

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕВЧУК Руслан Богданович

УДК 351.743: 614.8

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ**

Спеціальність 25.00.02 - механізми державного управління

Подається на отримання наукового ступеню кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Р. Б. Шевчук

Науковий керівник: Домбровська Світлана Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України.

Харків 2020

АНОТАЦІЯ

Шевчук Р. Б. Економічний механізм державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2020.

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

В дисертаційному дослідженні було окреслено систему державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій та визначено сучасні аспекти економічного механізму державного регулювання в умовах надзвичайних ситуацій. Проведено аналіз економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків та здійснено оцінку державного регулювання при взаємодії органів влади, бізнесу й громадських організацій в системі захисту від надзвичайних ситуацій. Нами запропоновано заходи прогнозування розвитку економічного механізму державного регулювання в надзвичайних ситуаціях та обґрунтовано комплекс заходів державного регулювання щодо попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків і виокреслено напрями удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності

об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину. Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій. Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій в Україні, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Автором вперше в представленому дисертаційному дослідженні було сформовано модель економічного механізму державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків, що заснована

на компромісі інтересів учасників циклу забезпечення безпеки населення і стійкості регіональної економіки, включаючи його суб'єкти і об'єкти, функції і структуру, безліч рівнів і аспектів, характер субординації і координації, цільові установки і критерії їх реалізації, багаторівневого циклічного процесу з цільовими блоками: прогнозування, організації, планування, фінансування, моніторингу, діагностики і корекції в процесі субординації і координації, диференціації і інтеграції дій з попередження, відновлення і економічної реабілітації постраждалих суб'єктів і об'єктів господарства на території регіону.

Ключові слова : державне регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, економічний механізм державного регулювання, система державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій, органи державного управління, державне регулювання соціально-економічних систем.

SUMMARY

Shevchuk R.B. Improvement of the economic mechanism of public regulation in case of emergencies. – Qualifying scientific paper, as the manuscript.

Thesis for the scientific degree of a candidate of science in public administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The topical problem of the theoretical foundations justification and practical recommendations development to improve the economic mechanism of public regulation in case of emergencies has been solved in the research.

In the thesis, the system of public regulation for emergency prevention has been outlined and contemporary aspects of the economic mechanism of public regulation in case of emergencies has been defined. The analysis of the economic mechanism of public regulation in case of emergencies and overcoming their consequences has been carried out and public regulation between the authorities, business and public organizations interaction in the system of emergency protection

has been assessed. We have proposed the measures to forecast the development of the economic mechanism of public regulation in emergencies, we have substantiated the complex of measures of public regulation to prevent emergencies and overcome their consequences, and also have outlined directions to improve the economic mechanism of public regulation in emergencies.

The methodological basis of the thesis are general scientific methods of research and special methods based on the contemporary scientific foundations of management, economics and related sciences. The methodology of the study is based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by the focus on the disclosure of the integrity of the object and the mechanisms that provide it, the selection of various types of connections of a complex object and bringing them into a single theoretical picture. The author has used a number of scientific methods, in particular: the hypothetical-deductive method to form the methodology of the research, which made it possible to formulate a hypothesis of the research, to build heuristic models of the economic mechanism of public regulation in case of emergencies. The deductive proof of the hypothesis of the study has not only confirmed the correct formulation of its methodology, the validity of the conclusions, but also has provided an opportunity to make and verify practical recommendations to improve the object under study; the structural and functional analysis, the essence of which is to identify the elements of the system of public regulation in case of emergencies; a number of comparative methods that have allowed analysing standards and mechanisms of public regulation in case of emergencies; the statistical method that has revealed the true and accurate facts about the object under study; the prognostic method by which the longer-term perspectives of its development have been determined; the theoretical and conceptual method, which has determined the direction of the study, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and allowed to mark, comprehend, describe and compare the role of the economic mechanism of public regulation in case of emergencies in Ukraine, to clarify its functions in the activity of each

subsystem, evaluate the results of management impact, identify perspectives and mechanisms.

The information base of the thesis are laws and regulations, works of foreign and domestic scientists, Internet resources, statistical information of the State Statistics Committee of Ukraine and of the other central executive bodies.

The author is the first to formulate the model of economic mechanism of public regulation of the emergencies prevention and their consequences overcoming, which is based on compromise of the participants' interests in the cycle of ensuring the safety of population and stability of regional economy, including its subjects and objects, functions and structure, unlimited number of levels and aspects, nature of subordination and coordination, target goals and criteria for their implementation, multi-level cyclic process with target blocks: prognosis, organization, planning, financing, monitoring, diagnostics and correction in the process of subordination and coordination, differentiation and integration of actions on prevention, recovery and economic rehabilitation of the affected subjects and objects of economy on the territory of the region.

Keywords: public regulation in case of emergencies, economic mechanism of public regulation, system of public regulation on emergencies prevention, bodies of public administration, public regulation of socio-economic systems.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевчук Р.Б. Економічний механізм запобігання надзвичайним ситуаціям: державно управлінський аспект. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2018. Вип. 1 (8). С.418-423. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Pec та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International,. OpenAuer).

2. Шевчук Р.Б. Державне управління формуванням дієвих механізмів запобігання надзвичайних ситуацій. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С.366-371. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Pec та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International, . OpеAuer).

3. Шевчук Р.Б. Державне регулювання попередження надзвичайних ситуацій на регіональному рівні. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С.418-423. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Pec та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International, . OpеAuer).

4. Шевчук Р.Б. Формування економічного механізму державного регулювання з виникнення надзвичайних ситуацій на регіональному рівні. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : елек. фах. видан., 2019. № 1. URL: http://el-zbirndu.at.ua/2018_2/6.pdf

5. Шевчук Р.Б. Механизм государственного управления предупреждения чрезвычайных ситуаций East Journal of Security Studies. Слупск (Польша). 2018. – № 3. – С.1-10. Режим доступа : <http://nuczu.edu.ua/ukr/nauka/zbirky-naukovykh-prats/east-journal-of-security-studies>.

6. Шевчук Р.Б. Проблеми формування та становлення економічного механізму державного регулювання. «Інвестиції: практика та досвід». – 2019. – № 3. – (Здано до друку).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шевчук Р. Б. Правовий механізм забезпечення безпеки під час надзвичайних ситуацій Актуальні проблеми розвитку системи публічного управління в Україні : матеріали науково-комунікативного заходу (формат круглого столу). – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2018. – С. 56-58.

8. Шевчук Р. Б. Функціонування економічного механізму державного управління при забезпеченні попередження надзвичайних ситуацій матеріали. I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. – Харків.-2018. –С. 355-357.

9. Шевчук Р. Б. Економічний механізм державного управління попередженням й подоланням наслідків надзвичайних ситуацій. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 212-215.

10. Шевчук Р. Б. Сучасний стан економічного механізму державного управління попередження надзвичайних ситуацій в Україні. Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–22.03, 2018 р. С. 101-104.

11. Шевчук Р. Б. Державне регулювання протидії надзвичайним ситуаціям на регіональному рівні. Матеріали науково-практичного семінару «Запобігання надзвичайним ситуаціям і їх ліквідація». – Харків , НУЦЗУ.- 2019.- С. 194-195.

12. Шевчук Р. Б. Економічний механізм державного регулювання забезпечення безпеки при надзвичайних ситуаціях. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 156-158.

13. Шевчук Р. Б. Механизм предотвращения чрезвычайных ситуаций: государственно-управленческий аспект. სამეცნიერო ჟურნალი „ხელისუფლება და საზოგადოება (ისტორია, თეორია, პრაქტიკა)“ Scientific magazine“ AUTHORITY AND SOCIETY(History, Theory,

Practice)» Научный журнал «ВЛАСТЬ И ОБЩЕСТВО(История, Теория, Практика)»- Грузія.- «Власть и общество - 2018» С.134-135.

14. Шевчук Р. Б. Правовий механізм державного регулювання виникнення надзвичайних ситуацій. Організаційно-методичне забезпечення підготовки фахівців в умовах міжнародної наукової та освітньої інтеграції: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (16 листопада 2018 р.) [Електронний ресурс] / Харків, ХНАДУ, 2018. – 368 с. – Режим доступу :<http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php?id=950>

15. Шевчук Р.Б. Удосконалення правового механізму державного регулювання виникнення надзвичайних ситуацій . Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної заочної конференції „Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика” Запоріжжя. 2018р. С. 262–264

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	20
1.1. Державне регулювання умовах надзвичайних ситуацій	20
1.2 Система державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій	39
1.3. Сучасні напрями економічного механізму державного регулювання в умовах надзвичайних ситуаціях	83
Висновки до першого розділу	83
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	86
2.1. Аналіз економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків	86
2.2. Оцінка економічного механізму державного регулювання при взаємодії органів влади, бізнесу і громадських організацій в системі захисту від надзвичайних ситуацій	101
2.3. Методологічні аспекти економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій	117
Висновки до другого розділу	130
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	134
3.1. Перспективи розвитку економічного механізму державного регулювання в надзвичайних ситуаціях	134
3.2. Комплекс заходів державного регулювання відносно попередження надзвичайних ситуацій і подоланню їх наслідків	145

3.3. Напрями удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій	164
Висновки до третього розділу	187
ВИСНОВКИ	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	194
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток економіки України супроводжується посиленням негативних дій специфічних чинників екстремального характеру, що генерують в надзвичайні ситуації різної класифікації. Це обумовлює пріоритет модернізації діючих в них систем економічних стосунків і механізмів реакції на надзвичайні ситуації (далі НС). Пануюча нині у сфері протидії НС оперативна концепція, націлена на заходи технічного і рятувального характеру, а також на ліквідацію ЧС, не дає належного ефекту. Необхідно реалізувати превентивний підхід, що дозволяє ефективно виконувати, передусім, функції запобігання НС, заснований на поєднанні централізованих, відомчих і тактичних елементів з ініціативними, територіальними і стратегічними в управлінні профілактикою і подоланням НС, де основною системоутворюючою одиницею здійснюваних заходів повинен стати регіон. Основним способом забезпечення безпеки і стійкого розвитку регіону повинен стати спеціальний економічний механізм державного регулювання з попередження і подолання наслідків НС із специфічними функціями і структурами, методами і інструментами, джерелами і каналами досягнення цілей його суб'єктів. Потрібне розширення соціальної бази для підвищення ефективності дії цього механізму за рахунок консолідації органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств усіх секторів і галузей, громадських організацій і інститутів.

Цей механізм, будучи системою стосунків у рамках соціально-економічного розвитку регіонів, виступає як основний елемент забезпечення подібної комплексності, що дозволяє органічно інтегрувати заходи оперативного характеру, що проводяться в період НС, із заходами з попередження НС і діяльністю у повній економічній реабілітації об'єктів і регіонів. Його формування і ефективна реалізація виступають головним чинником вдосконалення вітчизняної системи попередження і подолання наслідків НС.

Таким чином, об'єктивна необхідність теоретико - методологічного обґрунтування актуальної концепції організації системи попередження ЧС, подолання їх наслідків і управління цими процесами на основі економічного механізму державного регулювання зумовила актуальність теми дисертаційного дослідження, його логіку і прикладне значення.

Питання розробки та застосування кількісних і якісних методів державного регулювання, а також визначення її рівня у певній мірі знайшли своє відображення в наукових розробках М. Андрієнка, С. Белая, І. Богданова, О. Борисенко, В. Буркова, А. Дегтяра, В. Дзюндзюка, С. Домбровської, Т. Іванової, А. Ілларіонова, О. Іляш, Д. Карамішева, В. Коврегін, О. Крюкова, С. Майстра, В. Настюк, Н. Нижник, В. Пилипчука, Г. Пономаренко, І. Приходька, Є. Романенка, Г. Ситника, В. Степанова, В. Стрельцова, В. Фурашева, А. Халецької та ін.

Щодо проблем державного регулювання виникненням ризиків, кризових явищ у сфері цивільного захисту, та їх розв'язанням займалася значна кількість вітчизняних і закордонних учених, а саме: Д. Аллен, С. Андрєєв, В. Базилевич, А. Белоусов, Д. Бланд, І. Бланк, М. Буланова, В. Вітлинський, П. Волянський, Ф. Вонг, Н. Внукова, О. Гаманкова, В. Глущенко, О. Дзьобань, О. Залєтов, О. Євсюков, Р. Клейн, І. Кринична, М. Криштанович, М. Кулєшов, Є. Маслов, Дж. Мішра, А. Ромін, О. Назаренко, Д. Полковниченко, В. Садковий, О. Скрипник, О. Соболь, А. Терент'єва, В. Тищенко, Е. Уткін, Е. Хампе, А. Хендерсон, В. Шахов, І. Шпильовий, М. Ямада та ін.

Проте відносно короткий період дослідження процесів функціонування регіональних соціально-економічних систем в умовах НС на етапі ринкових трансформацій України кінця ХХ - почала ХХІ вв. не дозволяє виявити їх закономірності, особливості і детермінанти, що зумовило необхідність подальшої наукової розробки актуальної проблеми, визначило мету дисертаційного дослідження, його завдання і концепцію.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи формування й оптимізації системи економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Мета і завдання роботи Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних *завдань*:

- окреслити систему державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій
- визначити компоненти економічного механізму державного регулювання в умовах надзвичайних ситуаціях;
- провести аналіз економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків;
- здійснити оцінку державного регулювання при взаємодії органів влади, бізнесу й громадських організацій в системі захисту від надзвичайних ситуацій;
- запропонувати заходи прогнозування розвитку економічного механізму державного регулювання в надзвичайних ситуаціях
- обґрунтувати комплекс заходів державного регулювання щодо попередження надзвичайних ситуацій і подоланню їх наслідків
- виокреслити напрями удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Об'єкт дослідження державне регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Предмет дослідження економічний механізм державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину. Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій. Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливність висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних

ситуацій в Україні, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

сформовано та обґрунтовано модель економічного механізму державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків, що заснована на компромісі інтересів учасників циклу забезпечення безпеки населення і стійкості регіональної економіки, включаючи його суб'єкти і об'єкти, функції і структуру, рівні і аспекти, характер субординації і координації, цільові установки і критерії їх реалізації, багаторівневого циклічного процесу з цільовими блоками: прогнозування, організації, планування, фінансування, моніторингу, діагностики і корекції в процесі субординації і координації, диференціації і інтеграції дій з попередження, відновлення і економічної реабілітації постраждалих суб'єктів і об'єктів господарства на території регіону;

удосконалено

комплекс заходів державного регулювання відносно попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків що забезпечує концептуальне обґрунтування регіонального економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків, та дозволяє забезпечувати моніторинг, превентивне

планування заходів, прогнозування надзвичайних ситуацій, економічну оцінку сукупного збитку на основі інструментів регулювання процесів локалізації стихії, відновлення і повної реабілітації територій після катастроф;

напрями інтеграції прогнозування і оцінки на регіональному рівні потенційно небезпечних господарських об'єктів і суб'єктів, проектів і процесів, економічних наслідків надзвичайних ситуацій в системі моніторингу для інтерпретації параметрів і дій з їх запобігання або подолання та сукупного економічного збитку, що дозволяє забезпечити оцінку наслідків НС по комплексу підсистем регіональної економіки, на всіх стадіях функціонування регіонального економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків;

набуло подальшого розвитку

методичні підходи визначення сукупного економічного збитку, що дозволяє забезпечити оцінку наслідків НС у комплексу підсистем регіональної економіки, на всіх стадіях функціонування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків, та включає проведення невідкладних робіт і повне відновлення постраждалих локальних господарських суб'єктів, а також повну реабілітацію після виникнення НЗ, адаптована для створення інформаційно-довідкової системи з управління в НС;

оцінка тенденції зростання негативного впливу НС на економіку України і її регіонів, та імперативи і пріоритети модернізації регіональної системи попередження і подолання наслідків надзвичайних ситуацій, що забезпечують зростання її ефективності на основі розвитку інтеграційних процесів, а також активізації діяльності структур бізнесу і місцевого співтовариства;

понятійно-категорійний апарат науки державне управління в частині введення в її обіг дефініції «економічний механізми державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій» як сукупності заходів між суб'єктами державних структур, організацій бізнесу і місцевого

співтовариства, широкий комплекс завдань з забезпечення захисту населення і стійкості економіки регіону на корпоративних принципах централізації ресурсів, консолідації дій, компромісу інтересів, системності, науковості, інституціональної і матеріальної забезпеченості, створення державою належних умов для функціонування а саме: формування регіонального резерву на основі використання, насамперед, власних фінансових, людських й інфраструктурних ресурсів, оцінювання діяльності за результатами тощо;

Практичне значення одержаних результатів. полягає у можливості і доцільності застосування ключових положень і висновків дисертації для розробки літератури наукового та навчального спрямування, а також у процесі функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно формування та впровадження державно-управлінських рішень щодо попередження надзвичайних ситуацій.

Теоретичні положення та наукові результати дослідження роботи

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані здобувачем особисто в ході дослідження.

Апробація результатів дисертації Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 19–20.04.2018 р.), I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. (м. Харків, 05 .03. 2018 р.), Матеріали науково-комунікативного заходу (формат круглого столу) «Актуальні проблеми розвитку системи публічного управління в Україні» (м. Дніпро, 2018), III Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і культура

України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії» (Київ, 21–22.03, 2018 р), Международная научная конференция «Власть и общество» (Грузия, г. Тбилиси, 2018), Міжнародній науково-практичній конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 17–18.05.2019 р.), Науково-практичному семінарі Національного університету цивільного захисту України «Запобігання надзвичайним ситуаціям і їх ліквідація» (м. Харків, 21 лютого 2019).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 12 наукових працях, у тому числі 6 – статей в наукових фахових виданнях, із них 1 – стаття в зарубіжному виданні за фахом, 9 – тез конференцій . Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження –4, 75 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 230 сторінок. Обсяг основного тексту становить 193 сторінки. Список використаних джерел включає 232 найменування.

РОЗДІЛ І.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ**

1.1. Державне регулювання розвитку регіонів в умовах надзвичайних ситуацій

Досвід історичного розвитку державного управління яскраво свідчить про періодичне виникнення кризових явищ у різних аспектах життя людського суспільства. Частина подібних явищ носить закономірний еволюційно-революційний характер і є елементом суспільного розвитку, предтечею революційних змін у політиці, а також науці, техніці, технології, виробництві, економіці й тому подібне. Однак, деякі інші із цих явищ відрізняються випадковістю й непередбачуваністю. До них, насамперед, можна віднести різні соціально-політичні конфлікти, стихійні лиха, аварії й катастрофи, які спричиняють загибель людей, більші руйнування й знищення матеріальних цінностей. Відповідно в сучасній науковій термінології такі явища носять найменування форс-мажорних обставин, а виникаюча при цьому обстановка називається надзвичайною ситуацією (НС) [6].

Ключовим теоретичним положенням у рамках даної тематики є визначення поняття «надзвичайна ситуація» (далі НС). Надзвичайні ситуації можна визначити як зовні несподівану обстановку, що раптово виникає, характеризується невизначеністю й складністю прийняття рішень, стресовим станом населення, значним соціально-екологічним і економічним збитком, у тому числі людськими жертвами, а також необхідністю залучення великих людських і матеріальних ресурсів для проведення аварійно-рятувальних і відбудовних робіт з ліквідації різноманітних негативних наслідків [18]. Великі НС приводять до різкої зміни регіональні і національні макроекономічні параметри і інституціональні умови, обумовлюючи виникнення специфічних реакцій соціально-економічних систем на подібні, найчастіше, негативні зміни.

НС відноситься до надзвичайних станів, введення яких на відповідних адміністративно-територіальних територіях, регламентується статтями Конституції й Кодексом цивільного захисту України [93,94]. Дане положення забезпечує особливий правовий режим діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій незалежно від організаційно - правових форм і форм власності, їх посадових осіб і громадських об'єднань. Воно вводиться як тимчасовий захід, застосований винятково для забезпечення безпеки громадян і захисту конституційного ладу України. Специфікою економічного механізму державного регулювання даного положення є встановлення обмежень на здійснення окремих видів фінансово-економічної діяльності; встановлення особливого порядку продажу, придбання й розподілу продовольства й предметів першої необхідності; призупинення діяльності небезпечних виробництв і організацій; евакуація матеріальних і культурних цінностей в безпечні райони; тимчасове відселення жителів у безпечні райони; залучення державного матеріального резерву, мобілізація ресурсів організацій незалежно від організаційно-правових форм і форм власності, зміна режиму їх роботи; мобілізація працездатного населення й залучення транспортних засобів громадян для проведення невідкладних робіт.

Слід зазначити, що оскільки матеріальне виробництво є основою життя людського суспільства, то виникнення надзвичайних явищ у першу чергу позначається саме на ньому й практично всі критерії НС є лише відбиттям різних аспектів прояву екстремальних ситуацій в економіці [98].

При цьому, для подальшого наукового вивчення економічного механізму державного регулювання забезпечення та попередження НС і подолання їх наслідків, слід зазначити, що завжди має місце комбінація чотирьох характеристик:

- екстремальна соціально-політична, геофізична або технічна подія (вогнище катастрофи), що є причиною виникнення НС;

- викликаний ними який-небудь вплив, що наносить відповідні жертви й руйнування;

- нездатність населення з усіма його громадськими структурами протистояти даному впливу (вразливість), що виражається в більш-менш тривалій дестабілізації обстановки, що й приводить до людських жертв і економічному збитку ;

- територіальна приуроченість, що обумовлює вживання заходів з попередження, локалізації й ліквідації НС не з якихось інших, але саме з територіальних позицій. Коли вплив НС здійснюється на весь комплекс соціальних і економічних об'єктів даного регіону, і коли в діяльність з боротьби з НС втягується практично весь комплекс цих об'єктів[99].

Характерною рисою будь-яких НС, незалежно від причин їх виникнення є наявність відразу всіх критеріїв.

Розкриваючи питання критеріїв НС можна відзначити, що зовнішня раптовість екстремальних явищ у значній частині є обмеженістю знань людини про процеси, що протікають. Уникнути зовнішньої раптовості в деяких випадках можна тільки тоді, коли ведеться систематичний моніторинг небезпечних процесів. Традиційна наука робить пророкування катастрофічних явищ з де більшого на основі статистичних даних, класифікуючи НС по їхній середній періодичності. У цьому випадку прогнози вказують дату тільки в інтервалі 1-2 роки, що робить їхніми непридатними для практичного використання. Такі прогнози, як правило, навіть не доводять до відомості населення проживаючого у відповідних районах щоб уникнути паніки й соціальних конфліктів.

Соціально-психологічний і соціально-політичні критерії носять атрибутивний характер і виявляють досить тривалий негативний вплив довжиною в кілька років [103, с.89]. Різні політичні сили в рамках відповідних регіонів, як правило, досить ефективно використовують нещастя для досягнення своїх цілей. У цьому змісті примітно, що практично всі соціальні революції зароджувалися й відбувалися в період НС, головним чином війн. Це

вимагає додатка зусиль для підтримки законного порядку на постраждалих територіях.

Складність певної на території обстановки в період НС припускає наявність досить суперечливої інформації про неї, що значно загострює прийняття управлінських рішень і їх успішну реалізацію [107]. Традиційно органи місцевого управління районів, де відбулась НС, прагнуть дати свідомо завищену інформацію з метою одержання допомоги з регіональних або державних ресурсів.

Мультиплікативний критерій НС досить часто виражається в тому, що території, які зазнали нещастя, значною мірою втрачають свій економічний потенціал. Внаслідок цього скорочується приплив інвестицій і постраждалі райони зазначаються в категорії депресивних. Традиційними наслідками цього є скорочення виробництва й рівня доходів населення, падіння життєвого рівня, скорочення народжуваності й відтік робочої сили. Причому міграції в першу чергу піддаються найбільш кваліфіковані й мобільні трудові ресурси. Це може призвести до того, що депресивний характер постраждалого району може прийняти хронічний вид.

Досить важливим критерієм для деяких регіонів країни, що особливо займають прикордонне положення, є логічним. Вони мають стратегічне значення для транспортування вантажів між ринками Європи, Африки, Близького й Середнього Сходу [230]. Порухення повідомлень у цих регіонах приведе до кризи в суміжних регіонах або країнах [232].

Стосовно до НС можна виділити наступні аспекти:

- фізичні, що полягають в наявності факторів поразки й зумовлюють проведення широкого комплексу заходів щодо їхньої ліквідації й локалізації зони НС;
- психологічні, що означають шоковий стан постраждалого населення, органів управління в зоні НС, потужний суспільний резонанс;
- економічні, що представляють наявність значних економічних втрат, порушення господарських зв'язків і необхідність залучення значних сил і

засобів для проведення відбудовних робіт і економічної реабілітації постраждалих регіонів.

Ключове значення має економічний аспект. Даний аспект у найбільшому ступеню включає до свого складу питання соціально-економічного розвитку постраждалих районів. Тільки на його основі можлива адекватна оцінка наслідків НС, проведення всього комплексу відбудовних робіт, а також економічна реабілітація постраждалих регіонів. Лише цей аспект дозволяє організувати комплекс заходів превентивного характеру, забезпечити оптимізацію витрати засобів і ефективність вжитих заходів.

Конкретна алокація НС обумовлює те, що весь комплекс заходів щодо попередження й подолання їх наслідків залежно від масштабів перебуває у віданні відповідних адміністративно-територіальних органів державного управління. При цьому на практиці найбільше функціональне значення мають органи управління саме регіонального рівня. Це обумовлене їхньою просторовою наближеністю до вогнищ потенційної небезпеки; наявністю інформації про місцеві умови; можливістю мобілізації сил і засобів з місцевих джерел; можливістю координації діяльності всього комплексу організацій регіональної економіки при проведенні необхідних заходів; місцем у системі адміністративно-територіального управління країни [212, с.37].

Із цих причин вся проблематика збереження конкурентоспроможності, забезпечення стійкості економіки й безпеки населення в НС, формування й функціонування регіонального економічного механізму державного регулювання попередження НС і подолання їх наслідків має яскраво виражений мезо - економічний характер. Причому стійкість регіональної економіки й безпека населення залежить не стільки від оперативних ланок реагування (рятувальники), скільки від наявності ефективного регіонального економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків.

НС можна класифікувати за різними параметрами. Наприклад, за масштабами [59].

Таблиця 1.

Класифікація НС за масштабами [366, 294]

Тип НС	Число постраждалих людей		Число людей, умови життєдіяльності яких порушені		Збиток, мінімальні розміри місячної оплати праці		Територія
	від	до	від	до	від	до	
Локальна		10		100		1000	Об'єкт виробничого або соціального призначення
Місцева	10	50	100	300	1000	5000	У місті, районі
Територіальна	50	500	300	500	5000	0,5 млн.	У межах суб'єкта України
Регіональна	50	500	500	1000	0,5 млн.	5 млн.	У межах двох суб'єктів України
Державна	500	-	1000	-	5 млн.	-	Більш двох суб'єктів України
Транскордонні	500	-	1000	-	5 млн.	-	Виходить за межі України

Дана класифікація за масштабами має надзвичайно високе практичне значення, оскільки від статусу НС багато в чому залежить матеріальне й фінансове забезпечення заходів щодо її локалізації й усуненню.

Із причин виникнення традиційно прийнято виділяти два типи й сім класів НС:

мирного часу (техногенні; природні [71, с.50];

біологічні;

екологічні;

соціальні);

- "комбінованого" типу;

- воєнного часу (військові й соціально-політичні конфлікти).

Найбільше значення в останні роки зі складу НС мирного часу стали здобувати різноманітні нещастя техногенного характеру.

Традиційно досить високий негативний вплив на функціонування продуктивних сил регіонів виявляють НС природного характеру [81].

Високе економічне значення мають НС біологічного характеру.

Розширення економічних і соціальних зв'язків, багато в чому, що є наслідком глобалізації економіки, обумовили серйозне зростання даного виду НС для всієї країни в цілому. Значні грузо - і пасажиропотоки приводять практично до моментального поширення різноманітних захворювань по усьому світу. Внаслідок цього в останнє десятиліття практично не проходить року, щоб не виникало загроз даних нещастя, причому найчастіше в екзотичних формах. Положення не здобуває критичного характеру тільки завдяки ефективній діяльності системи охорони здоров'я й ветеринарії.

Значну різноманітність у цей час мають нещастя екологічного характеру, пов'язані зі зміною стану суші (грунту, надр, ландшафту), складу й властивостей атмосфери (повітряного середовища, а також зі зміною стану гідросфери (водного середовища) [133, с.60].

Особливе місце в складі НС займають ситуації соціального характеру [108]. Їх можна відносити як до нещастя мирного, так і до НС воєнного часу. Але однозначного класифікатора не існує.

Як показав ретроспективний аналіз, на початку 90-х років, коли Державна служба надзвичайних ситуацій тільки створювалося як Міністерство надзвичайних ситуацій, і визначалися його права й обов'язки, деякі спроби розробки подібного класифікатора вживали, але вони тоді мали не закінчений вигляд. Провиною тому відомчість. Управлінці МНС намагалися по можливості скоротити коло своїх обов'язків і тому пішли від цього питання. Однак, подібне положення не могло існувати довго. І на практиці МНС однаково довелося брати участь у наданні допомоги в багатьох соціально - політичних конфліктах, як на території СНД, так і в країнах зарубіжжя[135]. Але, із чисто нормативних позицій, у цьому випадку воно займалося невласливою йому справою. Якщо ж на дану проблему глянути ширше й вийти за межі компетенції тільки системи МНС, то взагалі виникло

досить складне коло проблем з забезпечення функціонування економіки, що знову утворювалася в країнах, де були розірвані господарські зв'язки, а функціонування господарства деяких з них протягом багатьох років здійснювалося в автономному режимі.

Щодо числа наукового (ненормативного) трактування НС соціально-політичного характеру, в його складі виділяють: війни; локальні й регіональні конфлікти (міжнаціональні, міжконфесійні й ін.); голод; великі страйки; масові безладдя, погроми, підпали й ін. [142, с.75].

Примітно, що соціально-політичні НС мають тенденції до зростання, та й у минулому мали досить високе значення навіть у такій еталонно стабільній країні як СРСР [145].

Кожному виду НС характерна своя швидкість поширення небезпеки. Причому дана швидкість поширення може розглядатися в якості однієї зі складових інтенсивності протікання НС, характеристики ступеня раптовості й дії вражаючих факторів. Швидкість поширення небезпеки значною мірою впливає на характер заходів щодо локалізації й ліквідації наслідків НС. Це визначає необхідність розгляду спеціального класифікатора НС за швидкістю поширення небезпеки, куди входять наступні види НС: - раптові (вибухи, землетруси й т.п.);

- с небезпекою, що швидко поширюється, або стрімкі (аварії з викидом газоподібних речовин, гідродинамічна аварія зі створенням хвилі прориву, селі, лавини, пожежі й ін.)

- помірні (радіаційне забруднення, повені, повіддя, пожежі й ін.);
- плавні (епідемії, посухи, зниження рівня води у водоймах, забруднення атмосфери й ін.)

- повільні, які тривають місяці, роки (наслідки антропогенної діяльності, "конфлікт" міст із навколишнім середовищем.) [155, с.47]

Ще одним із класифікаторів, який дозволяє більш обґрунтовано розібратися в проблематиці нещастя може бути наведена класифікація стадій НС. Кожна НС проходить ряд типових стадій:

- нагромадження відхилень від нормального стану або процесу;
- ініціювання надзвичайної події, що лежить в основі НС;
- процес надзвичайної події, під час якого відбувається вивільнення факторів ризику (енергії або речовини), що виявляють несприятливий вплив на населення, об'єкти й природне середовище;
- загасання (дія залишкових факторів і сформованих надзвичайних умов), що хронологічно охоплює період перекриття (обмеження) джерела небезпеки - локалізації НС, а також проведення невідкладних рятувальних і відновних-аварійно-відбудовних робіт [156, с.111];
- відновлення, що представляє собою період часу, протягом якого відбувається повне інженерно-технічне відновлення постраждалих об'єктів;
- економічна реабілітація, що означає інтервал часу необхідний для економічного репозиціонування ринкових суб'єктів.

Важливе значення для нашого подальшого дослідження має класифікація НС за характером соціальних наслідків. За даним критерієм виділяють наступні НС:

- конфлікти, що виникли внаслідок соціальних непорозумінь або, що супроводжуються ними;
- безконфліктні, коли соціально-політична обстановка залишається спокійною [163, с.114].

Найбільш високу ймовірність і важкі наслідки в складі НС в останні роки, як в Україні, так і у світовій глобальній економіці в цілому, здобувають НС техногенного характеру . Розвиток продуктивних сил, які в цей час досягли рівня геологічного фактора, привело до ситуації, коли техногенні аварії й катастрофи за своїми масштабами перевершили всі інші види НС і їх небезпека буде перманентно зростати. Особливі складності в цьому плані стоять перед Україною, економіка яка відрізняється не тільки величезними масштабами, але й високим ступенем фізичного й морального старіння основних виробничих фондів.

Так, на її території функціонує близько 45 тис. різних потенційно небезпечних об'єктів, понад 3,5 тис. об'єктів мають у своєму розпорядженні значні запаси хлору й аміаку, більш 500 тис. тон хлору щорічно перевозиться залізницею. В господарстві країни широко представлені небезпечні ядерні технології.

Зношування технологічного встаткування в хімічному комплексі, який вважається попри все те в країні одним з найбільш передових, становить більш 80 %, більш половини магістральних трубопроводів експлуатується більш 20 років, ремонт і заміна зношеного встаткування на багато відстають від потреб. Близько 200 водоймищ, у їхнім числі ряд особливо великих, експлуатується більш 50 років без необхідних реконструкцій та ремонту [171, с.93].

Крім того, загальна безпека техногенних НС у нашій країні збільшується небезпекою терористичних актів на потенційно небезпечних об'єктах.

Особливо високе значення НС техногенного характеру мають для більш розвинутих в економічному здобутку областей. Це пов'язано з тим, що економіка базується на наявності великих підприємств енергетичної, хімічної та машинобудівної промисловості, що відносяться до розряду потенційно небезпечних об'єктів. Причому дану небезпеку додатково обумовлюють наступні причини:

- фізичне й моральне старіння встаткування;
- відмова від формування економіки регіону, як єдиного територіального комплексу;
- відсутність єдиної концепції в запобіганні НС техногенного характеру;
- відсутність чіткої державної політики з запобігання НС;
- недостатнє фінансування заходів Державної системи з НС;
- поява нових загроз, пов'язаних зі зміною антропогенного впливу на природне навколишнє середовище й формуванням єдиного інформаційного поля глобального ринку.

Найбільш важливим фактором виникнення НС у цей час розглядається фізичне й моральне старіння встаткування [173].

Уперше проблему старіння вітчизняних фондів підняв ще на квітневому (1985 р.) Пленумі тодішнього ЦК КПРС М.С. Горбачов, відзначаючи, що на той момент із загальної суми основних виробничих фондів СРСР (1,5 млрд. руб. - у поточних цінах) половина є застарілими. Саме виходячи із цих даних керівництво СРСР наголосило курс на перебудову, економічна складова, якої була названа економічним прискоренням. У якості основного фактора, який повинен був забезпечити дане прискорення був визнаний науково-технічний прогрес. На його основі намічалось добитися різкого підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки головним чином на основі технічного переозброєння виробництва. Однак, як показала подальша реальність, даної мети добитися що призвело до розвалу СРСР, але питань технічного й технологічного переозброєння виробництва не розв'язала. Більше того, політичні катаклізми й економічна криза, що настали наприкінці 80-х - початку 90-х років взагалі привели до різкого скорочення інвестиційної діяльності. Так, для порівняння в Україні частка інвестицій у загальній структурі ВВП становить лише порядку 13 %, у той час як в Індії - 22 %, а в Китаї - 36 %. В країні аж до 2005 р. спостерігалось різке перевищення вивозу капіталу над його ввозом. Крім того, про скорочення інвестиційної активності свідчить те, що протягом останніх років бюджет країни носить профіцитний характер, що може тлумачитися як недоінвестування реального сектору економіки [215].

Другий раз проблематика підвищення небезпеки техногенних НС, внаслідок їхнього старіння була піднята на самому початку 2000-х років і одержала найменування так, називаної «проблеми 2004 року». Було налічено, що саме до цієї дати частка застарілих основних виробничих фондів стане критичною, а техногенні, НС придбають лавиноподібний характер. Правда, цього безпосередньо в 2004 р. не відбулося (почало відбуватися трохи пізніше.) і цей прогноз був поставлений під сумнів.

Дана розбіжність думок вимагає визначити нашу власну позицію, яка полягає в тому, що недовіра до даного прогнозу є в корені невірною. Небезпека не минула, а лише відстрочена внаслідок значних запасів міцності вітчизняного встаткування й відносно низького ступеню його виробничої завантаженості. Тобто, історія поки ще дає шанс для запобігання небезпеки, але сама небезпека усе більш зростає.

У цілому динаміку стану вітчизняних основних фондів можна характеризувати наступними даними:

Таблиця 2.

Показники стану й руху основних фондів промисловості

	970	975	980	985	990	995	000	001	002	003	004
Коефіцієнт вибуття основних фондів	1,8	1,6	1,4	1,3	1,8	1,5	1,2	1,1	1,2	1,2	1,0
Коефіцієнт відновлення основних фондів	10,6	8,9	8,1	6,9	6,9	1,7	1,5	1,6	1,8	1,8	1,9
Ступінь зношування	25,7	30,5	36,2	41,7	46,5	47,5	51,3	49,9	52,9	51,4	50,6

Джерело : складено автором за [39]

При цьому особливо актуальним є те, що внаслідок даних причин у цілому по країні в порівнянні з 2000 р. в останні роки більш ніж в 1,5 рази скоротився коефіцієнт вибуття основних фондів. Це відбулося при одночасному скороченні в порівнянні, наприклад, з 2000 р. майже в 3, 5 рази коефіцієнта їх відновлення.

У сукупності це визначило високий ступінь старіння встаткування, яке є об'єктивною умовою значного числа техногенних аварій і катастроф, як по країні в цілому, так і в регіонах зокрема.

Примітно, що статистичні збірники після 2004 р. даних про старіння основних фондів взагалі більше не публікують. Причина невідома, але

ймовірно це відбувається з метою запобігання суспільного резонансу із приводу нарастаючої небезпеки.

Ще одним досить важливим аспектом техногенної небезпеки є небезпека, пов'язана з виникненням аварій на атомних електростанціях, що приводять до викиду радіоактивних речовин [48]. Дана небезпека найчастіше носить транскордонний характер, тому що зона поразки може поширюватися на сотні кілометрів.

Крім того, необхідно особливо підкреслити, що в складі НС техногенного характеру в цей час усе більше значення набувають НС, пов'язані з використанням глобального інформаційного поля. Щорічно в країні фіксується понад 4,0 тис. комп'ютерних злочинів, більша частина з яких пов'язана з використанням шкідливих програм [39].

Іншим видом НС, які мають високий негативний вплив на економіку є стихійні лиха природного характеру. У нашій країні, що відрізняється більшою різноманітністю умов навколишнього середовища й низькою територією господарських освоєнь (селитебним навантаженням) практично по всій її площі існує небезпека виникнення землетрусів (які по даним ЮНЕСКО займають лідерство у економічних збитках), катастрофічних повеней, сніжних заметів, пожеж, ураганів, зсувів і лавин [49, с.79].

Аналіз обстановки, що складається після стихійних лих, показує, що дії негативних факторів тією чи іншою мірою позначаються на функціонуванні практично всіх галузей державного господарства. У цьому зв'язку можна привести наступну таблицю:

Таблиця 3.

Вплив різних видів стихійних лих на галузі економіки регіону

Галузі народного господарства	Зсуви	Посуха	Морози	Водна ерозія	Повені	зроутворення	Урагани	Епідемії, епізоотії, епіфітотії
Сільське господарство	+	+	+	+	+	+	+	+
Лісове господарство	+	+	+	+	+	+	+	+
Рибне господарство	-	+	+	+	+	-	-	+
Комунальне господарство	+	+	+	+	+	+	+	+
Промисловість	+	-	+	-	+	+	+	+
Транспорт зв'язок	+	-	+	+	+	+	+	+
Енергетика	+	+	+	+	+	+	+	+
Будівництво	+	-	+	-	+	+	+	+
Рекреація	+	+	+	+	+	+	+	+

* Складене автором [39]

Примітка: знак "+" - виявляє негативний вплив;

знак "-" - не виявляє негативного впливу.

Ще одним досить актуальним видом НС, у цей час є погіршення екологічної обстановки. Його особливість полягає в тому, що його формування може бути пролонговане в часі, тому що найчастіше він формується на основі тривалого нагромадження шкідливих речовин.

Формування НС екологічного характеру прямо пов'язане з економічним зростанням [57]. Тому зараз їх рівень визначається двоякою тенденцією. З одного боку, в результаті різкого падіння виробництва серйозно знизилася й небезпека екологічних нещасть. Але, з інший, економічне зростання знову обумовить зростання небезпеки екологічних нещасть.

Схожа картина спостерігається при аналізі скидання забруднених стічних вод. Їхній пік у цілому в Україні припадає на 1990 р., коли обсяги

досягли 27,8 млрд. куб. м, але до 2018 г даний показник був скорочено до 17,1 млрд. куб. м [39].

У цілому по країні відзначаються процеси скорочення площ порушених земель. Особливо велике скорочення відбувається в сільському господарстві, нафтовидобувній промисловості й кольоровій металургії. Причому дані процеси йдуть на тлі скорочення загальних обсягів рекультивації.

Загальна парадоксальність ситуації полягає в тому, що ці позитивні тенденції не ведуть до загального сталого розвитку, який поряд із цілями охорони навколишнього природного середовища переслідує мету економічного зростання й росту добробуту населення. Навпаки, скорочення виробництва веде до падіння інвестицій, у тому числі й у природоохоронну діяльність.

У цілому діяльність з запобігання НС екологічного характеру в останні роки носить недостатній характер. Сучасний рівень інвестицій в основний капітал, спрямованих на охорону навколишнього середовища й раціональне використання природних ресурсів у цілому по країні не досягає навіть 90 % від рівня 2010 р. . У деякій мірі це є наслідком того, що значна частка заходів щодо охорони навколишнього середовища повинна проводитися самими підприємствами. Для цього раніше багаторазово вживали спроби з удосконалення економічного механізму державного регулювання у сфері природоохоронних заходів. Задовільного результату добитися так і не вдалося навіть в умовах планової економіки. Тим більше дана проблема стала актуальна в сучасних ринкових умовах. Сам зміст вільного ринку суперечить непродуктивним витратам підприємств як на охорону екології, так і на забезпечення стійкості в НС.

Усього частка інвестицій у природоохоронну діяльність в обсязі валового внутрішнього продукту в цілому по країні, становить 0,9 %. Однак, по міжнародних вимогах вона повинна бути не нижче 3 - 5 % [58, с.127].

Вплив НС на економіку держави в сучасних умовах може бути представлена у вигляді розбалансування регіонального ринку. Вплив НС із цих позицій може бути презентовано наступними параметрами:

- зміна загального обсягу попиту й обсягу попиту на окремі види товарів;
- зміни структури попиту однойменних товарів різних підприємств;
- зміни в сезонних коливаннях попиту на окремі види товарів;
- зміна вимог покупців до якості товарів. Безпосередньо для дії економічного механізму державного регулювання.

У цілому вплив НС веде до порушень зв'язків між практично всіма ринками. Причому ринки більш низького рівня порою набувають більшого значення [65, с.89].

Таким чином, показано, що в ході відбудовних робіт при належному фінансуванні збільшується рівень заробітної плати працівників, що приводить до зростання споживання й забезпечує економічний підйом у постраждалому регіоні.

Характеризуючи дані зміни важливо відзначити, що як економічний спад, так і підйом багато в чому визначаються дією мультиплікаторів значною мірою посилюючих кінцевий ефект.

Вплив НС на ринок нерухомості, як правило, приводить до різкого падіння цін на неї. Це, як і у випадку ринку споживчих товарів є наслідком скорочення попиту. Ситуація додатково збільшується ще й тим, що значна частина нерухомості в постраждалих районах одержує повне або часткове руйнування.

Падіння попиту, як показує практика, багато в чому обумовлене міграційними процесами із зон НС. Фобії й непевність спонукують найбільш активну й мобільну частину населення залишати постраждалі території, особливо, якщо не позначені перспективи значних інвестиційних вливань у відновлення й економічну реабілітацію постраждалих районів.

Слід підкреслити, що практика поки не показала жодного прикладу, коли навіть внаслідок значних інвестиційних вливань у зонах НС рівень цін на

нерухомість перевищив би той, який був до НС із обліком об'єктивного систематичного зростання цін на неї. Значною мірою це викликано тим, що фізичні і юридичні особи не прагнуть її здобувати в зонах колишніх НС через побоювання їх повторів. Це справедливо, тому що є безліч прикладів, коли відновлення постраждалих об'єктів починалося на тому ж самому місці, де вони перебували до катастрофи. Але сама катастрофа виникала через те, що місце це було споконвічно непридатне, і об'єкт зводився на ньому по недогляду або в результаті недостатньої вивченості місця його дислокації. Так, причиною Ленінаканського землетрусу багато в чому було те, що на глибині порядку 40 м під містом залягала глиняна подушка, яка в результаті резонансу на 2-3 бала підсилила коливання. Це й привело до руйнувань. Після завершення аварійно-рятувальних робіт фахівці рекомендували відновлювати місто в 10 км від первісного місця, де ґрунт базується на міцному скельному фундаменті, але їх рекомендації залишилися не почутими, і місто було зведено на старому місці. Можна із упевненістю сказати, що рано або пізно катастрофа повториться [66, с.122].

Особливу зацікавленість викликає дослідження змін ринку після НС із позицій його грошового насичення й інвестицій. Доцільно це зробити на основі вивчення поведінки моделі IS LM [76] (інвестиції - заощадження, перевага ліквідності - гроші), яка є моделлю товарно-грошової рівноваги, що дозволяє виявити економічні фактори, та визначає функцію сукупного попиту. Розгляд даної моделі особливо важливо, оскільки вона може показати зміни після початку фінансування відбудовних робіт і здійснення інвестицій у розвиток постраждалих районів. При цьому також слід виходити з різниці поведінки в короткостроковому й довгостроковому періодах.

Значний інтерес представляє визначення питання, який з факторів, з економічних позицій, у найбільшій мірі впливає на розмір споживання, зростання якого в умовах ринку є основою економіки постраждалих регіонів під час кризи. У цьому зв'язку досить примітно, що стосовно впливу НС на економіку регіону в економічній теорії його можна розглядати із двох позицій:

- позиція класичної економічної теорії;
- позиція кейнсіанської теорії [8, 88-89];

Виходячи з висновків класичної економічної теорії, яка говорить, що рівень сукупних витрат завжди буде достатній для закупівлі продукції й що будь-які зміни умов не дозволять вийти ринку з рівноваги внаслідок автоматичної зміни рівня заробітної плати, ціни, ринкової ставки відсотка і т.д., можна зробити висновок, що втручання держави не настільки вже необхідно. У Кейнсіанській моделі оскаржено існування подібного механізму саморегулювання.

Враховуючи ті або інші позиції можна робити висновки про адресати прямих фінансових уливань із державного бюджету. Чи будуть це фірми, чи населення з позиції теорії Дж. Кейнса асигнування засобів безпосередньо населенню ефективніше, чим інвестиції в підприємства. Це можна пояснити тим, що від населення вони однаково відносно швидко через покупку товарів потраплять у розпорядження підприємств, при цьому спрацює механізм мультиплікації й інші механізми державного регулювання. У цілому все це повинне дозволити значно швидше вийти із кризової ситуації й налагодити нормальне життя й економічну обстановку.

Говорячи про вплив НС на вітчизняну економіку слід особливо зазначити деякі досить специфічні фактори її стійкості, які відсутні в інших країнах [20, с.57]:

- значні запаси потужності діючих підприємств, які можуть бути легко задіяні для нарощування обсягів виробництва практично в будь-який момент часу;
- висока мобільність товарних потоків, за допомогою яких можна легко налагодити товарні поставки в постраждалі райони з непотерпілих;
- висока частка тіньового сектору у вітчизняній економіці, який по суті являє собою додаткові потужності, здатні до збільшення виробництва.
- традиційно високий рівень виживання вітчизняного населення, що є результатом минулих війн, загального дефіциту й економічних катаклізмів.

Дані фактори досить суттєво можуть знизити вплив НС, якщо воно щодо невеликих масштабів, але при цьому, однаково, значною мірою змінюється конкурентна ситуація й виникає нова система відносин, у якій постраждалими підприємствам знову доводиться відвойовувати собі позиції.

З факторів впливу НС на економіку регіону цей є найбільш важким, здатним впливати на загальне економічне становище країни. В економічній теорії із цього приводу відзначається «подібно хвороби, інфляція може мати різні прояви, відповідно до серйозності недуги: низька (повзуча) інфляція, що галопує інфляція й гіперінфляція» [29, с.55].

Ефективне управління інфляційними процесами багато в чому залежить від використання інституціональних механізмів державного регулювання у сфері економічного розвитку. Там де вдається створити адекватну інституціональну базу перерозподілу «багато існуючі раніше міфи виявляються неспроможними. Раніше була поширена думка, що звичайні акції служать надійним захистом від інфляції, однак останнім часом ціни на акції підвищуються пропорційно інфляції.

Таким чином, у цілому можна підкреслити, що будь-яка НС проявляється в економічній сфері. З управлінських позицій саме цей вплив носить найбільш важливий характер, оскільки воно прямо пов'язане з реалізацією всього комплексу заходів щодо підготовки до НС, її локалізації й ліквідації наслідків. У цім світлі одним з найважливіших комплексів у складі системи інститутів попередження НС і подолання їх наслідків є економічний механізм державного регулювання з забезпечення подібного попередження й подолання .

Виходячи з вищевикладеного можна зробити наступний основний висновок: варіативний характер стихійних лих, техногенних аварій, екологічних катастроф і соціально-політичних конфліктів приводить до неминучого виникнення НС, які завдають значної шкоди й приводять до короткочасної або більш тривалої нездатності суспільних структур виконувати свої функції. Атрибутивними ознаками будь-якої НС є її

територіальна приуроченість, що вимагає адекватних дій на всіх об'єктах і у всіх сферах регіонального господарства. При цьому вплив факторів поразки НС може бути інтерпретований, як негативний вплив на економіку регіону. Це визначає те, що ефективне запобігання й ліквідація наслідків НС можливі лише в тому випадку, якщо існує діючий економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

Це дозволяє представити основні аспекти проблематики НС, їх впливу на економіку регіонів і дає можливість для подальшого дослідження питань теорії формування й функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

1.2 Система державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій

Однією з особливостей сучасного соціально - економічного розвитку може служити перехід від концепції зростання виробництва й споживання до концепції сталого розвитку [25]. В економічну теорію й практику міцно увійшли й стали визначальними категорії небезпеки й загрози. У цьому світлі з особливою актуальністю встає концепція забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Дана концепція в останні роки одержала комплексний теоретичний розвиток і своє втілення в практичній діяльності.

Згідно з даною концепцією поняття попередження НС і подолання їх наслідків може бути визначене як сукупність офіційно прийнятих поглядів на мету й державну стратегію в області здійснення діяльності контролю над розвитком потенційно небезпечних процесів і функціонування потенційно небезпечних об'єктів, захисту населення, суспільства, економіки й держави від загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного й іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей. Вона відбиває найбільш важливі принципи у напрямку державної політики, а також є одним з найважливіших об'єктів, який

повинен урахуватися при розробці конкретних програм і найбільш важливих документів.

Виходячи із цього, стратегія формування й функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків будується на основі рішення трьох завдань:

- запобігання причин виникнення НС;
- запобігання самих екстремальних ситуацій;
- зм'якшення, максимальне ослаблення наслідків НС [29, с.67].

При цьому функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків підрозділяється на два етапи:

- превентивний;
- етап протидії екстремальним явищам і ліквідації їх наслідків [31, с.111].

Крім цього, стосовно до економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків можна виділити наступні фази його функціонування:

- оцінка й управління ризиком;
- зменшення ризику й ослаблення наслідків потенційної НС;
- підготовка до НС;
- протидія НС (вражаючим факторам);
- ліквідація наслідків НС;
- економічна реабілітація постраждалих об'єктів.

З метою реалізації такого великого й складного комплексу завдань як забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків в країні спеціально була створена Єдина державна система по НС і забезпеченню протипожежної безпеки, але втратила чинність 31.01. 2014 р.[40, с.89]

Дана система у 1998 р. була сформована як загальна система у боротьбі з екстремальними явищами, яка мала свої територіальні підрозділи в адміністративно-територіальних центрах. Це було пов'язане з тим, що перед

даною системою стояли питання, у яких міністерство не мало компетенції. У цьому зв'язку перед системою ставилися наступні питання:

- проведення на території країни єдиної державної політики, що передбачає комплекс економічних і правових заходів щодо захисту життя й здоров'я людей, матеріальних і культурних цінностей, природного середовища при НС, розробку й здійснення в цих цілях міждержавних і державних довгострокових цільових програм, організацію проведення наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт;

- забезпечення надійного функціонування державної системи спостереження й контролю над станом природного середовища й потенційно небезпечних об'єктів, прогнозування виникнення різного роду нещасть, завчасне виявлення потенційно небезпечних об'єктів (районів);

- вживання необхідних заходів зі зниження збитку й скороченню втрат населення, реконструкції або закриття виробництв, що не відповідають вимогам безпеки їх роботи;

- забезпечення стійкої роботи об'єктів господарства й систем життєзабезпечення населення;

- створення спеціальних резервів матеріально-технічних засобів, медичного й продовольчого забезпечення й ін.;

- забезпечення високої готовності органів управління сил і засобів ДСНС до дій у НС;

- швидке реагування, включаючи оцінку характеру, масштабів і можливих наслідків подій що відбувалися, оперативне оповіщення відповідних органів влади, управління й населення про загрозу й факти виникнення НС;

- своєчасне висування сил і засобів у райони НС;

- проведення пошуково-рятувальних, аварійно-відбудовних і інших невідкладних робіт [61].

ЕДСНС створювалася як комплексна багаторівнева система, що включає державний рівень, рівень суб'єктів держави, а також більш низькі рівні [88].

До складу кожного з них входять управлінські органи, органи повсякденного управління, сили спостереження й контролю над станом природного середовища й ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, системи зв'язку й інформаційного забезпечення, а також резерви матеріально-технічних засобів.

Тому особливе місце в структурі органів економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинен займати Комітет з надзвичайних ситуацій, забезпечення безпеки життєдіяльності населення .

Комітет зі НС треба наділити широким колом повноважень, що безпосередньо стосуються функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. До їхнього складу повинно включити:

- здійснення в межах своєї компетенції моніторинг природних і техногенних процесів, а також прогнозування можливих НС для вживання ефективних заходів по попередженню, локалізації й зм'якшенню їх наслідків;

- здійснення у встановленому порядку збору інформації і її обмін в області захисту населення й територій від НС міжмуніципального й регіонального характеру. Забезпечує своєчасне оповіщення населення про загрозу виникнення або про виникнення НС міжмуніципального й регіонального характеру;

- організацію у встановленому порядку проведення аварійно - рятувальних і інших невідкладних робіт при НС міжмуніципального й регіонального характеру;

- готувати пропозиції зі створення резервів фінансових і матеріальних ресурсів для ліквідації НС міжмуніципального й регіонального характеру;

- проводити у встановленому порядку роботу з оцінки наслідків надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру й відшкодуванню заподіяного збитку;

- сприяти стійкому функціонуванню організацій у НС міжмуніципального й регіонального характеру;

- брати участь у встановленому порядку в організації роботи зі створення, збереження й використанню страхового фонду документації на об'єкти підвищеного ризику й об'єкти систем життєзабезпечення населення;

- готувати висновок про виділення фінансових коштів з резервного фонду на фінансування заходів для часткового покриття витрат з попередження й ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і стихійних лих [71, с.50].

У теорії також особливо підкреслюється, що у випадку виникнення великомасштабних НС для безпосереднього управління роботами з ліквідації наслідків екстремального явища на базі комісії відповідного рівня можуть організовуватися спеціальні штаби. Туди можуть залучатися висококваліфіковані фахівці різних професій для консультацій і практичного вирішення відповідних питань . Вважається, що подібні штаби найчастіше приносять відчутний ефект, дозволяючи повніше задіяти економічний механізм, і на цій основі, більш ефективно вирішувати практично все коло проблем, що виникають [72].

Формуючи свою роботу на принципах пріоритетності запобігання НС, економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, проте, функціонально націлений на забезпечення ефективного реагування на вже виниклі нещастя. Це має глибокий сенс, тому що тільки представивши наслідки НС можна організувати діяльність з підготовки до них. Тому умовно подібне реагування можна підрозділити на оперативне й системне. При цьому кожне з них вирішує свої специфічні завдання:

а) оперативне реагування:

- проведення економічної оцінки наслідків НС;
- матеріально-технічне забезпечення проведення оперативних заходів: висування сил і засобів і проведення СНАВР;
- первинне життєзабезпечення населення;

б) системне реагування:

- розробка проектів повного відновлення й економічної реабілітації постраждалих районів і об'єктів;
- економічний захист уразливих верств населення;
- реалізація заходів для повного відновлення постраждалих районів і об'єктів;
- компенсація втрат постраждалих осіб;
- економічна реабілітація постраждалих територій.

Зрозуміло, що основною особливістю реагування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є необхідність у самі стислі строки зосередження величезних матеріальних і фінансових ресурсів.

Концептуальною особливістю діючого економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків у цей час служить реалізація наступних аспектів діяльності [78, с.204]:

- раціональне розміщення соціальних і економічних об'єктів з погляду їх природної й техногенної безпеки;
- підготовка населення, соціальних і економічних об'єктів до стійкого функціонування в НС;
- створення й забезпечення ефективної роботи вбудованих механізмів запобігання НС, ліквідації їх наслідків і відшкодування збитку;
- формування системи централізованих і децентралізованих резервів матеріальних і фінансових коштів для ліквідації наслідків НС;
- розробка й реалізація комплексних - цільових програм мітигації НС;
- відновлення основних виробничих фондів;
- ліцензування видів діяльності;
- оцінка потенційної небезпеки й документальне забезпечення питань управління ризиками функціонування економічних об'єктів;
- державна експертиза в області захисту населення й територій від НС;

- державний нагляд і контроль в області захисту населення й територій від НС;

- міжнародна гуманітарна діяльність і функціонування ринку гуманітарних послуг.

З погляду попередження НС і подолання їх наслідків раціональне розміщення продуктивних сил являє собою заходи щодо розподілу й перерозподілу на території країни і її регіонів місць розміщення об'єктів економіки, господарської інфраструктури й населених пунктів за критеріями стійкості цих об'єктів і безпеки населення від НС природного й техногенного характеру [96]. При цьому особлива увага надається розміщенню потенційно небезпечних об'єктів і місць утилізації відходів.

Подібне раціональне розміщення є найважливішою вимогою при розробці програм і прогнозів соціально-економічного розвитку країни і її регіонів і реалізуються на основі дотримання наступних принципів:

- максимально можливе розосередження продуктивних сил з обліком їх раціонального кустування;
- нарощування економічного потенціалу районів країни;
- обмеження розвитку продуктивних сил у районах власних ресурсів, що мають дефіцит;
- забезпечення надійності господарських зв'язків;
- комплексний розвиток економіки суб'єктів України;
- обмеження розвитку галузей і виробництв, що екстенсивно використовують ресурсний потенціал території;
- розширення виробництва продукції (послуг) масового внутрішньо-регіонального споживання;
- наближення виробництв до джерел сировини;
- повнота й комплексність використання природних ресурсів;
- обмеження зростання великих міст і концентрації запасів ресурсів у цих містах;
- розвиток економічно перспективних малих і середніх міст;

- поступовий висновок з місця небезпечних об'єктів;
- розміщення нових виробництв поза зонами природної й техногенної небезпеки.

Іншої не менш важливою функціональною складовою економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є забезпечення стійкості функціонування соціальних і економічних об'єктів [99]. При цьому основними факторами, що впливають на економічну стійкість об'єктів виділяють:

- безпеку об'єкта ;
- характер забудови території (структура, тип і щільність забудови);
- стан персоналу;
- темпи й результати НІОКР і стан їх впровадження;
- параметри вражаючих факторів джерела НС;
- своєчасність і повнота завчасно здійснених заходів.

Беручи до уваги, що головними джерелами небезпеки техногенних катастроф у цей час є промислові об'єкти, особливе значення мають заходи економічної стійкості промислових підприємств [101, с.69].

У якості базової основи економічної стійкості в цей час зазначається фізична стійкість економічних об'єктів. У цьому зв'язку сейсмостійке будівництво, фізичний захист особливо важливих об'єктів, унікального встаткування, цінностей і тому подібні заходи слід розглядати, як заходи економічного характеру. Тим більше, що їхня реалізація завжди нерозривно пов'язана з питаннями інвестування, оптимізацією витрат, а також досягненням ефективності за рахунок відверненого збитку.

Забезпечення даної фізичної стійкості є комплексним процесом, у рамках якого можна виділити:

- забезпечення технологічної стійкості (відновлення, підвищення експлуатаційної надійності, дублювання й резервування технологічної й експлуатаційної надійності, впровадження ефективних технічних систем контролю і т.д.);

- введення ефективної амортизаційної політики з урахуванням можливості забезпечення прискореної амортизації;
- здійснення ефективної інвестиційної політики, удосконалення інвестиційної привабливості регіонів з урахуванням використання передових методів оцінки рівня інвестиційних ризиків [103, с.54].

Складність і комплексність завдань, що встають при забезпеченні стійкості економічних об'єктів, обумовлюють те, що вони щонайкраще можуть бути вирішені лише при реалізації стратегічного підходу. Причому такий стратегічний підхід не повинен обмежуватися тільки самим об'єктом, але повинен бути інтегрований у розвиток усієї регіональної економіки .

Іншим досить важливим заходом в області формування й функціонування економічного механізму служить декларування економічної стійкості промислових об'єктів [107]. Даний захід виник у розвинених країнах і в цей час є законодавчо закріпленою в багатьох з них, наприклад, у країнах Європейського Союзу. Дана процедура спрямована на те, щоб змусити підприємство (небезпечний промисловий об'єкт) провести оцінку небезпек і інформувати про ці небезпеки компетентні органи. В Україні необхідність декларування небезпеки закріплена законами " Про промислову безпеку небезпечних виробничих об'єктів" і " Про безпеку гідротехнічних споруджень" [132, с. 89].

Поряд з декларацією економічної стійкості промислових об'єктів в останні роки важливе значення починає відігравати декларування фінансових ризиків. Метою розробки подібної декларації служить надання зацікавленим особам (інвесторам і партнерам) інформації про ризики, пов'язані зі здійсненням фінансових операцій. Головними завданнями подібного документа є попередження про можливі ризики, а також розподіл можливих збитків між учасниками угод [34].

У цілому, підводячи підсумок проведеного аналізу, можна відзначити, що в цей час декларування є досить новим інструментом попередження НС і подолання їх наслідків. Говорити про його практичну ефективність поки

передчасно. Однак одним з найважливіших інструментів забезпечення стійкості техногенної й економічної діяльності в НС у цей час визнане ліцензування. Дане положення закріплене у державному законі " Про ліцензування окремих видів діяльності" [154].

Використання ліцензування як інструменту забезпечення економічної й техногенної стійкості в НС припускає, що ліцензіатові надаються не тільки права на певну діяльність, але й накладаються на нього певні обмеження. Ліцензування вводить його в русло встановленого для всіх порядку, робить економічну діяльність законною, передбачуваною, доцільною, суспільно корисною й стійкою.

По суті, ліцензування є першим заходом на шляху управління зі створення потенційно небезпечних об'єктів і використанням потенційно небезпечних процесів.

Ліцензування припускає не тільки важливий, але й великий обсяг робіт. У цей час у державному реєстрі значиться порядку 160,0 тис. небезпечних виробничих об'єктів, по кожному з яких повинна проводитися певна діяльність.

Високе економічне значення ліцензування у сфері забезпечення економічної й техногенної стійкості в НС підтверджується тим, що його правове забезпечення покладене на ДСНС України [39].

Наступними складовими економічного механізму державного регулювання в НС служать державний контроль і нагляд. Вони є одними з найбільш діючих важелів і реалізуються на основі розвинутої інституціональної бази.

Наступним досить важливим аспектом економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є формування матеріальних резервів для використання в період виникнення нещастя. Перші спроби створення подібних резервів безпосередньо в нашій країні були розпочаті також досить давно - в XVI столітті, і зводилися вони до створення державних резервів хліба. Дані резерви

повинні були покривати трирічну потребу й формувалися таким чином, щоб щорічно третина даних запасів споживалася й відновлялася знову. Надалі дана система розбудовувалася й неодноразово служила діючим фактором подолання різноманітних НС.

У цей час дана система має форму резервних фондів бюджетів, тобто відособленої частини коштів у бюджетах усіх рівнів, що одержала форму цільових бюджетних фондів, призначених для забезпечення безперебійного фінансування як передбачених раніше витрат, так і непередбачених витрат, що виникли, що раптово й мають надзвичайний або випадковий характер [42].

В Україні до складу резервних фондів бюджетів входять:

- резервний фонд України;
- фонд національного добробуту України ;
- Резервний фонд Президента України ;
- резервний фонд Кабінету міністрів України;
- фонди непередбачених витрат адміністрації областей.

У якості резерву в деяких випадках може використовуватися також перевищення доходів над витратами, що утворювалося в процесі виконання бюджету. Резервні фонди бюджетів з функціонального призначення підрозділяють на: стратегічні, страхові й оперативні.

Формування й використання даних резервів здійснюється при суворому дотриманні вимог нормативних документів. В державному бюджеті розмір резервних фондів не може перевищувати 3% затверджених витрат державного бюджету. Вирішальну роль для вирішення завдань економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків має Резервний фонд Кабінету міністрів України, який призначений для вирішення наступних заходів [212]:

- проведення пошукових і аварійно-рятувальних робіт у зонах НС;
- проведення невідкладних аварійно-відбудовних робіт на економічних і соціальних об'єктах;
- першочергове життєзабезпечення постраждалого населення;

- життєзабезпечення потерпілих громадян протягом необхідного строку (але не більш місяця);
- надання одноразової матеріальної допомоги постраждалим громадянам;
- надання гуманітарної допомоги.

За рахунок цих же засобів здійснюється погашення державних житлових сертифікатів, виданих громадянам, що втратили житло в результаті НС, а також дозволяється виплата компенсацій за втрачене житло при неможливості використання державних житлових сертифікатів.

Крім того, з метою компенсації втрат населення від усіляких нещасть, із засобів Резервний фонд Кабінету міністрів України здійснюється комплекс виплат спрямованих на подібну компенсацію, а саме:

- а) розгортання й зміст протягом необхідного строку (але не більш одного місяця) пунктів тимчасового проживання й харчування для громадян;
- б) надання громадянам одноразової матеріальної допомоги;
- д) надання громадянам фінансової допомоги у зв'язку із втратою ними майна першої необхідності [208,с 245].

Крім цього, окремо відносно осіб які зазнали терористичних актів виділяються засоби на реалізацію наступних заходів:

- а) виплат одноразової допомоги:
 - членам родин громадян, що загинули в результаті терористичного акту;
 - родинам громадян, що загинули в результаті терористичного акту;
 - громадянам, що одержали в результаті терористичного акту шкоду здоров'ю;
 - громадянам із числа заручників, що не одержали шкоди здоров'ю;
- б) юридичним особам (з розрахунку за частково й повністю втрачене майно).

Враховуючи можливість виникнення екстрених потреб Міністерство фінансів України зобов'язано забезпечити підтримку на особовому рахунку

ДСНС України оперативного резерву фінансових коштів у розмірі не менш 0,2% установленого в державному бюджеті обсягу резервного фонду.

Поряд із цим, з метою підвищення оперативності проведення невідкладних заходів щодо ліквідації НС ДСНС України має й використовувати оперативний резерв фінансових коштів, що надходить на особовий рахунок державної служби, відкритий в органах державного казначейства.

Практика показує, що, як правило, засобів на забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків виявляється недостатньо. Це змушує Уряд України вишукувати додаткові й залучати місцеві фінансові ресурси.

З метою перерозподілу тягаря виділення резервних засобів для забезпечення заходів щодо локалізації й ліквідації НС в останні роки були створені регіональні резерви.

Стосовно до відбиття функціонування економічного механізму державного регулювання з НС важливо відзначити, що Уряд України строго контролює питання цільового використання засобів з Резервного фонду Кабінету міністрів України і через Мінфін України, яке разом із ДСНС України організує облік і здійснює контроль над цільовою витратою зазначених засобів [205]. Про витрату цих засобів у Мінфіні України державні органи виконавчої влади й органи виконавчої влади України в встановленому порядку представляють квартальні й річні звіти.

Відбиваючи склад матеріальних резервів, слід зазначити, що вони включають продовольство, харчову сировину, медичне майно й медикаменти, транспортні засоби, засоби зв'язку, будівельні матеріали, паливо, засоби індивідуального захисту й ін.

Поставка матеріальних цінностей і їх закладка в державний резерв, випуск матеріальних цінностей, відповідальне зберігання, освіження запасів, запозичення, розбронювання й заміна матеріальних цінностей, що передбачаються в складі державного резерву для ліквідації НС, здійснюється на підставі положень закону " Про державний матеріальний резерв».

Значну роль в управлінні ризиками НС відіграють резерви матеріальних ресурсів суб'єктів України й муніципальних утворів, які підрозділяються на:

- територіальні резерви - резерви матеріальних ресурсів суб'єктів України;

- місцеві резерви - резерви матеріальних ресурсів органів місцевого самоврядування;

- об'єктові резерви - резерви матеріальних ресурсів підприємств, установ і організацій незалежно від їхніх організаційно-правових форм.

Загальний обсяг даного виду резервів у цілому по країні повинен становити порядку 5,4 млрд. грн. Однак, на практиці реально є в наявності близько 80,0 % даного обсягу [197].

По досвіду встановлено, що тривалість періоду життєзабезпечення потерпілих становить при НС локального й місцевого масштабів - до 7 діб територіального й регіонального - до 14-20 діб. Обсяги й номенклатура резервів для оперативного реагування на НС визначаються виходячи із цих показників з обліком їх частоти.

Та частина резервів матеріальних ресурсів, яка використовується для проведення невідкладних робіт при ліквідації НС і для життєзабезпечення постраждалого населення, по номенклатурі й обсягу визначається залежно від типів і масштабів НС, тривалості періоду життєзабезпечення, протягом якого повинне здійснюватися стійке постачання населення по нормах НС і у інших умовах складної обстановки.

Резерви суб'єктів України і муніципальних органів і організацій розміщуються як на об'єктах, спеціально призначених для їхнього зберігання й обслуговування на договірній основі і на базах та складах промислових, транспортних, сільськогосподарських, постачальницько-збутових, торгово - посередницьких і інших підприємств і організацій з обліком можливої їхньої оперативної доставки в зони НС.

У більшості випадків заповнення матеріальних ресурсів, витрачених з резервів, здійснюється за рахунок засобів організацій, в інтересах яких вони

використовувалися, або за рахунок інших джерел за рішенням органа, що видав розпорядження про випуск матеріальних ресурсів з резерву. Обсяги фінансування заходів щодо заповнення матеріальних ресурсів резервів включаються у вартість робіт з ліквідації НС.

На думку українських вчених [153,158, 190] й багатьох інших авторів резервування фінансових і матеріальних засобів хоча і є непростим завданням, але його економічна ефективність завжди виявляється виправданою незважаючи на чималі витрати й витрати.

Поряд з бюджетним фінансуванням створення фінансових і матеріальних резервів, в останні роки досить високу роль починає відігравати й система позабюджетного фінансування вирішення даних питань. З організаційних позицій дане позабюджетне фінансування реалізується через систему обласних (регіональних) і муніципальних фондів підтримки програм з попередження й ліквідації НС у комбінації з об'єднанням на їхній основі різних структур, зацікавлених у створенні й розвитку системи позабюджетного фінансування, у тому числі страхових, оцінних, інвестиційних, лізингових компаній, банків, комерційних і підприємницьких структур при координуючій ролі ДСНС України.

Ще одним досить важливим елементом економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є оцінка економічного збитку. Аналіз і оцінка збитку є тим основним моментом, який значною мірою задає програму всьому подальшому функціонуванню економічного механізму забезпечення попередження й ліквідації НС [156, с.49].

Сучасне розуміння питань визначення збитку виходить із того, що наслідки НС можуть виявитися як безпосередньо після їхнього виникнення, так і протягом щодо тривалого періоду часу. При цьому в загальному випадку поняття збиток повинне розглядатися в складі відповідного ланцюжка, ланки якої перебувають у специфічній об'ємній залежності:

- наслідки > втрати > збиток > відшкодування.

Особливо примітно, що різні автори досить вільно трактують поняття наслідків НС, розглядаючи в їхньому складі крім збитку такі категорії як збитки, витрати й т.п. Це значною мірою ускладнює єдиний характер розуміння наслідків НС для економіки, що буде розглянуто нижче.

У якості основних інструментів відшкодування збитку від НС сучасна теорія й практика розглядає наступні:

- за рахунок засобів постраждалого об'єкта самому об'єкту й третім особам у тих випадках, коли збиток невеликий;
- за рахунок колективних фондів, які утворюються за принципом галузевої (енергетика, нафтохімія, авіація і т.д.) або територіальної (регіональні екологічні фонди й фонди надзвичайних ситуацій) приналежності, коли збиток відносно великий;
- за рахунок суспільств взаємного страхування, утворені за галузевим або територіальним принципом. Формування фондів таких суспільств близько до страхування, але не має мети одержання прибутку від використання засобів фонду;
- за рахунок засобів страхових суспільств;
- за рахунок ретроактивної колективної компенсації. Тут не використовуються спеціально створювані фонди, а є договірна основа між потенційно небезпечними об'єктами. При перевищенні збитком деякої величини його залишок рівномірно розподіляється між усіма учасниками договору .

Крім того, в останні роки активно розбудовуються нові інструменти відшкодування збитку за рахунок використання продуктів фінансових ринків - ф'ючерсів, свопів, опціонів і ін. Діюча система відшкодування збитку від НС при реалізації своїх завдань передбачає два підходи:

- організаційний, коли здійснюється відшкодування збитку безпосередньо окремим постраждалим особам [171, с.247];
- територіальний, коли об'єктом відшкодування виступає відповідна територія (адміністративно-територіальна одиниця), у тому випадку якщо НС

має масштабний характер і регіональні органи управління відшкодовують збиток усьому колу постраждалих осіб.

Важливо підкреслити, що відшкодування організаційного характеру реалізується, як правило, із централізованих джерел, а територіального - з комплексних, на основі залучення засобів практично всіх місцевих фондів і організацій.

Ще одним досить важливим аспектом економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків слід зазначити систему страхування. Даний інструмент можна характеризувати як систему фінансових перерозподільних відносин, спрямованих на створення грошового (страхового) резерву за рахунок внесків його учасників, із засобів якого відшкодовується збиток, заподіяний постраждалим, а також виплачуються відповідні грошові суми у зв'язку з певними подіями.

Найпростіші види страхування вчені знаходять навіть у Прадавньому світі, але сучасні форми цей вид підприємницької діяльності став здобувати в 14 столітті в Італії в часи активного розвитку морської торгівлі.

Різні форми об'єднань для "боротьби" з можливими втратами існували й у нашій країні, ще в Київській Русі. Перша страхова установа виникла в кінці 18 століття, коли Маніфестом Катерини II при Державному Позиковому Банку була утворена страхова експедиція. Маніфест передбачав страхування різних будинків і споруджень при здійсненні кредитних операцій [127].

Зараз страхування є найбільше економічно адаптованим фінансовим інструментом забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Його характер у найкращій мірі відповідає принципам ринкової економіки й компромісу інтересів ринкових суб'єктів. Важливою позитивною характеристикою використання страхування у справі забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків служить те, що даний інструмент у передових країнах є сферою, що ще й найбільш ефективно розбудовується, для бізнесу.

Головним документом, що визначають інституціональну базу використання страхування у складі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, зараз представляє Закон України " Про страхування" [119].

Стосовно до питань функціонування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків у рамках регіональної економіки, воно виконує наступні функції: компенсаційну; превентивну; регулюючу; індикаторну.

У цей час страхування, як елемент економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків перебуває в стадії формування. Значне місце в сучасній структурі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків займає використання інструментів управління ризиками фінансового ринку [105, с.37]. Наукова література, присвячена даному аспекту представлена великою кількістю робіт, де дані інструменти знайшли своє відбиття. Однак, у цілому в нашій країні дані інструменти дотепер використовуються відносно слабо.

Однією з найважливіших деталей будь-якого економічного механізму в справі досягнення основної мети даного механізму є система стимулювання. Дія даного механізму в самому загальному виді система базується на двох підходах: заохоченні; і покаранні .

Особливо широке застосування у складі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків знаходять матеріальні й моральні форми заохочення. Їхній ефект буває високий особливо тоді, коли вони безпосередньо торкаються економічних вигід. Матеріальне й моральне стимулювання застосовується для окремих працівників цілим підприємствам, установам, організаціям. Для підприємств і організацій найпоширенішими формами стимулювання служать: пільгове оподаткування й кредитування, перерозподіл ризику, пільгове страхування, надання підприємствам права використовувати у своїх інтересах частина прибутки, заохочувальних фондів, кредитів і т.д.

Основними формами особистого матеріального стимулювання працівників є розміри заробітної плати, преміювання, заохочувальні винагороди й ін.

Найбільш адаптованим елементом економічного стимулювання забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків у цей час є надання системи пільг. Це скорочення оподаткування практично всіх організацій, пов'язаних з вирішенням завдань даного характеру. Є комплекс податкових пільг для підприємств радіаційної небезпеки й для деяких інших небезпечних об'єктів.

Примітно, що встановлення пільг є прерогативою не тільки держави. Господарючі суб'єкти можуть установлювати пільги для своїх партнерів [77, с.99].

Відзначаючи іншу сторону стимулювання діяльності з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, можна вказати, що особливо строгі наслідки спричиняють порушення в дотриманні вимог норм протипожежної безпеки, приписань про створення резервів фінансових і матеріальних ресурсів, організації протипаводкових заходів, та забезпечення евакуації населення із зон НС і багатьох інших положень управління в НС.

Значну роль у складі інструментів забезпечення високої відповідальності економічних агентів у вирішенні питань забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків відіграють економічні санкції . У складі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків використовують наступні їхні види:

- договірні - штрафи за невиконання умов договору;
- кредитні (банківські), застосовані кредиторами при порушенні зобов'язань по кредиту;
- фінансові заходи, що включають до порушників з боку державних і інших органів.

Економічні санкції в області стимулювання забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків реалізуються у вигляді штрафів, неустойок і пені.

Застосування санкцій, як правило, оговорюється безпосередньо в нормативних актах, що регламентують вирішення того або іншого питання [74, с.156].

У цілому дана система стимулювання в Україні в цей час ще перебуває в стадії вдосконалення.

Також глобалізація світової економіки й усе більша інтеграція вітчизняного господарства у світовий ринок обумовлюють в останні десятиліття зростання значення міжнародного гуманітарного співробітництва. Найбільше яскраво таке співробітництво представлене саме у сфері протидії НС. Воно ведеться по двом основним напрямкам:

- надання гуманітарної міжнародної допомоги безпосередньо в період НС;
- надання консультативної й фінансової допомоги на стадії проведення превентивних заходів.

Дана допомога носить як міждержавний, так і недержавний характер. У першому випадку вона надається країнами один одному, а в другому - громадськими організаціями, як правило, що працюють під егідою ООН.

Особливе місце у складу міжнародних організацій у справі боротьби з нещастями в цей час займають:

- Управління ООН по координації гуманітарних питань (УКГВ) [209];
- Управління Верховного Комісара ООН по справах біженців (УВКБ)
- Організація ООН з освіти, науки й культури (ЮНЕСКО);
- Організація ООН по продовольству й сільському господарству (ФАО)
- Всесвітня продовольча програма (ВПП) ;
- Програма ООН з розвитку (ПРООН);
- Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП);
- Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) ;
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ);
- Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) ;
- Міжнародний Комітет Червоного Хреста;

- Міжнародна Федерація суспільств Червоного Хреста й Червоного Півмісяця;

- Міжнародна організація цивільної оборони (МОЦО) [221] і деякі інші.

Останнім часом значну роль у вирішенні гуманітарних питань стало відіграти НАТО, особливо в особі свого Департаменту надзвичайного цивільного планування (ДНЦП).

Видну роль у регламентації гуманітарної діяльності відіграє Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 46/182, яка встановлює принципи надання гуманітарної допомоги й рекомендує заходи щодо забезпечення реагування при великомасштабних НС. Для реалізації даної резолюції створений спеціальний фінансовий механізм організацій системи ООН, в основі якого лежить Надзвичайний фонд із капіталом, що постійно оновлюється, в 50 млн. доларів США.

Головним координатором при нещастях служить Управління ООН з координації гуманітарних питань. Воно погоджує заходи ООН із зусиллями інших учасників міжнародної гуманітарної діяльності, збирає внески на надання допомоги, організує взаємодію постраждалих країн із країнами-донорами, стимулює вивчення, прогнозування, попередження катастроф [180].

Міжнародна допомога, як правило, виділяється у випадку, коли масштаби НС перевищують можливості постраждалої країни з задоволення потреб постраждалого населення. Така допомога проявляється в програмно-проектній основі обов'язковою з урахуванням національного менталітету постраждалого населення, кліматичних і географічних особливостей постраждалих районів.

Матеріальні резерви системи ООН формуються за рахунок країн - донорів і перебувають у підтримуваному режимі, що постійно оновлюється й, на всіх континентах. На складах при цьому зберігаються в основному медикаменти, продукти харчування й товари першої необхідності.

Сучасна міжнародна система гуманітарного реагування передбачає надання гуманітарної допомоги не тільки під управлінням ООН, але й безпосередньо країнами, що виявили бажання надати таку допомогу.

Як приклад такої державної організації по наданню гуманітарної допомоги іноземним державам при НС можна привести діяльність Бюро по наданню допомоги іноземним державам у випадку стихійних лих і аварій (ОФДА) США, в якій згідно із законом цієї країни про іноземну допомогу (1961 р.) функціонує при Агентстві по міжнародному розвитку. Директор ОФДА є спеціальним координатором при Президентові США всіх дій федерального уряду по наданню гуманітарної допомоги у випадку стихійних лих і катастроф за кордоном. Щорічний бюджет ОФДА затверджується Конгресом США в межах порядку 50 млн. доларів. При необхідності може бути виділене ще до 50 млн. доларів за рахунок інших програм [218].

На думку фахівців, система міжнародного співробітництва у сфері забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є досить істотним інструментом у вирішенні практично всіх виникаючих проблем. Особливо відзначається ефективність діючих при цьому економічних механізмів вирішення складних завдань фінансування гуманітарних проектів, уміле вишукування для цього фінансових і матеріальних ресурсів.

Зі своєї сторони Україна також бере активну участь у міжнародній гуманітарній діяльності. Зараз дана діяльність розглядається як інтернаціональна, що й служить цілям стабільності й безпеки у світі. Участь України в міжнародному гуманітарному співробітництві зведена в ранг державної політики.

Витрати на економічну й гуманітарну допомогу закордонним країнам, що постраждали від природних і техногенних катастроф, військових конфліктів передбачаються щорічним бюджетом України. Крім цього на гуманітарні операції й ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій використовуються засоби з резервного фонду України. У кожному

конкретному випадку надання гуманітарної допомоги постраждалій країні ухвалюється відповідною постановою Уряду України.

1.3. Сучасні аспекти економічного механізму державного регулювання в умовах надзвичайних ситуаціях

Ключовою особливістю сучасного теоретичного осмислення питань забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є пріоритет оперативності всієї, так званої «системи попередження й ліквідації надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру». Практично всі нормативні документи в даній сфері й більшість теоретичних робіт побудовані в цьому ключі. Слід підкреслити, що адекватне реагування на НС у сучасних умовах може бути забезпечене тільки тоді, коли воно буде будуватися на основі іншої концепції. Тобто, на концепції ефективного використання, насамперед, економічного механізму державного регулювання. А оперативність буде усвідомлюватися лише однією, далеко не найважливішою складовою загальною системою попередження НС і подолання їх наслідків [69, с.60].

Однак, подібна зміна усвідомлення, на тілі сучасної оперативної, як ми її називаємо, концепції можливо лише в тому випадку, якщо для цього буде сформульована відповідна теорія, яка будується по наступних блоках:

- обґрунтування поняття економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;
- відбиття біноміального характеру НС;
- стійкість соціоекономічних систем регіональної економіки;
- компроміс інтересів у сфері попередження НС і подолання їх наслідків;
- обґрунтування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;
- категоріальний апарат теорії економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;

- розгляд функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;
- відбиття основних елементів управління економічним механізмом державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;
- відбиття питань оцінки економічних інтерналій і екстерналій економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

Поняття економічного механізму зародилося у вітчизняній економічній літературі в 60-70 рр. минулого століття у зв'язку зі спробою реформування сформованих тоді в СРСР системи планування й економічного стимулювання. Дана категорія відразу ж отримала широке поширення в економічній науці, оскільки образно відбивала взаємозв'язок і взаємозумовленість елементів комплексного соціально-економічного розвитку [52]. Так, стосовно ще до соціалістичної економіки Л.І. Абалкіна[1] до економічного механізму відносив:

- форми організації суспільного виробництва (поділ праці, спеціалізація виробництва, його розміщення й інші, за допомогою вдосконалення яких суспільство впливає на розвиток продуктивних сил і забезпечує підвищення ефективності їх використання);
- форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний "обмін речовин" в економіці, у тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини й ін.;
- структуру, форми й методи планування й господарського управління, у складі яких одночасно з економічними можуть бути виділені також правові й соціально-психологічні форми й методи;
- сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво й учасників господарської діяльності, за допомогою яких забезпечується узгодження й стимулювання господарської діяльності.

Давалося й трохи інше визначення економічного механізму державного регулювання соціалістичного суспільства. Воно представляється як сукупність організаційно-економічних форм і методів, за допомогою яких здійснюється економічна реалізація суспільної власності й планомірне регулювання процесу відтворення.

По визначенню Т.С. Хачатурова під економічним механізмом розумілася сукупність планування, стимулювання, організаційних структур, нормативної бази й традицій, що забезпечують функціонування й розвиток економіки [167].

Свій подальший розвиток дана категорія одержала з переходом вітчизняної економіки до ринку. При цьому з її складу був виведений елемент планування й уведений елемент інтересів. Економічний механізм став усвідомлюватися як сукупність економічних та державно управлінських структур, інститутів, форм і методів господарювання, суспільних, групових і приватних інтересів, забезпеченню функціонування й економічного розвитку [117, с.69].

Особливе місце в проблематиці економічного механізму державного регулювання займає дослідження охорони навколишнього природного середовища. Це система інститутів, що стимулюють економічних агентів до зниження антропогенного й техногенного навантаження на природне середовище, а також система обов'язкових і добровільних виплат, що забезпечують формування засобів для проведення природоохоронних заходів.

Привабливість категорії економічного механізму привела до появи цілого комплексу пов'язаних з ним понять: економічний механізм стимулювання; економічний механізм оподатковування і т.д., що відбивають систему взаємодії різних структур для вирішення різноманітних економічних завдань.

Концепція економічного механізму підходить і до проблематики, досліджуваної в даній роботі. У цьому змісті є загальна потреба дати

визначення економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

Економічний механізм державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків - це система відносин між окремими суб'єктами регіональної економіки, реалізована на основі нормативних інститутів, що дозволяє шляхом використання адміністративних важелів, економічних законів і інтересів забезпечити на умовно автоматичній основі оперативне реагування регіональної економіки на виникнення нещастя, а також на систематичній основі - здійснення заходів щодо їхнього запобігання й повної економічної реабілітації постраждалих районів і окремих об'єктів. Причому ключовими функціями, що забезпечують діяльність даного механізму, служать планування, координація й контроль.

Найважливішою характеристикою економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є комбінація творчого підходу до його формування й дії у період запобігання НС, і механістичного характеру функціонування після виникнення нещастя. На стадії попередньої НС необхідний високий ступінь науковості для системної підготовки до нещастя, у широкому комплексі напрямків діяльності. А на стадії самих НС - автоматичність і безвідмовність здійснення комплексу заздалегідь певних дій з захисту й ліквідації наслідків, де волюнтаризм і запізнювання внаслідок невизначеності даних для прийняття й реалізації рішень повинні бути зведені до мінімуму [174].

Проводячи аналогію економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків з поняттям механізму що складається із наступних основних частин:

- генератор - комплекс інститутів, що забезпечують систему формалізованих і неформалізованих цінностей, та визначають необхідність забезпечення економічної стійкості й безпеки населення;

- пульт управління - система органів управління в НС, що визначає стратегію розвитку самого економічного механізму державного регулювання

з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, а також його функціонування на різних стадіях процесу запобігання й ліквідації НС;

- дозатор - система оцінки наслідків НС, а також визначення обсягу засобів необхідних для реалізації комплексу заходів щодо запобігання й ліквідації наслідків НС;

- передатні обладнання - інформаційна, фінансова й постачальницько-транспортна інфраструктура, що забезпечує здійснення управлінського й ресурсного обороту на всіх стадіях протидії НС;

- перетворювальна - система, що перетворить при вступі ресурси в реалізацію конкретних заходів (життєзабезпечення населення, інженерні роботи і т.д.);

- розподільні - система розподілу заходів щодо надання допомоги постраждалому населенню й економічним об'єктам.

Слід особливо підкреслити, що економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є частиною більшого механізму - національного. Практично всі виконувані їм функції реалізуються як інтегровані в національний механізм забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

При цьому, головним елементом теорії попередження НС і подолання їх наслідків слід уважати біноміальний характер розподілу нещасть. Тобто, розподіл у вигляді розподілу випадкових величин, коли для необмежених інтервалів часу можна виділити середню ймовірність (час виникнення) випадкової події, а для обмежених - випадкові події мають тенденцію до концентрації до якогось моменту часу [178].

Що в практичній інтерпретації означає, що якщо розглядати випадки виникнення НС у досить великому, нефіксованому інтервалі, де можна відзначити їхній випадковий, але відносно рівномірний розподіл. У діючій інституціональній базі дане теоретичне положення знаходить своє відбиття в класифікації частоти виникнення НС частіше одного разу в 5, 10 і 15 років.

Якщо ж брати відносно малий, фіксований інтервал часу, то в його складі розподіл НС буде скоріше у вигляді комплексу нещасть, що виникають, у якийсь один момент часу, і відносного спокою а решта час даного малого періоду [181, с.93]. Це відповідає тому, що на практиці може бути презентовано нерівномірністю частоти й тяжкістю виникнення НС у роках.

Важливою складовою частиною теорії економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є створення категоріальної бази. Оскільки саме категоріальна база значною мірою визначає зміст і цільову спрямованість будь-якої теорії. Зрозуміло, що теорія управління в НС у рамках діючої оперативної концепції в цей час уже має більш-менш обґрунтовану категоріальну базу, однак, ще раз підкреслюючи необхідність переходу до нової інституціональної концепції забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків ми рекомендуємо її відповідну корекцію. Тобто, введення ряду нових категорій, що дозволяють більш яскраво виділити особливості подібної нової концепції. У їхнім числі необхідно обґрунтувати наступні:

- попередження НС і подолання їх наслідків;
- мітігація;
- економічна реабілітація;
- сукупний економічний збиток.

Введення в теоретичне розуміння економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків самого поняття «попередження НС і подолання їх наслідків» має досить важливе значення із цілого ряду причин. По-перше, вербальне значення даного терміну в українській мові включає досить широке трактування, що дозволяє охопити широкий комплекс заходів і об'єктів, які входять у межі компетенції даного механізму. По - друге, термін попередження НС і подолання їх наслідків підкреслює особливий характер, здійснюваної в рамках даного механізму, діяльності. Тобто, її оперативність, тверду регламентацію, використання воєнізованих формувань, високий ступінь небезпеки. По-третє, прагнення

більш щільної інтеграції всіх органів, пов'язаних зі здійсненням відповідних заходів у єдину систему. А також, у четвертих, переважна спрямованість даної системи на реалізацію економічних заходів, як на стадії попередній виникненню НС, так і в період відновлення й повної реабілітації постраждалих районів.

Особливістю нині діючою системи категорій, що стосуються економічного аспекту НС є відсутність короткого й одночасного ємного поняття, що охоплює все коло робіт, здійснюваних у рамках боротьби із усілякими нещастями [133, с.77]. Спроба охопити як комплекс робіт із запобігання НС, так і робіт безпосередньо в період їх виникнення, а також пов'язаних з наступним відновленням руйнувань, та ще від нещасть різного характеру породила громіздку форму «запобігання й ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру». Ця форма кочує з одного нормативного документа в іншій і використовується в наукових монографіях. Важливо підкреслити, що класифікацію рівнів мітігаційної діяльності найбільш доцільно запозичити із класифікації, розробленої українським вченим [135] :

Таблиця 4.

Рівень економічного простору	Суб'єктно-об'єктна характеристика різних рівнів і масштабів економічного простору
1 – Мегарівень (глобальний)	Глобальний економічний простір виробництва валового продукту світового господарства
2 – Мезорівень 1 (мега-макро)	Економічний простір виробництва продукту ТНК, співдружності, регіональної групи країн, інтеграційного об'єднання
3 Макрорівень (національний)	Національний економічний простір виробництва валового національного продукту країни
4 - Мезорівень 2 (макро-мікро)	Економічний простір виробництва галузевого або міжгалузевого комплексу, регіону, ФПГ або групи місцевих підприємств
5 - Мікрорівень (підприємства)	Економічний простір виробництва валового продукту окремого підприємства, виробничого об'єднання
6 - Мезорівень 3 (мікро-міні)	Економічний простір виробництва окремого виду або сорту продукції в складі підприємства

7 - Мінірівень (підрозділи)	Економічний простір виробництва часткового продукту спеціалізованого підрозділу підприємства
8 - Мезорівень 4 (міні-нано)	Економічний простір створення властивості окремого виду продукту професійної групи працівників підприємства
9 - Нанорівень (робоче місце)	Економічний простір праці, робоче місце окремого працівника, що виконує трансформаційні й трансакційні операції

Введення терміну економічна реабілітація також є не випадковим і обумовлене тим, що НС, як режим особливого функціонування економіки не закінчується після дії вражаючих факторів або навіть простого відновлення руйнувань. Це набагато більш глибоке і ємне явище, що зачіпає практично весь спектр відносин реалізований у регіональній економіці. Завдання подолання наслідків НС у цьому випадку полягає крім відновлення руйнувань у відтворенні тонкого регіонального механізму ринку, у репозиціонування в конкурентному ринковому середовищі не тільки самої регіональної економіки в цілому, але й кожного окремого постраждалого ринкового суб'єкта.

Специфікою подібної реабілітації є те, що вона практично ніколи не приводить до раніше існуючого рівня. Динаміка економічних і соціальних процесів обумовлює практично завжди якісно новий стан регіональних соціально-економічних систем після НС. Причому історична практика показує, що в ряді випадків вдається добитися радикального поліпшення позицій реабілітованих об'єктів стосовно їхнього стану до виникнення нещастя. Це відбувається в тому випадку, коли є чітка стратегія дій, що містить у своїй основі відношення до факту виникнення нещастя, як до події, що дає можливість позбутися застарілої технології, соціальних і економічних структур, моделей взаємодії. Таким чином, ще на стадії проведення рятувальних і невідкладних відновних-аварійно-відбудовних робіт існує необхідність розробки стратегічних документів, що обґрунтовують перспективи відновлення постраждалих регіонів і визначення відповідних індикативних показників цільового й оцінного характеру. Подібна система

показників повинна конкретизувати рубежі подолання НС і дати можливість моніторингу даного подолання [108].

Принциповими умовами проведення реабілітації постраждалих районів і об'єктів можна виділити наступні:

- необоротність важких наслідків НС при відсутності перспектив успішного позиціонування постраждалих районів, населених пунктів і об'єктів, що звичайно має місце в регіонах, що мали статус депресивних ще до виникнення нещастя;

- необхідність відмови від відновлення раніше існуючого рівня постраждалих районів, населених пунктів і об'єктів при необхідності їх реструктуризації й заміни на новій технічній базі;

- відновлення постраждалих районів, населених пунктів і об'єктів переважно на існуючій до виникнення нещастя базі.

Особливістю проведення реабілітації в першому випадку є необхідність залучення значного обсягу ресурсів і допомоги державних органів управління. Необхідна розробка програм державного рівня, що викликано наступними причинами:

- високим масштабом заходів;
- високим рівнем капітальних вкладень;
- екстериторіальністю проведених заходів;
- відсутністю засобів у регіональних і місцевих органів управління

У другому випадку завдання реабілітації вирішується при активній участі регіональних органів управління із широким залученням засобів самого постраждалого регіону. Можливі варіанти передачі частини державного майна в оренду або побудову інших схем.

У третьому випадку реабілітація може проводитися за рахунок корпоративних джерел або за рахунок засобів самих підприємств.

Основними сферами реабілітації постраждалих районів, населених пунктів і територій є наступні:

- економічна база, з урахуванням відновлення обсягів виробництва регіонального валового продукту;
- соціальна й інженерна інфраструктура, особливо житловий фонд, об'єкти соціального призначення, транспортні й інженерні комунікації й спорудження;
- освіта і культура, головним чином підготовка й перепідготовка кадрів;
- питання зайнятості населення на основі надання робочих місць, оптимального використання трудових ресурсів;
- питання диференціації рівня життя населення з урахуванням скорочення диференціації по доходах, захисту вразливих верств населення, забезпечення гідного існування;
- питання повторного виникнення НС.

Слід підкреслити, що в останні роки намітилася управлінська тенденція зниження ролі держави в проведенні заходів реабілітаційного характеру. Іде скорочення централізованого фінансування, реалізованих у регіонах заходів. Практично у всіх прийнятих програмах уже на стадії розробки закладається часткове фінансування, у тому числі й за рахунок децентралізованих джерел.

Дія економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків у цих умовах передбачає створення умов для забезпечення доступності кредитів, надання податкових пільг, надання консультативних послуг, залучення засобів з корпоративних джерел, створення нових робочих місць, організація навчання й перепідготовки кадрів.

У цілому в сучасних умовах розробка програм відновлення й повної економічної реабілітації постраждалих районів, населених пунктів і об'єктів повинна передбачати наступні особливості [66, с. 121]:

- участь представників місцевого співтовариства в соціальному обґрунтуванні пропонованих рішень, широке оповіщення населення процесі розробки й підсумковому варіанті програми;
- забезпечення наукового пророблення програми з питань ризиків повторного виникнення НС, проведенню заходів превентивного характеру;

- здійснення сценарного аналізу й моделювання різних варіантів здійснення комплексу реабілітаційних заходів;
- забезпечення гнучкості рішень і реалізації заходів на основі систематичного моніторингу розвитку ситуації й параметрів реалізації програми;
- забезпечення компромісу інтересів органів усіх рівнів управління проведенням економічної реабілітації.

Створення діючого механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків можливо лише тоді, коли у його основі лежить досить ефективний компроміс інтересів учасників відтворювального процесу. Однак, створення подібного компромісу є справою досить складною в силу багаторівневості й суперечливості подібних інтересів. Виходячи зі стратифікації рівнів економічної системи Іншакова О.В., загальну структуру подібної системи інтересів, у їхній діалектичній єдності й протилежності, можна представити в такий спосіб:

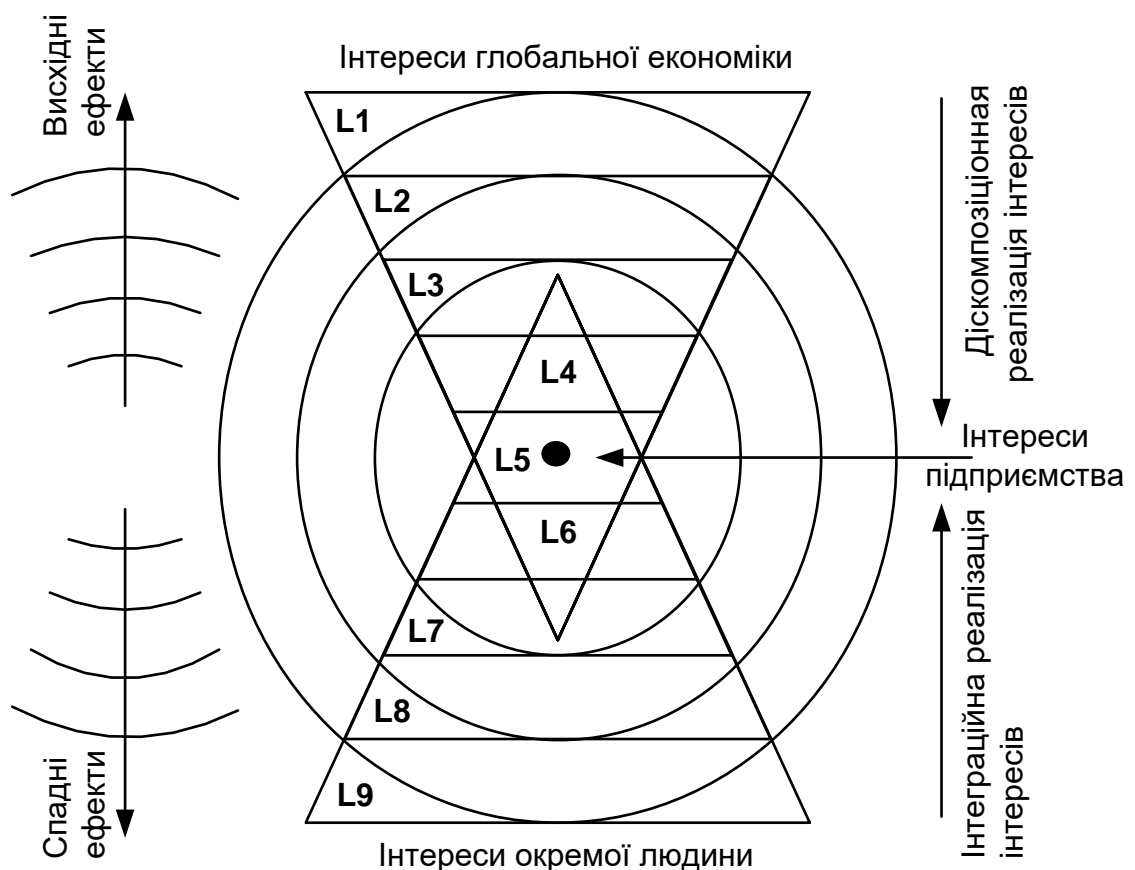

Рис. 1. Компроміс інтересів у сфері попередження НС і подолання їх наслідків

* Складене автором

Тут слід звернути особливу увагу на протиріччя інтересів вищого рівня й інтересів нижчих рівнів [65, с.117]. Дане протиріччя визначає необхідність вибору якоїсь рівноважної ланки, яка могла б у найкращій мірі збалансувати в собі дане протиріччя, яке з'явилося б найбільше чутливим для управлінського впливу, передаючи екстернальні ефекти на всі інші рівні. На основі графічного підходу як такої ланки можна виділити рівень підприємства. Вплив на нього дозволить створити коммулятивний ефект для мезо-, макро- і мегарівнів при вихідному поширенню екстерналій і аналогічний ефект для мезо-, міні- і нанорівнів при спадному поширенню екстерналій.

Завдяки такому підходу простір інтересів можна підрозділити на:

- поле гармонізації, у межах якого дія економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків здійснюється на безпосередній основі й де гармонізація ситуації в результаті конкретного НС реалізується шляхом прямого впливу;

- поле актуалізації, у межах якого забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків і захист економічних інтересів здійснюється в результаті коммулятивного ефекту від заходів реалізованих не стільки стосовно до конкретної НС, але як вид загального функціонування механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;

- поле потенціалізації, що вимагає в принципі враховувати інтереси всього світового співтовариства й кожної окремої людини.

Примітно, що поле гармонізації в просторі якого ухвалюються й реалізуються практичні рішення, збігаються з комплексом суб'єктів і об'єктів управління регіональної економіки, підкреслюючи вирішальне значення регіонального характеру економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

Стосовно до теоретичного розкриття поняття мітігації особливе значення має розуміння об'єктів захисту економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. У сучасних умовах, коли соціально-економічний розвиток і управління стратифікується від мега- до нано рівней де діяльність економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків також повинна будуватися на подібній основі[62]. Подібний підхід схематично зображено у вигляді дев'яти рівнів на зрізі об'ємної моделі самої мітігаційної діяльності. Там мається на увазі, що відносно об'єктів захисту кожного з подібних рівнів дана мітігаційна діяльність повинна здійснюватися по всьому комплексу заходів, що входять у поняття мітігації, з обліком усіх основних принципів, на основі яких дана діяльність реалізується. У більш деталізованій формі структура принципів даної мітігаційної діяльності й рівнів об'єктів захисту може бути зображена в наступному виді:

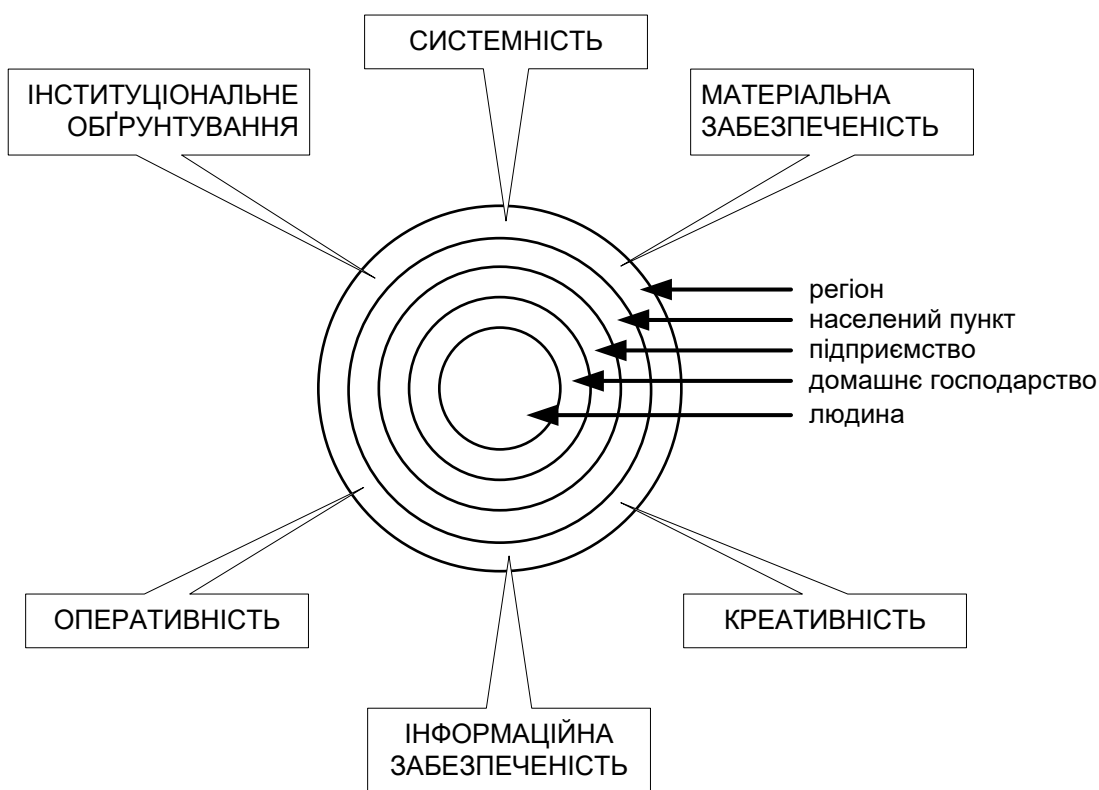

Рис. 2 Стратифікація об'єктів захисту економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

* Складене автором

Примітно, що всі рівні загального економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинні мати високий ступінь автономності. Це обумовлене тим, що кожен із цих рівнів, насамперед, сам повинен забезпечувати свою стійкість. У силу подібної автономності стосовно кожного із цих рівнів можна говорити про спеціалізований економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків даного рівня. У такий спосіб теоретично загальний економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків буде синергією значною мірою автономних механізмів, об'єднаних у загальну ієрархію, у рамках якої залежно від масштабів НС може бути задіяний більший або менший комплекс інститутів. У прикладному ж відношенні, де функціонування повинне мати спрощений вигляд і виходити з діючої трирівневої системи державного регулювання (країна, регіон, муніципалітет) особлива роль у складі рівнів загального економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинна належати регіональному рівню [60, с.76].

Наступною категорією, яка повинна бути введена в науковий оборот у рамках теорії економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинна з'явитися категорія «економічна реабілітація постраждалих об'єктів і територій». Діюча класифікація періодів функціонування системи забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, як відзначалося вище, передбачає етапи повсякденної діяльності, підвищеної готовності й безпосередньо НС.

У цьому змісті введення категорії «економічна реабілітація» є просто необхідним, тому що визначає спеціальний період для проведення модернізаційного відновлення технічної сторони потерпілих об'єктів і територій, відтворення їх кооперативних зв'язків, відновлення конкурентних позицій, іміджу і т.д.

І нарешті, четвертою категорією, яку необхідно ввести в оборот, є категорія «сукупний економічний збиток». Такою категорією повинен стати сукупний збиток.

Використання рекомендованих категорій дозволить додати теорії економічного механізму державного регулювання в НС більшу цільову спрямованість і дасть можливість більш повно, об'єктивно й вірогідно формувати інформацію, ухвалювати й виконувати рішення з забезпечення ефективного функціонування даного механізму.

Іншою найважливішою складовою теорії економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є відбиття поняття економічної системи. Сучасна економічна наука під економічною системою розуміє сукупність усіх економічних процесів, що відбуваються в суспільстві на основі сформованих в ньому відносин власності й господарського механізму [53]. Тобто, історично виникла або встановлена сукупність принципів, правил, законодавчо закріплених норм, що визначають форму й зміст основних економічних відносин, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання економічного продукту.

Основну роль в економічній системі відіграють виробництво, розподіл, обмін і споживання. Причому саме споживання розглядається як головне джерело економічного зростання. Тому будь-яка економічна система в сучасних умовах носить не тільки економічний, але й соціальний характер.

В економічній теорії розрізняють чотири типи економічної системи: традиційна; командна (командно-адміністративна); ринкова; змішана [51, с.115].

У цілому, сучасна регіональна структура економічних систем може бути віднесена до змішаної економіки. Відмітними рисами, якої є:

- пріоритетність ринкової організації господарства;
- багатосекторність економіки;
- державне підприємництво сполучається із часткою при всебічній його підтримці;
- орієнтація державної фінансової, кредитної й податкової політики на економічне зростання і соціальну стабільність;
- соціальний захист населення [13].

Важливим моментом для теоретичного обґрунтування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є те, що сучасне розуміння терміну «економічна система» не є тотожним поняттю «соціоекономічні системи», яке має на увазі комплекси досить автономних економічних систем, які можуть бути стратифіковані за рівнями управління у більш-менш великих об'єктах [49, с.51].

Атрибутивною рисою всіх без винятку економічних систем є те, що для виробництва їм потрібні економічні ресурси, а результати господарської діяльності розподіляються, обмінюються й споживаються. Причому протікання даних процесів значною мірою має об'єктивний характер, що дозволяє стосовно до соціоекономічних систем виявити дві вельми важливі для функціонування в НС особливості:

- самонастроюваність досить високий ступінь, що означає, адаптивності соціоекономічних структур до зміни умов, щоправда, не завжди сприятливу для подальшого соціально-економічного розвитку потерпілих регіонів;
- низький ступінь саморегування, як правило, що приводить до посилення відцентрових процесів і деінтеграції даних систем.

Відмінними рисами сучасних соціо-економічних систем, які вносять значну специфіку в забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, сучасних регіонів України можна відзначити:

- різноманіття форм власності, серед яких значне місце займає приватна власність у різних її видах;
- обмежене втручання держави в економіку, однак роль уряду в соціальній сфері як і раніше велика;
- зміна структури виробництва й споживання (зростання ролі послуг);
- зростання рівня освіти (післяшкільне);
- підвищення уваги до навколишнього середовища (обмеження безоглядного використання природних ресурсів);
- гуманізація економіки («людський потенціал»);
- інформатизація суспільства (збільшення чисельності виробників знань);
- ренесанс малого бізнесу;
- глобалізація господарської діяльності (світ став єдиним ринком).

Економічний (господарський) механізм є атрибутивним елементом будь-якої економічної системи, мова може йти лише про його більшу або меншу ефективність. У рамках даного параграфу слід дати трактування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків з теоретичних позицій. Таким трактуванням повинне стати наступне визначення: економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків - це система відносин сукупності управлінських, економічних, а також оперативних структур і населення, що функціонує на основі специфічної інституціональної бази, що забезпечує формування й ефективне використання ресурсів та проведення комплексу мітігаційних заходів з метою підвищення безпеки населення й економічної стійкості в НС. Принциповою характеристикою економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є участь усіх без винятку соціальних і економічних структур у діяльності даного механізму, а також пріоритетність заходів превентивного характеру. У їхньому числі особлива роль повинна приділятися комплексу робіт науково -

дослідницького характеру, які повинні служити імпульсом діяльності всього даного механізму.

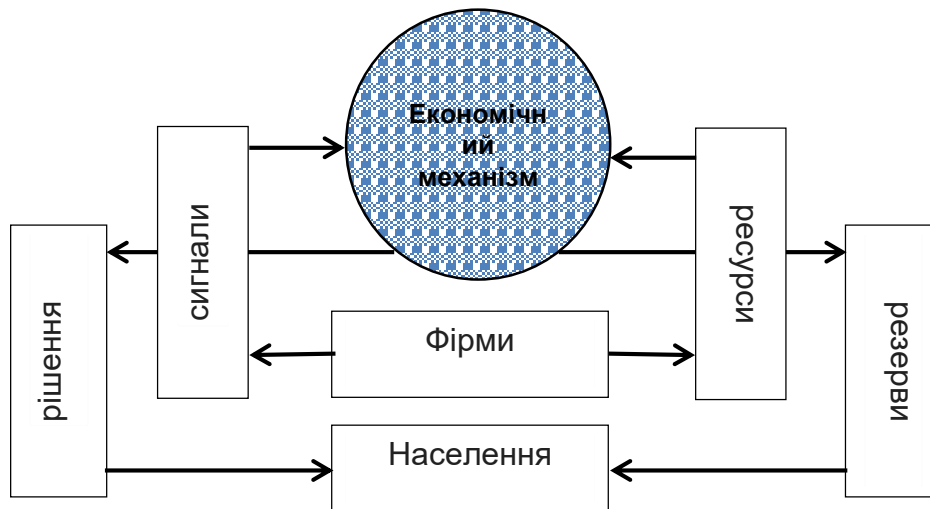

Рис 3. Функціональний аспект економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків

* Складене автором

При цьому особливе місце в теорії економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинне займати розкриття його функціонального аспекту, як взаємодії комплексу інститутів регіональної економіки, що будується на системній основі [47, с.509]. Який має перманентний характер свого функціонування, що включає режими: повсякденної діяльності, підвищеної готовності й безпосередньо режиму НС. Який інтегрований у регіональну економіку й знаходиться в у просторі матеріальних, фінансових і інформаційних потоків, що переводять ресурси в відповідні продукти. Який враховує взаємодію регіональної системи економічного відтворення й населення. Який забезпечує адекватне реагування на вступні сигнали по розбалансуванню регіонального соціально-економічного розвитку. А також який забезпечує ефективну взаємодію із зовнішнім середовищем і зворотній зв'язок, необхідний для здійснення комплексного управління.

На відміну від соціо-матеріального, генераційний аспект повинен відбити всі ті функціональні особливості, які й роблять економічний механізм діючим інструментом забезпечення безпеки населення й стійкості соціально-економічних систем. У схематичній формі він може бути представлений у графічному виді. Стосовно до нашого трактування регіонального економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків слід зазначити те, що він повинен мати на увазі два види цілей: ідеальну (у принципі недосяжну, але яка визначає ціль діяльності даного механізму) і дійсну (ту яка ставиться в реальних умовах і може бути оцінена з позицій ефективності витрат на її досягнення) [48].

В основі даного механізму, на нашу думку, повинен лежати базис двоякого роду: система об'єктивних економічних і соціальних закономірностей і суспільних інститутів, що являють собою систему діючих нормативів і структур. Подібний базис дозволить сформулювати шість складових, дають можливість на комплексній основі вирішувати все те коло задач, вирішення якого необхідно для забезпечення того рівня стійкості, який прийнятий у сучасних умовах. У число подібних елементів, на нашу думку, повинні входити наступні комплекси:

- організаційно-економічний;
- фінансово-матеріальний;
- комплекс наукових досліджень, економічної оцінки й відшкодування;
- комплекс страхування;
- комплекс економічного стимулювання;
- комплекс економічного й гуманітарного співробітництва.

Зрозуміло, що даний базис і формовані на його основі комплекси в рамках регіональної економіки повинні вирішувати властиві їм завдання з метою досягнення цілей усього економічного механізму []. Даний вибір не представляє перешкод, якщо розглянути позитивні й негативні сторони кожного з даних рівнів:

державний рівень:

- позитивні характеристики: наявність практично необмежених ресурсів, можливість потужного але опосередкованого адміністративного впливу на проведення заходів;

- негативні характеристики: географічна далекість від потенційно небезпечних зон і об'єктів; відсутність достовірної інформації; неможливість безпосереднього контролю над реалізацією заходів;

регіональний рівень:

- позитивні характеристики: достатня географічна близькість до потенційно небезпечних зон і об'єктам; центральне положення між механізмами вищого й низького рівнів, можливість інтеграції їх зусиль; достатній статус для лобіювання місцевих і регіональних інтересів, прийняття рішень; наявність достовірної інформації й можливість її стратегічної інтерпретації; база органів і організацій, здатних взяти реальну участь у проведенні мітігаційних заходів; інформація про місцеві особливості й ресурсах і можливість їх використання;

- негативні характеристики: немає;

місцевий рівень:

- позитивні характеристики: наближеність до потенційно небезпечних зон і об'єктам; наявність первинної інформації;

- негативні характеристики: неможливість дати стратегічну інтерпретацію наявної інформації; низький статус для лобіювання інтересів і прийняття рішень; відсутність достатніх сил і засобів для проведення мітігаційних заходів.

Подібний розгляд переваг і слабких сторін економічного механізму державного регулювання з різних рівнів приводить до категоричного висновку про пріоритетну роль економічного механізму .

Слід особливо підкреслити, що стосовно до своєї системи цілей теорія економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинна містити блок оцінки ефективності досягнення даних цілей. Що дозволить у самій даній теорії

обґрунтувати питання оптимізації розподілу й використання наявних засобів для рішення виникаючих завдань, а на практиці ввести в прийняття й реалізацію рішення елементи управління ефективністю.

У цьому зв'язку, ми пропонуємо, у якості даного важливого елемента теорії економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків привести наступний комплекс показників:

- крапка безбитковості;
- економія витрат;
- очікуваний економічний ефект;
- чистий дисконтований прибуток (ЧДП);
- індекс прибутковості (ІП);
- внутрішня норма прибутковості (ВНП).

Важливе значення при оцінці досягнення цілей економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, особливо при відновленні й економічній реабілітації постраждалих об'єктів повинне надаватися визначенню досягнення, так званої їх «крапки безбитковості»[43, с. 78-79].

Що є ще особливо актуальним, так це загальна ідея формування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, як високо-структурованої і централізованої системи. Глибинним змістом такої особливості є спроба забезпечення адекватної структурованої й формалізованої відповіді суспільства на варіативність і ентропічність самих НС [80]. Напевно, було б не зовсім вірним говорити про повне обмеження самостійності соціоекономічних систем, які зазнали впливу нещастя, але згідно з нашою концепцією така самостійність повинна бути інтегрована у функціонування структур більш високого рівня й мати межі тільки такого плану, щоб привести до синергетичного ефекту. При цьому слід звернути увагу на наступні особливості:

I варіант (перевернений трикутник укладений у коло): простір НС виходить за межі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, який до того ж перевернутий і має тільки одну точку опори. Це символізує вкрай нестійку систему, нездатну контролювати розвиток подій.

Економічний механізм державного регулювання безпеки в НС

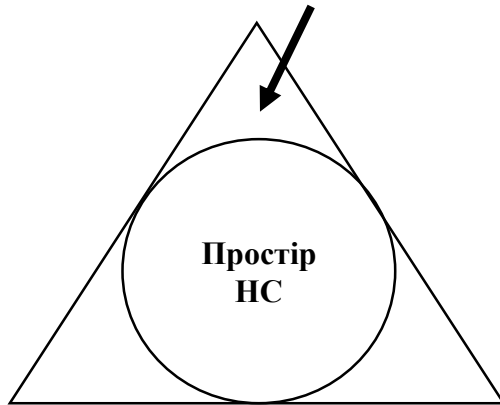
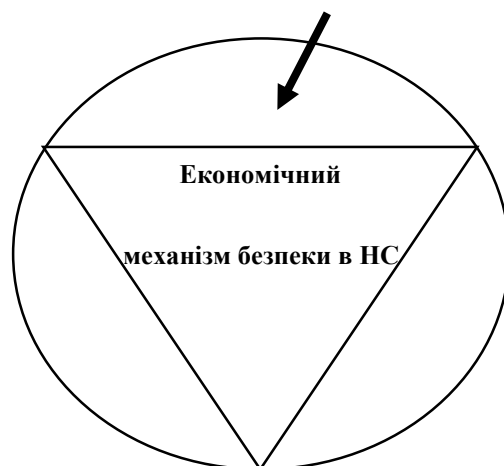

Рис. 4. Варіанти формування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків

* Складене автором

Варіант (квадрат укладений у коло): простір НС частково виходить за межі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Даний варіант відбиває фактичний стан справ.

Простір НС

варіант (коло укладене в трикутник): простір НС повністю перебуває в межах можливостей економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, який до того ж стійко стоїть на одному зі своїх підстав. Це символізує стійку систему, здатну контролювати непередбачений і варіативний характер розвитку НС.

Висновки до першого розділу

У цілому, за підсумками аналізу, проведеного у першому розділі можна відзначити, що попередження НС і подолання їх наслідків будується на основі запобігання причин їх виникнення, запобігання самих нещасть, максимального ослаблення й подолання наслідків НС. Основним органом забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, суб'єктом її економічного механізму державного регулювання є Єдина державна територіальна система по НС і забезпеченню протипожежної безпеки що представляє собою комплексну багаторівневу систему та включає державний рівень, рівень суб'єктів держави, а також більш низькі рівні. До складу кожного з них входять управлінські органи, органи повсякденного управління, сили спостереження й контролю над станом природного середовища й ліквідації наслідків НС, системи зв'язку й інформаційного забезпечення, а також резерви матеріально-технічних і фінансових коштів.

Органами нижчого підпорядкування управління служать обласні, районні, муніципальні й об'єктові комісії з НС, утворені на базі органів управління відповідного рівня. Система пронизує всю економічну й суспільну структуру країни, інтегруючи діяльність усіх соціоекономічних систем для протидії НС.

Організація ефективної роботи настільки складного комплексу даних органів у всьому колі різноманітних заходів забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків можливо лише в тому випадку якщо в її основу

покладена адекватна теорія, що дозволяє уявити загальну модель економічного механізму державного регулювання.

Тож діюча система попередження й ліквідації наслідків НС у цей час розбудовується в рамках оперативної концепції забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Підвищення рівня безпеки населення й економічної стійкості соціально-економічних систем за рахунок удосконалення економічного механізму та потребує переходу на інституціональну концепцію й у побудові спеціальної теорії регіонального економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Основними положеннями даної теорії повинні з'явитися: біноміальний характер НС; стійкість соціоекономічних систем регіональної економіки; багаторівневий характер і компроміс інтересів у сфері попередження НС і подолання їх наслідків; обґрунтування моделі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків; категоріальний апарат; визначення функцій і відбиття основних елементів управління економічним механізмом забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків; оцінка його економічних інтерналій і екстерналій.

Наявність подібної теорії дає можливість представити комплекс завдань, розв'язуваних економічним механізмом державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, визначити критерії його оцінки, а також визначити цільові орієнтири, як основної діяльності, так і подальшого розвитку.

Важливим елементом міжнародної складової економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків служить наявність ринку міжнародних гуманітарних послуг]. При цьому мова йде переважно про ринок послуг, праці й засобів виробництва. Специфіка існування даного ринку полягає в тому, що покупка товарів і послуг на ньому найчастіше відбувається при участі третіх осіб, які їх і оплачують,

тоді як покупець виступає лише в якості особи, що користується даною послугою.

Специфікою участі України у даному ринку є те, що вітчизняні організації виступають на ньому, як у якості продавців, так і в якості покупців. У якості покупців здобуваються, як правило, нові переважно інформаційні й телекомунікаційні технології. А в якості продавця на ринок пропонуються різноманітні технічні засоби й послуги рятувального й транспортного характеру.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

2.1. Аналіз економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків

Специфіка сучасного соціально-економічного розвитку регіонів України, як самостійних об'єктів державного регулювання й розвитку обумовлює наявність атрибутивної її специфіки забезпечення безпеки населення й стійкості регіональних соціально-економічних систем. Концептуальною особливістю даних безпеки й стійкості в сучасних умовах служить комбінація наступних імперативів:

- комплексність, як наслідок комплексності розвитку регіонального господарства. Проблематика забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є актуальною практично для всіх органів управління країни державного, регіонального й муніципального рівнів, обліком організації високому ступеню координації їх зусиль на всіх рівнях прийняття й реалізації рішень. Сама діяльність з попередження НС і подолання їх наслідків будується на основі охоплення всіх її аспектів з урахування захисту всіх ринкових агентів, створення умов для оптимізації зусиль з запобігання й ліквідації наслідків НС;

- забезпечення сталого розвитку на відміну від розвитку на основі економічного зростання [8, с.90]. У цьому випадку необхідно робити акцент не на збільшенні обсягів валового регіонального продукту, а на його якісному вдосконаленні, наближенні до оптимального рівня з урахуванням скорочення витрат природних ресурсів, підвищення стійкості й зниження небезпек техніко-економічної діяльності;

- стратегічний пріоритет максимального зниження уразливості населення в НС із урахуванням збереження його життєвого рівня, прав і свобод.

Основою комплексності забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків у регіонах країни служить діюча структура органів державного управління. Безпосередньо регіональне попередження НС і подолання їх наслідків реалізується на рівні суб'єктів України. Саме на даному рівні здійснюється найбільший обсяг робіт, формуються й використовуються місцеві ресурси. Органи державного управління, як правило, перебувають на значному видаленні від потенційно небезпечних зон і об'єктів, а суб'єкти більш низького рівня - місцевого самоврядування, не мають базу для проведення комплексних заходів [19, с.115]. Основними управлінськими органами при цьому виступають адміністрації, вони вирішують наступні завдання:

а) ухвалюють відповідно до державних законів підзаконні й інші нормативні правові акти в області захисту населення й територій від НС міжмуніципального й регіонального характеру;

б) здійснюють підготовку й зміст у готовності необхідних сил і засобів для захисту населення й територій від НС, навчання населення способам захисту й діям у зазначених ситуаціях [20, с.67];

в) ухвалюють рішення щодо проведення евакуаційних заходів у НС міжмуніципального й регіонального характеру й забезпечують їхнє проведення;

г) здійснюють у встановленому порядку збір і обмін інформацією в області захисту населення й територій від НС міжмуніципального й регіонального характеру, забезпечують своєчасне оповіщення й інформування населення про загрозу виникнення або про виникнення НС міжмуніципального й регіонального характеру;

д) організують і проводять ШНАВР при НС міжмуніципального й регіонального характеру, а також підтримують громадський порядок у ході їх

проведення; за недостатності власних сил і засобів звертаються до Уряду України за надання допомоги;

е) здійснюють фінансування заходів в області захисту населення й територій від НС;

ж) створюють резерви фінансових і матеріальних ресурсів для ліквідації НС міжмуніципального й регіонального характеру;

з) сприяють стійкому функціонуванню організацій у НС міжмуніципального й регіонального характеру.

Основними вимогами до забезпечення регіональної безпеки населення й стійкості соціально-економічних систем при НС при цьому можна виділити:

- дотримання Конституції України й законодавства України [23];
- єдність, взаємозв'язок і збалансованість усіх видів діяльності з попередження НС і подолання їх наслідків, зміна їх пріоритетності залежно від ситуації;
- комплексне використання політичних, економічних, інформаційних заходів забезпечення безпеки населення й стійкості регіональних соціально-економічних систем у НС;
- реальність висунутих завдань (з урахуванням наявних ресурсів, засобів);
- дотримання норм міжнародного права й українських законів (у тому числі у випадку використання заходів примусового характеру);
- комбінація централізованого управління з передачею частини повноважень у цій області органам місцевого самоврядування.

У якості механізму забезпечення регіональної безпеки населення й стійкості соціально-економічних систем у НС передбачається комплекс заходів спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності населення, усунення можливих загроз [31, с.54]. При цьому в числі основних завдань формулюються наступні:

- захист державного устрою й інтересів;
- захист суспільного лада;

- налагодження комунікацій із суміжними країнами й регіонами, створення міжрегіональних систем забезпечення безпеки населення й стійкості соціально-економічних систем у НС;
- розвиток моніторингу небезпечних процесів і наявності сил і засобів;
- проведення комплексу заходів щодо інженерного захисту;
- забезпечення стійкості економіки;
- інтеграція діяльності з попередження НС і подолання їх наслідків з національної, економічної, продовольчої, енергетичної, і іншими видами безпеки [33, с.78-79].

Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. Зокрема, у системі загроз національної безпеки в ряді документів уже розглядаються й загрози НС. Таким чином, це вже диктує те, що забезпечення безпеки в НС є сьогодення. Час повинний розглядатися не як проста боротьба з виникненням і ліквідацією наслідків різноманітних нещасть, але через призму захисту державного й суспільного ладу, забезпечення територіальної недоторканності й суверенітету країни, забезпечення її політичної й економічної незалежності, а також здоров'я нації.

Практика взаємодії системи попередження НС і подолання їх наслідків і загальної національної безпеки країни має тривалу історію. Найбільш значимі заходи мітігаційного характеру завжди здійснювалися при найтіснішій взаємодії з органами національної безпеки, за їхньою ініціативою й за їхньою підтримкою. Часто лише завдяки цьому їх і вдавалося здійснити. Зараз така практика повинна бути всіляко відроджена. Особлива увага при цьому повинна бути надана інтеграції економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків з економічною безпекою країни і її регіонів.

На основі подібних поглядів формуються й сучасні принципи, що орієнтують зниження уразливості населення й регіональних соціально-економічних систем у НС. В їхньому числі можна відзначити [34]:

- принцип системності, що полягає в тому, що будь-яке явище, дія, всякий об'єкт розглядається як елемент системи;

- принцип деструкції (руйнування), що полягає в тому, що система, що приводить до небезпечного результату, повинна саморуйнуватися за рахунок автоматичного відключення або руйнування її одного або декількох елементів;

- принцип зниження вразливості, що передбачає використання рішень, які спрямовані на підвищення безпеки до оптимального рівня;

- принцип ліквідації небезпеки - повне усунення небезпечних і шкідливих факторів, що досягається зміною технології, заміною небезпечних речовин безпечними, застосуванням більш безпечного встаткування, удосконаленням наукової організації праці й іншими засобами .

Ключовими категоріями сучасного забезпечення зниження вразливості регіону, багато в чому визначальними його механізми, служать:

- гомо сфера - простір (робоча зона), де перебуває людина в процесі розглянутої діяльності;

- ноксосфера — простір, у якому постійно існують або періодично виникають небезпеки [36, с.202].

Зниження вразливості на основі подібної класифікації досягається шляхом недопущення сполучення гомосфери й ноксосфери. Головними методами для цього визначаються:

- просторовий й (або) тимчасовий поділ гомосфери й ноксосфери;
- нормалізація ноксосфери шляхом виключення небезпек;
- використання різних приймань і засобів, спрямованих на адаптацію людини до відповідної до середовища й підвищення його захищеності [41, с.89].

Сучасне забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків на регіональному рівні виходить із того, що одиницею забезпечення економічної стійкості є стратегічна зона - окремий сегмент зовнішнього середовища, який виділяється на основі аналізу НС і прогнозу її розвитку. На практиці стратегічна зона являє собою деяку частину території, що обслуговується (або

реалізована функція), виділена на певний період часу, що й закріплюється за відповідним оперативним підрозділом у якості першочергового або єдиного об'єкта обслуговування [48].

Кожна зона визначається комплексом характеристик, до основних з яких ставляться: параметри зони; прогноз розвитку НС; технологія роботи; використовувані ресурси; і інші.

При визначенні параметрів зони НС, як основного об'єкта попередження НС і подолання їх наслідків, досить доцільно виходити з основних принципів розвитку й розміщення продуктивних сил у регіональній економіці [49, с. 54]. Для цього необхідно представляти територіальний аспект регіонального господарства на основі наступного комплексу виробництв:

- виробництва спеціалізації району, на частку яких доводиться найбільший обсяг продукції і які представляють найбільшу частку в міжрайонних поставках. Стосовно до регіональної економічної стійкості в НС у складі регіональної стратегічної зони основне значення мають такі виробництва спеціалізації, поставки яких неможливо замінити у відповідні райони, якщо об'єкти подібних виробництв постраждають. При цьому особливо важливі об'єкти, що забезпечують поставки енергетичних ресурсів тоді, коли відсутня єдина державна енергетична мережа, що дозволяє заповнити втрати енергії з інших джерел;

- організації, що забезпечують виробництва спеціалізації району сировиною, енергією й фінансовими ресурсами. Руйнування подібних об'єктів приводить до зупинки діяльності великої кількості об'єктів і значному непрямому збитку;

- виробництва, що здійснюють переробку й збут продукції виробництв спеціалізації району. Припинення або скорочення діяльності даних виробництв приводить до призупинення збуту продукції виробництв спеціалізації, що негативно позначається на економічних показниках практично всіх економічних агентів постраждалого району, тому що вони, як правило, досить тісно пов'язані з діяльністю виробництв спеціалізації;

- виробництва життєзабезпечення населення. Для системи попередження НС і подолання їх наслідків вони завжди несуть пріоритетне значення, оскільки пов'язані із забезпеченням життєдіяльності населення постраждалих районів в екстремальний період;

- інфраструктура, що означає роботу транспортної системи, а також лінійних комунікацій, що забезпечують доставку енергії й зв'язок. Важливість інфраструктури при виникненні НС пов'язана із забезпеченням висування й розгортання спеціальних формувань ДСНС, евакуацією постраждалого населення, підвозом необхідних вантажів [52].

Крім того, стосовно до нашої країни значну актуальність має, так звана «тіньова економіка». Її обсяг порівняно великий і вона може оцінюватися як неврахований, але досить серйозний резерв, в організації економічного реагування на НС [24].

Представлення регіональної економіки у вигляді подібної структури дозволяє чіткіше визначити пріоритети мітігаційних заходів (зокрема соціальну інфраструктуру, що вирішує найбільш важливе завдання в НС - життєзабезпечення населення) і успішніше інтегрувати економічний механізм державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків до її складу.

Пріоритети й конкретні інструменти регулювання регіональної економіки з урахуванням можливого виникнення НС закріплюються в рамках різних програмних документів, розроблених органами регіонального управління: програм соціально-економічного розвитку, інвестиційних програм, та програм підтримки малого й середнього бізнесу й т.п. У програмуванні розвитку «кожного регіону відбиваються прагнення до сталого розвитку, подолання перекосів у тріаді «людей - природа - економіка» [53].

Таким чином, у справі забезпечення стійкості регіональних соціально-економічних систем у НС особливе значення набувають програми соціально-економічного розвитку регіонів.

Правда, сучасне використання програмного методу не позбавлене недоліків (ігнорування базових принципів планування, розмитість цілей і неконкретність завдань, відсутність пріоритетів і конкурсних процедур відбору програмних заходів, відсутність відповідальності за виконання програм, хронічне недофінансування й т.п.), тому й формування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків супроводжується тими ж недоліками. З іншого боку, сам факт схвалення конкретних програм (а отже й інтегрованих у них стратегічних підходів до зниження вразливості в НС) вищими органами й включення їх у перелік комплексних заходів, фінансованих з відповідних бюджетів, є чималим стимулом для реалізації робіт з підвищення стійкості [56, с.66].

Ще одним недоліком у розробці програм соціально - економічного розвитку служить те, що в існуючих рекомендаціях з їхньої розробки питання управління в НС у цей час у якості спеціального аспекту не відбиваються. Вони вбудовуються в блоки забезпечення зниження екологічної небезпеки, а також вважається, що протидія НС реалізується на основі діючих стандартів безпеки виробництва, і не має потреби в спеціальному відбитті. Однак, зараз цього недостатньо. Необхідність спеціального виділення проблематики забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків з року у рік зростає.

Забезпечення комплексності попередження НС і подолання їх наслідків неможливо без ретельного наукового пророблення реалізованих у цих цілях заходів. Тому загальним аспектом тут є систематичний аналіз, з протікання небезпечних процесів, а також наявності можливостей для запобігання нещастя і боротьби з ними. Даний аналіз передбачає проведення наступних видів робіт:

- побудова сценаріїв розвитку НС;
- аналіз зміни основних факторів розвитку НС;
- одержання довгострокової й короткострокової оцінок важливості зон НС;

- оцінка рівня необхідних ресурсів для проведення робіт із запобігання й ліквідації НС;
- вибір стратегії управління локалізацією й ліквідацією НС [57, с.60];
- проектування й реалізація відновлення постраждалих районів.

Висвітлюючи питання забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків необхідно відзначити, що в умовах сучасної глобалізації стійкість регіональних соціально-економічних систем, особливо регіонів, що мають прикордонне положення, значною мірою сполучена із забезпеченням міжнародного реагування на НС. Стосовно до регіонів України тут особливо важливу роль відіграє створений в 90-ті роки комплекс організацій співробітництва країн СНД із питань запобігання транскордонних загроз організованої злочинності, тероризму, НС, а також оборони й охорони границь.

А з функціональних позицій пріоритет стійкості в справі забезпечення безпеки регіональної економіки в НС може бути охарактеризований, як недопущення виникнення дисбалансів у наступних її аспектах [66, с.122]:

- між виробництвом і споживанням внаслідок різкого падіння обсягів виробництва;
- ресурсного дефіциту, що визначається виникненням, всіх ресурсів, особливо для життєзабезпечення постраждалого населення;
- тимчасового, що означає дефіцит, загострення проблеми запізнювання адекватного реагування на НС;
- функціонального, коли суспільні структури не в змозі виконати покладені на них функції;
- інституціонального, що відзначає втрату існуючою системою інститутів повсякденної діяльності своєї адекватності, коли це починає перешкоджати реагуванню на НС;
- бюджетного, що полягає у виникненні бюджетного дефіциту, падінню життєвого рівня населення [69].

При великомасштабних НС практично неминучим наслідком і фактором економічного реагування є інфляція . Доказом тому може служити те, що в період війн воюючі країни за рахунок емісій багаторазово (у сотні, тисячі й навіть мільйони раз) девальвують свої національні валюти, різко знижуючи життєвий рівень своїх громадян. У нашій країні після подібних фінансових провалів традиційно проводяться грошові реформи.

Слід підкреслити, що в випадку НС регіонального характеру в сучасних ринкових умовах в якості основних джерел фінансування можна виділити:

- державний бюджет, всі питання, пов'язані з НС у цей час фінансуються в гнітючому обсязі саме із цього джерела;

- бюджет області;
- бюджети муніципалітетів;
- засоби підприємств;
- державна міжнародна допомога;
- міжнародні й гуманітарні фонди .

Забезпечення регіональної безпеки в НС щодо усунення дисбалансів і ринкової не рівноваги значною мірою стосується проблематики економічної безпеки регіону [77]. Слід зазначити, що ці два напрямки забезпечення мають досить високий ступінь інтеграції, основними пунктами якої можна відзначити:

- вирішення питань автономного функціонування регіонів;
- створення дублюючих виробництв і систем комунікацій;
- створення умов для самозабезпечування продуктами харчування й товарами першої необхідності;
- забезпечення енергетичної незалежності регіонів;
- розвиток імпортозамінних виробництв;
- розвиток малого підприємництва, як адаптаційного сегмента у випадку виникнення кризових ситуацій;
- оцінка й вирішення проблем демографії;
- забезпечення прийнятого рівня життя населення;

- забезпечення стійкості бюджетно-фінансової системи регіону;
- організація моніторингу потенційно небезпечних зон і об'єктів [77, с.87-88].

Стратегія стійкості регіональної економіки при цьому повинна будуватися виходячи із загальної проблематики соціально-економічного розвитку регіонів. У сучасних умовах при цьому особливе значення набувають наступні напрямки:

- зміна спеціалізації економіки регіонів або окремих зон у ході структурної перебудови;
- формування "полюсів" (зон, технополісів, великих об'єктів і т.д.) економічного зростання, що мають принципове значення для створення ефективної структури економіки країни (як галузевої, так і територіальної);
- здійснення необхідної санації підприємств, продукція яких направляється на задоволення загальнодержавних потреб;
- створення й розвиток об'єктів зональної, міжзональної й магістральної інфраструктури ;
- здійснення регіонального розрізу державної науково - технічної політики: створенням і розвитком об'єктів науки й наукового обслуговування в регіонах стратегічних напрямків, що забезпечують реалізацію досліджень і великих комплексних науково-дослідних міжрегіональних програм;
- реалізація державної соціальної політики, що має найбільш виражений територіальний характер, у першу чергу, у частині пом'якшення регіональних диспропорцій у рівні життя, надання допомоги населенню депресивних регіонів;
- реалізація державної екологічної політики в частині проблем загальнодержавного, міжрегіонального значення, а також найбільш складних і потребуючих залучення значних ресурсів екологічних проблем регіонального характеру (катастроф техногенного характеру і т.д.) [78, с.65].

Вплив НС на економіку регіону в сучасних умовах в обов'язковому порядку повинна передбачати оцінку впливу НС на регіональний ринок. Найбільш важливими об'єктами оцінки впливу НС можна виділити наступні:

- зміна загального обсягу попиту й обсягу попиту на окремі види товарів;
- зміни структури попиту однойменних товарів різних підприємств;
- зміни в сезонних коливаннях попиту на окремі види товарів;
- зміна вимог покупців до якості товарів.

Безпосередньо для дії економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків важливо уявляти собі різницю їх впливу на різні види ринків [96]:

за масштабами:

- переселенські;
- ринки в населених пунктах сільської місцевості;
- міські;
- обласні;
- міжобласні;

міжрегіональні по характеру:

споживчий ринок;

- ринок праці;
- ринок нерухомості й землі;
- ринок кредитно-фінансових ресурсів і цінних паперів;
- ринок інвестицій;
- ринок інновацій;
- інформаційний ринок;
- ринок природних ресурсів;
- аграрний ринок;
- інші ринки.

В цілому вплив НС веде до порушення зв'язків між практично всіма з даних ринків. Причому ринки більш низького рівня попиту набувають більшого значення ніж високого.

Необхідність забезпечення сталого розвитку регіонів України висунула ряд імперативів, на основі яких і реалізується в цей час прагнення забезпечення економічної стійкості даних регіонів. В їхньому числі можна відзначити:

- імператив безвідходності;
- імператив демографії;
- імператив завершеності виробничого циклу;
- імператив якості життя населення;
- імператив технологічного відновлення;
- організаційний імператив;
- інституційний імператив;
- інформаційний імператив;
- транспортний імператив;
- імператив зовнішньої безпеки й внутрішньої цілісності [100].

Даючи більш детальну характеристику стратегічних питань забезпечення економічної стійкості в період НС можна відзначити, що найбільш яскравою негативною рисою тут є високий рівень забруднень і відносно несприятлива екологічна обстановка. Це обумовило пріоритетне місце для імперативу безвідходності. Його реалізація повинна будуватися на основі створення промислових комплексів, заснованих на високих наукомістких і інформаційних технологіях, забезпечених потужними енергозберігаючими й очисними системами. У цілому необхідно добитися організації регіональної виробничої системи по замкненому циклу відтворення й заміщення всіх видів ресурсів, у тому числі природних. Її основні елементи повинні бути сформовані в межах великих індустріальних центрів, агломерацій, територіальних сфер [103, с.78].

Разом з тим забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку повинне враховувати сприятливі природно - кліматичні умови регіону, що обумовлюють можливості широкого використання рекреаційних ресурсів:

Другою найбільш складною проблемою, у складі проблем сталого розвитку регіонів служить зниження приросту населення. Аналіз демографічної ситуації показує, що вона розбудовується в руслі загальних для України тенденцій і характеризується зростанням числа померлих над числом народжених. Причому дана тенденція в цілому збільшується.

Виходячи з цього, слід орієнтуватися на другий тип приросту, роблячи всілякий акцент на підвищення якості регіональних трудових ресурсів [105, с.39].

Надзвичайно важливе значення в сфері забезпечення економічної стійкості має розвиток передових технологій на підприємствах. У цьому зв'язку в рамках забезпечення перспектив стійкого соціально-економічного розвитку був висунутий імператив завершеності виробничого циклу. Він реалізується в якості одного із пріоритетів розвитку з метою використання можливостей з випуску кінцевої продукції, яка стосовно добувних виробництв у сучасних умовах має значні цінові переваги. Виходячи із цього при формуванні економічного механізму державного регулювання безпеки в НС слід особливо враховувати, що вектор стратегічного розвитку регіону повинен бути спрямований на доведення виробничих процесів до їхнього завершення, що втілюється в кінцевому продукті, та відповідає вимогам якості, доступності, високої технологічності, екологічної нейтральності, сприятливої соціальної репутації [107].

Одним з найбільш важливих аспектів даного імперативу для забезпечення стійкості економіки може служити диверсифікованість галузевої структури області, що дозволяє створити значні амортизатори для зм'якшення негативних ефектів коливання кон'юнктури, що робить економіку мезо-регіона більш стійкою стосовно різного роду флуктуацій, асинхронності, аваріям, збоям, диспаритетам тощо.

Як ми вже відзначали вище, ключовим елементом суб'єктно-об'єктних відносин соціально-економічного розвитку в сучасних умовах служить сама людина. Характеризуючи тенденції зміни соціального рівня в останні роки

можна в цілому відзначити значне зростання грошових доходів населення. Виходячи з цього, при подальшому формуванні економічного механізму державного регулювання безпеки в НС слід враховувати так звану концепцією «нульового ризику» [108].

Інституціональний імператив забезпечення економічної стійкості в НС повинен полягати в розробці комплексу нормативно - законодавчих актів регламентуючих функціонування різних ринкових суб'єктів в умовах НС. Причому таке функціонування, яке щонайкраще дозволить локалізувати або усунути небезпеку, а також відновити нормальний плин економічних і соціальних процесів. Вирішальну роль тут повинний зіграти ефективний розподіл відповідальності за ризики між ринковими агентами, державою й населенням [118, с.5].

Світова практика при цьому знає два принципові підходи: обов'язкове й добровільне страхування. До другої половини 70-х років більшість країн сповідувала добровільний принцип. Але із другої половини даного десятиліття, коли були проведені дослідження, що доводять неефективність даного підходу, США й інші країни стали будувати забезпечення стійкості шляхом введення обов'язкових податкових платежів. Це дозволило акумулювати настільки значні засоби й розробити таку систему відшкодувань, що, наприклад, у США стихійні лиха стали розглядатися як фінансове благо.

Це дозволяє відзначити, що вдосконалення існуючої вітчизняної інституціональної бази забезпечення економічної стійкості буде найімовірніше йти за наступними напрямками:

- введення обов'язкового оподаткування з метою фінансування спеціалізованих фондів з забезпечення стійкості економіки;
- вдосконалення системи критеріїв постраждалих осіб і об'єктів;
- створення комплексу нормативних документів регламентуючих суми відшкодування;
- регламентування відносин відшкодування збитку за товари куплені/продані в кредит, що постраждали в період НС;

- можливість використання засобів підприємств із різною формою власності в період виникнення НС.

В рамках інформаційного імперативу передбачається направити зусилля на максимальну доступність усіх верств населення до відкритої стратегічної інформації, що визначає його благополуччя й можливості відтворення в середовищі проживання [120]. Важливим аспектом при цьому повинне з'явитися створення на місцевому рівні спеціального органа, що дозволяє визначати яка інформація й у якому обсязі повинна надаватися населенню при загрозі виникнення НС.

Стосовно до функціонування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків, данні напрямки розвитку транспортної системи повинні виразитися в можливості доставки до зон НС необхідних сил і засобів, якщо подібні явища будуть мати місце на території області, або їх транзиту, якщо екстремальні явища відбудуться в прилеглих регіонах і країнах. При цьому можна особливо підкреслити, що транспортна система має стратегічне значення.

Поряд з перерахованими вище імперативами в рамках визначення сучасного соціально-економічного розвитку й економічної стійкості високе значення набуває імператив забезпечення зовнішньої безпеки й внутрішньої цілісності країни.

2.2. Оцінка державного регулювання при взаємодії органів влади, бізнесу й громадських організацій в системі захисту від надзвичайних ситуацій

Комплексний і мультиплікативний характер негативного впливу НС на регіональну економіку обумовлює необхідність високої інтеграції взаємодії органів державної, регіональної й муніципальної влади, бізнес-структур і структур громадянського суспільства. Така інтеграція можлива на основі забезпечення державного характеру регулювання економічним механізмом

забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Даний характер обумовлений самою моделлю ринкових відносин, сутністю яких є наявність і можливість вільного досягнення приватних економічних інтересів кожного суб'єкта ринкових відносин [78, с.119]. У цих умовах тільки централізований державний характер економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків дає можливість вирішення наступних завдань:

- координації діяльності підприємств і організацій, що мають різну відомчу підпорядкованість і різні форми власності;
- координації діяльності територіальних і галузевих органів управління в НС;
- залучення до проведення комплексу робіт з ліквідації наслідків НС усіх необхідних ресурсів для проведення відбудовних робіт;
- зосередження всіх необхідних ресурсів для проведення відбудовних робіт;
- визначення пріоритетних завдань у ході ліквідації наслідків НС і їх першочергове виконання;
- залучення всього комплексу факторів стабілізації економічної обстановки й подолання кризових явищ;
- забезпечення контролю над проведенням усього комплексу заходів щодо ліквідації наслідків НС і підвищенню стійкості регіональної економіки.

У складі основних суб'єктів системи попередження НС і подолання їх наслідків при цьому можна виділити:

- органи державного управління;
- органи регіонального управління;
- органи управління муніципального рівня;
- бізнес-структури;
- громадські організації.

Кожний із цих суб'єктів вирішує широке коло завдань і загальний ефект діяльності системи попередження НС і подолання їх наслідків залежить від

ефективності їх взаємодії й інтеграції з вимогами й тенденціями глобального розвитку.

Так, органи державного управління вирішують наступний комплекс завдань [96]:

- розробляють державну політику в області попередження НС і подолання їх наслідків;
- розробляють і організують реалізацію стратегічних програмних документів;
- здійснюють розробку нормативно-законодавчої бази;
- координують діяльність регіональних ланок системи попередження НС і подолання їх наслідків;
- формують резерви матеріальних і фінансових коштів державного рівня;
- контролюють діяльність нижчестоящих ланок.

На регіональний рівень покладають завдання:

- реалізації державної політики в області попередження НС і подолання їх наслідків;
- розробки власних стратегічних програмних документів у складі подібних документів державного рівня;
- організації виконання програм попередження НС і подолання їх наслідків;
- формування резерви матеріальних і фінансових коштів регіонального рівня;
- координації діяльності підприємств і організацій, розташованих на підвідомчій території по виконанню заходів щодо попередження НС і подоланню їх наслідків;
- контроль діяльність нижчестоящих ланок.

І, нарешті, територіальний рівень забезпечує:

- участь у профілактиці тероризму й екстремізму, а також у мінімізації й (або) ліквідації наслідків проявів тероризму й екстремізму в границях поселення;

- участь у попередженні й ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій в межах поселення;

- забезпечення первинних заходів пожежної безпеки в межах населених пунктів поселення;

- організація й здійснення заходів щодо цивільної оборони, захисту населення й території поселення від надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру;

- створення, зміст і організація діяльності аварійно - рятувальних служб і (або) аварійно-рятувальних формувань на території поселення;

- здійснення заходів щодо забезпечення безпеки людей на водних об'єктах, охороні їх життя й здоров'я;

- створення умов для діяльності добровільних формувань населення з охорони громадського порядку [99].

Зростаючий обсяг завдань у справі попередження НС і подолання їх наслідків в останні роки вирішується бізнес-структурами. Подібне розширення йде двома шляхами:

- у складі прийнятих програмних документів, потреба в засобах для проведення заходів, в усе більшому обсязі планується за рахунок місцевих ресурсів. Вважається, що дані ресурси будуть притягнуті від організацій, розташованих на даній території;

- зростання самостійності сучасних бізнес-структур супроводжується зростанням, пропонованих до них вимог. Як відзначалося вище питання забезпечення економічної стійкості починають входити в обов'язкові вимоги з надання для них прав діяльності .

Зростає й роль структур громадянського суспільства. Встає насущна потреба стимулювання цивільних ініціатив і створення мережі неурядових громадських організацій, діяльність яких повинна бути спрямована на

підготовку населення до НС і надання йому допомоги в період нещасть. Світовий досвід показує, що таке стимулювання повинне носити програмний характер, а створення громадських організацій ініціюватися регіональними органами управління й бізнес-структурами.

Виправданість даного підходу обумовлено двома обставинами: як ми вже відзначали вище, необхідністю проходження в руслі глобалізаційних тенденцій і високим ступенем доцільності. При цьому використання інструмента громадських організацій повинне враховувати цілий комплекс специфічних рис [171, с.89]:

- необхідність одержання консультативної допомоги від закордонних фахівців;
- інтеграцію розвитку регіональних і місцевих громадських організацій у складі подібних організацій державного рівня;
- налагодження систематичних зв'язків з громадськими організаціями передових країн і країн близького зарубіжжя;
- використання творчого потенціалу громадських організацій для забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків.

По суті більшість стратегічних напрямків розвитку й основних заходів, які вже здійснені або які має бути здійснити продиктовані світовим досвідом, і тими процесами, які реалізуються в передових країнах. Сучасна українська система попередження НС і подолання їх наслідків формується при активній міжнародній консультативній допомозі з боку, насамперед, американських фахівців. Однак, даний консалтинг реалізується, як правило, на державному рівні й доходить до регіональних структур уже в трансформованому вигляді, пройшовши через призму державних органів управління в НС. В той же час, у регіонах країни є значна необхідність ознайомлення з передовим досвідом з безпосередніх джерел, обміну інформацією, а іноді й прямого одержання матеріальної допомоги.

Таке співробітництво в рамках регіонів може налагоджуватися у двох напрямках: співробітництво з передовими країнами; співробітництво з

країнами близького зарубіжжя. У першому випадку, насамперед, доцільно й можливо забезпечити співробітництво у сфері науки шляхом проведення обміну науковими знаннями, уточнення методичних аспектів функціонування економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків, а також можливої матеріальної допомоги. А в другому, розробка планів надання взаємної допомоги в період нещастя, координація зусиль з їх запобігання, розробки заходів, пов'язаних з локалізацією й ліквідацією транскордонних НС, надання взаємної допомоги. Примітно, що в сучасних умовах діяльність наукових установ у передових країнах досить тісно пов'язана з діяльністю неурядових організацій. Налагодження наукових зв'язків у регіонах з неминучістю виведе до налагодження зв'язків і в рамках структур громадянського суспільства, прямо або побічно які виведуть до інтеграції всієї подібної діяльності в програми ООН [175, с.115].

Слід підкреслити, що в цьому випадку досить ймовірна можливість налагодження безпосередньо прямих зв'язків регіональних громадських організацій з організаціями-донорами із закордонних країн. Це пов'язане з тим, що ООН і її організації-донори, воліють вести справи саме з місцевими структурами громадянського суспільства, минаючи втручання офіційних державних структур.

Виходом з подібної ситуації може бути тільки самостійна активна діяльність зі встановлення подібних контактів. Причому найкращим методом налагодження комунікацій з міжнародними організаціями є просування власних проектів. Специфіка роботи більшості із закордонних місій полягає в наданні допомоги, насамперед, уразливим верствам населення. Використовуючи це доцільно звертатися в дані місії з готовими проектами по проведенню подібної діяльності. Примітно також те, що багато із закордонних гуманітарних організацій самі проводять курси навчання по складанню даних проектів, повідомляючи які саме напрямки гуманітарної діяльності є для них найбільш пріоритетними в кожному конкретному періоді часу.

Практичний досвід показує, що державні структури дуже неохоче вступають у спільну діяльність із гуманітарними організаціями. У нас немає жодної ідеї, що дозволяє пояснити даний феномен, але він існує. Але добитися цього все-таки можливо, якщо вантаж даних турбот перекласти на місцеві аналогічні організації. У цьому зв'язку можна охарактеризувати наступну проблему розвитку вітчизняного економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків як відсутність розвитої мережі гуманітарних організацій, що забезпечують діючий вплив суспільства на даний економічний механізм.

Ще одним немаловажним аспектом діяльності гуманітарних організацій, який в останні роки здобуває усе більш видного значення служить їхня креативність. Дані організації працюють у режимі розробки й виконання гуманітарних програм, які в обов'язковому порядку передбачають одночасне вирішення комплексу завдань по найрізноманітніших напрямках соціального життя. Як правило, у подібних програмах комплексно вирішуються наступні їхні види [194]:

- адресна реалізація матеріальних інтересів;
- підвищення статусу жінки;
- соціальна адаптація інвалідів і інших категорій уразливих верств населення;
- стимулювання цивільних ініціатив;
- поліпшення якості життя й інше.

Багатий досвід реалізації подібних програм дозволить не просто підвищити ефективність мітігаційних заходів, але стане поштовхом розвитку креативності для всього соціально-економічного розвитку українських регіонів.

Даний підхід є особливо актуальним, тому що вітчизняна економіка, особливо в регіонах України випробовує в цей час серйозні труднощі з розвитком її креативності. Висока інерційність і низька структурна адаптивність не дозволяють вітчизняному господарству от уже протягом

більш 20-ти років, з того моменту як дана проблема стала усвідомлюватися, почати в цьому напрямку діючі кроки. Явно не вистачає неординарних підходів і вільної ініціативи. Такий стан справ негативно позначається не тільки на стійкості регіонального господарства, але й побічно впливає на діяльність економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків [197]. Особливо багато проблем із цієї причини виникає у сфері відшкодування збитку потерпілим. Типовими недоліками при цьому є:

- недостатні суми матеріального відшкодування;
- зрівнялівка, що приводить до стимулювання утриманства й цивільної пасивності;
- низький ступінь захищеності вразливих верств населення, допомога найчастіше дістається найбільше соціально адаптованим шарам, які в ній найменше бідують;
- низький ступінь суспільного контролю, що сприяє різноманітним правопорушенням;
- відсутність моніторингу з завершення заходів, що сприяють неможливості забезпечити особисту відповідальність управлінців.

Попри все те, світова практика до теперішнього часу має безліч прикладів, що показують, що використання закордонного досвіду здатне принести високий ефект лише в тому випадку, якщо подібний досвід не просто механічно копіюється, але творчо розбудовується й адаптується до місцевих особливостей. У цьому випадку не стільки важливі зовнішні атрибути подібного досвіду, скільки основні підходи, принципи й методи тих досягнень, які характеризують цей досвід як позитивний. Виходячи із цього в нашій країні при розвитку комплексу гуманітарних громадських організацій, насамперед, доцільно орієнтуватися на реалізацію наступних основних принципів:

- цільова спрямованість;
- гнучкість;
- фінансова й матеріальна забезпеченість;

- конкурсний характер надання засобів;
- комунікативність;
- інформативність;
- обов'язкове залучення в реалізацію заходів місцевого населення
- креативність розробки гуманітарних програм.

В якості яскравого прикладу, для кращого розуміння того як слід використовувати досвід міжнародних гуманітарних організацій для розвитку аналогічних структур в Україні, можна навести програму, здійснену Міжнародною організацією по міграції (МОМ (ЮМ)/Женева) у Республіці Таджикистан у середині 90-х рр. минулого століття. Загальна ситуація в РТ на той час визначалася тим, що ледь-ледь закінчилася громадянська війна, що принесла значні руйнування, у тому числі й житла особливо в сільській місцевості, а також економічним колапсом, коли в республіці не було навіть національної валюти й були проблеми із продовольством і будівельними матеріалами. У цих умовах Міжнародною організацією з міграції (МОМ при ООН) була розроблена гуманітарна програма «Харчування за житло». Дана програма реалізовувалася в рамках надання продовольчої допомоги й будівельних матеріалів постраждалому населенню, але була оформлена з урахуванням реалізації всіх вищенаведених принципів [222].

Так, харчування у вигляді продуктових комплектів (борошно, рис, рослинна олія, цукор) надавалося на безоплатній основі тільки учасникам бригад, що займаються відновленням свого зруйнованого житла. При цьому дані бригади повинні були бути сформовані не менш чим з десяти учасників, які повинні були по черзі будувати будинки для всіх з них. Харчування й будівельні матеріали надавалися на період будівництва всіх будинків для всіх учасників на порційній основі виходячи з контролю фактично виконаних робіт. Причому видавалося відкрито із залученням для цього представників місцевих органів управління, інших громадських організацій і безпосередньо жителів тих населених пунктів, де зводилося житло. При цьому, що особливо важливо для країни з мусульманським населенням, до складу бригад

обов'язково повинне було входити не менш однієї жінки, у якості якої звичайно залучалися вдови загиблих під час цієї самої війни [73].

Завдяки настільки креативному проробленню крім безпосереднього будівництва житла й вирішення продовольчої проблеми вдавалось вирішувати завдання забезпечення високого ступеня адресності допомоги, що надавалась (допомогу одержували ті, кому вона дійсно була необхідна й хто готовий був самостійно прикладати зусилля для вирішення своїх проблем), створення позитивно-суспільного резонансу, активізації діяльності самих потерпілих, сприянню зміцнення цивільного миру й толерантності серед населення, а також підвищення соціального статусу жінок.

Вертаючись до того, що координація зусиль всіх суб'єктів системи попередження НС і подолання їх наслідків повинне носити державний характер, відзначимо, що питання втручання держави в економічну сферу в період НС носить діалектичний характер і має високу складність. На практиці найчастіше буває виправдано положення про те, що чим вище ступінь економічної волі існує в нормальних умовах, то тим більше адміністративне втручання держави виправдана в умовах НС. При цьому в принципі повинна існувати можливість використання самого широкого інструментарію засобів аж до прямого директивного впливу (визначення рівня цін, валютного курсу, рівня заробітної плати, обсягів експорту-імпорту і т.д.) [74, с.119]. Так, щоб оперативно використовувати даний інструментарій і відмовитися від його використання, коли це перестає бути доцільним. Тобто, необхідно мати чітку методику й систему критеріїв (граничних значень) для прийняття рішення про те, коли дані методи вводити й коли від цих методів відмовлятися.

В цілому модель подальшого розвитку регіонального економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинна враховувати наступні фактори:

- вплив вимог забезпечення сталого розвитку;

- необхідність більш тісної інтеграції на регіональному рівні зусиль державної, регіональної, муніципальної влади, бізнес-структур і структур громадянського суспільства;

- удосконалення формування й функціонування регіонального економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків на основі розвитку прогнозування економічних наслідків НС;

- переорієнтація діяльності економічного механізму забезпечення державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків на переважне проведення заходів превентивного характеру.

Своє інституціональне закріплення концепція сталого розвитку знайшла при проведенні Організацією Об'єднаних Націй 3-14 червня 1992 р. Конференції в Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища й розвитку, де була прийнята декларація, що визначає основні принципи даного розвитку. У якості основного з них була висунута турбота про людей, для яких проголошено «право на здорове плідне життя в гармонії із природою» [218]. Декларація має на увазі створення глобального господарства на основі захисту інтересів місцевих співтовариств.

У цілому декларація має на увазі створення глобального господарства, але видне місце відводить забезпеченню суверенітету окремих країн і захисту інтересів місцевих співтовариств [210, с.123]. При цьому держави повинні співпрацювати в дусі глобального партнерства з метою збереження, захисту й відновлення здорового стану й цілісності екосистеми Землі.

В Ріо-Де-Женейрській декларації з навколишнього середовища й розвитку особливо підкреслюється, що виконання закладених у ній принципів повинне здійснюватися країнами в дусі доброї волі й партнерства [213]. Це повинне сприяти досягненню основної мети сталого розвитку - установленню нового слухного глобального партнерства шляхом збереження нових рівнів співробітництва між державами, ключовими секторами суспільства й людьми.

Тим самим Декларація по новому висвітлює роль і завдання різних рівнів управління в НС. Саме на її основі до компетенції державного рівня

стали відносити по перевазі функції координації зусиль і здійснення контролю. А питання безпосередньої організації робіт, а головне - формування засобів за рахунок бізнес-структур, значною мірою стали переходити до регіонального рівня. Зростає роль і структур громадянського суспільства, які ініціюють діяльність з усунення проблем гуманітарного характеру, надання допомоги потерпілим і здійснюють цивільний контроль із позицій забезпечення безпеки населення.

Прийняття концепції сталого розвитку в цілому обумовило перехід до нової стратегії управління ризиками в регіонах. Тепер діяльність з забезпечення стійкості регіональної економіки орієнтується не на ефективне усунення ризикових ситуацій, а на їхнє всіяке недопущення. Важливим заходом у забезпеченні подібного підходу з'явилося прийняття й поширення системи міжнародних стандартів якості ISO - 9000, найважливішою частиною якої служить регламентація таких параметрів виробничої діяльності, які виключали б виникнення НС техногенного, антропогенного й природного характеру [208, с.209].

Перехід нашої країни до сталого розвитку з'явився частиною структурної трансформації всього її геополітичного простору. Дана трансформація обумовила появу зовсім нових умов і абсолютно по новому висвітила питання попередження НС і подолання їх наслідків, як на міжнародному, так і на регіональному рівнях. Тепер для національної економіки України в цілому й господарства її регіонів окремо особливу актуальність здобуває залежність від вимог глобального ринку.

«Кожна вирішена проблема веде до виникнення нових викликів, причому часто більш істотних і складних, чим попередні» [70]. У цьому зв'язку можна відзначити, що забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків у найближчій і більш віддаленій перспективі буде здійснюватися з урахуванням наступних викликів і тенденцій:

- зміна полюсів протистояння - антагонізм між ісламом і християнством;

- відділення руху фінансових потоків від розвитку реального сектору економіки;
- розвиток багатокладної економіки;
- комбінація ринкової економіки й неринкової побудови суспільства [157];
- наростання протиріч у сфері вироблення й реалізації моделей розвитку глобальної економіки.

Навіть в умовах найбільш сприятливого прогнозу Україна не може претендувати на роль провідної держави у світі. В якості основних органів регулювання глобальної економіки, діяльність якої слід урахувати й при забезпеченні запобігання НС і подолання їх наслідків в регіонах України, при цьому можна виділити наступні міжнародні організації:

- «група 8» (США, Японія, Німеччина, Англія, Франція, Італія, Канада);
- «Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР)»;
- Всесвітня торговельна організація (ВТО);
- Світовий банк і Міжнародний валютний фонд (МВФ).
- Північноатлантичний альянс і американо-японський союз [166].

При прогнозуванні зовнішньоекономічних умов економічного розвитку в більш віддаленій перспективі слід особливо вказати на появу на глобальному ринку нових суб'єктів, здатних значною мірою впливати на його формування. У цьому зв'язку, насамперед, слід зазначити, що консолідація ЄС буде сприяти вирівнюванню економічної ролі Європи й Північної Америки. Потужним центром сили надалі може стати Східноазіатський регіон (Таїланд Малайзія, Сінгапур, Тайвань і ін.) де демографічний потенціал, що інтенсивно розбудовує науку, фінансову сферу, ще й активно впроваджує передові технології. Крім цього, значну вагу у світовій економіці придбають такі країни як Індія й Китай. Впливати на правила гри, як на світовому ринку, так і в справі забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків Україна має шанс тільки з ними [163, с.190].

Забезпечити ефективність попередження НС і подолання їх наслідків, створювати умови для оптимального розподілу ресурсів і вирішувати інші завдання регіональна економіка зможе, тільки усвідомивши дані тенденції й адаптувавшись до них.

Особливістю сучасного історичного моменту для нашої країни є різке загострення небезпеки виникнення НС. У цьому зв'язку вдосконалення економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків у найближчому майбутньому слід орієнтувати на розвиток в умовах, обумовлених наступними складностями:

- незбалансований економічний розвиток;
- криза управлінських структур;
- загострення проблем продовольства й ресурсів;
- загрозове забруднення навколишнього середовища;
- загострення демографічних проблем;
- посилення міграційних процесів;
- зміна світової геополітичної ситуації.

Перехід до сталого розвитку стосовно до системи попередження НС і подолання їх наслідків припускає зміну цільових настанов здійснення всієї економічної діяльності. Ставиться питання про відмову від цілей зростання обсягів виробництва й споживання продукції на користь їх якісного зростання. Розвиток перестає асоціюватися зі зростанням. Причому досить важливою якісною характеристикою розвитку регіонів стає рівень зниження вразливості населення й соціально-економічних об'єктів.

Як ми вже відзначали вище, регіональне управління в НС повинне носити системний характер [167]. При цьому вся сукупність суб'єктів і об'єктів управління повинна представлятися у вигляді системи - безлічі взаємозалежних елементів, кожний з яких зв'язаний прямо або побічно, взаємодіє з кожним іншим елементом, а дві будь-які безлічі цієї безлічі не можуть бути незалежними.

З позицій управління будь-яку систему можна уявити як комплекс складових частин, кожна з яких виконує функції й вирішує відповідні завдання в інтересах усієї систем. Причому кожна з таких частин являє собою систему, що є підсистемою стосовно основної системи. У цьому зв'язку стосовно до управління в НС можна виділити цілий комплекс підсистем, що вирішують свої специфічні завдання.

Таблиця 5.

**Підсистеми економічного механізму забезпечення попередження
НС і подолання їх наслідків**

Класифікаційна ознака	Вирішені завдання
Управлінська	Прийняття рішень; організація робіт; залучення сил і засобів; планування; здійснення розрахунків з організаціями; управління фінансовим і матеріально-технічним забезпеченням; контроль над здійсненням робіт; підтримка зв'язку з вищими органами управління й зацікавленими особами; несення відповідальності і т.д..
Зв'язок і комунікації	Забезпечення безперебійного зв'язку між усіма об'єктами й суб'єктами управління в НС. Забезпечення подачі електро - і інших видів енергії в зону НС.
Медична	Надання медичної допомоги потерпілим у зоні НС. Евакуація важко поранених і хворих в амбулаторні медичні установи поза зоною НС.
Транспортна	Забезпечення безперебійної роботи транспортних комунікацій в зоні НС і прилеглих районів з метою підвезення вантажів, техніки і т.д., аж до створення в зоні НС колонних шляхів.
Спеціальні формування (рятувальники, ліквідатори)	Проведення рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт у зоні НС.
Технічна	Надання технічної допомоги в проведенні робіт і подальшому відновленні постраждалих об'єктів.
Евакуації й реабілітації постраждалого населення	Евакуація населення, що постраждало, його розміщення в безпечних місцях, організація життєзабезпечення, включаючи підведення комунікацій зв'язку, питної води, забезпечення санітарних умов.
Підтримки правопорядку	Підтримка правопорядку в зоні НС. Забезпечення виконання рішень органів управління в НС. Запобігання фактів мародерства й анархії.

Матеріально - технічного забезпечення	Забезпечення здійснення рятувальних і відбудовних робіт необхідними матеріальними й технічними ресурсами. Доставка в зону НС продуктів харчування, медикаментів, товарів першої необхідності і т.д.
Відновлення сил і рекреації	Надання психологічної допомоги постраждалому населенню й членам спеціальних формувань. Створення умов для повноцінного відпочинку працівників, що здійснюють локалізацію й ліквідацію НС. Утилізація будівельних і інших відходів.
Наукового консультування й оцінки наслідків НС	Науково-обґрунтована оцінка наслідків НС, включаючи визначення комплексного економічного збитку або його складових. Наукове консультування по здійсненню відбудовних робіт. Техніко-економічне обґрунтування й експертиза проектів відновлення постраждалих об'єктів. Консультування по застосуванню заходів економічного характеру.
Відновлення й реабілітації економіки потерпілих регіонів	Здійснення повного комплексу відбудовних робіт. Реабілітація діяльності відновлених підприємств. Створення робочих місць. Реабілітація діяльності соціальних установ.
Інформаційне забезпечення	Забезпечення органів управління в НС повною, достовірною, об'єктивною й обґрунтованою інформацією. Надання інформації для персоналу, що брало участь у локалізації й ліквідації НС. Підтримка зв'язків з ЗМІ, надання інформації для громадськості поза зоною НС.

У цілому система економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків може характеризуватися наступним комплексом ознак, що визначають її функціонування й особливості управління нею:

- вертикальна цілісність, що означає єдиний орган управління при наявності відповідного кількості рівнів ієрархії, зміни в яких впливають на всю систему;

- горизонтальна цілісність, що представляє собою безліч компонентів, інтегрованих в одну систему при високому взаємозв'язку й взаємозумовленості даних компонентів;

- неадитивність, що визначає спільне функціонування різномірних взаємодіючих елементів, що надає системі нові властивості і якості;

- емергентність незвідність, що характеризує, властивості окремих елементів до властивостей всієї системи в цілому, що обумовлює наявність нових агрегованих властивостей;

- твердість, що визначає регламентацію зміни параметрів за заданий проміжок часу, вплив на функціонування системи об'єктивних законів і суб'єктивних думок;

- надійність, що характеризує забезпечення безвідмовності дії системи управління в НС і економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, довговічність

- проектні значення параметрів у період запланованого часу, стійке фінансове й матеріально-технічне забезпечення;

- безпека, що означає можливість функціонування без нанесення шкоди населенню й персоналу що брати участь у локалізації й ліквідації НС;

- невизначеність інформаційного забезпечення - імовірнісний характер стратегічних, тактичних, оперативних і локальних процесів, параметри яких впливають на досягнення цілей системи ;

- взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, що є відбиттям залежності від фінансування й матеріально-технічного забезпечення із зовнішніх джерел;

- відкритість, що визначає залежність системи функціонування в НС від інших систем [138, с.75].

2.3. Методологічні аспекти економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

В числі основних системотворчих факторів функціонування в умовах НС, які важливо враховувати при розробці методології формування й функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків в екстремальних умовах, виступають наступні:

- цільові - всі, що перебувають і залучаються для здійснення робіт з локалізації й ліквідації наслідків НС підприємства працюють для досягнення єдиної мети з урахуванням використання синергетичного ефекту;

- тимчасові - функціонування в період НС має поетапний характер, реалізовані заходи при цьому жорстко пов'язані за часом. Важливим завданням функціонування в НС є вихід з неї в гранично стислий термін;

- просторові, що означають територіальну приуроченість НС із врахуванням впливу вражаючих факторів на весь комплекс об'єктів розташованих на даній території. Це обумовлює необхідність проведення робіт на комплексній основі по відношенню значної кількості різноманітних об'єктів;

- політичні - забезпечення всебічної підтримки з боку органів управління найвищого рівня й громадськості. Недопущення політичних спекуляцій на основі НС;

- фінансові - забезпечення централізованого контролю на формуванням і використанні фінансових ресурсів на реалізацію відбудовних робіт;

- правові - чітке розмежування повноважень між управлінськими органами й учасниками робіт з локалізації й ліквідації наслідків НС. Підтримка дисципліни й правопорядку в зоні НС [19, с.123];

- технічні, що означають централізоване управління технічними засобами з метою їх розподілу й зосередження для вирішення найбільш важливих завдань;

- ретроспективні - поширення й використання минулого досвіду й раніше придбаних навичок для вирішення виникаючих проблем;

- функціональні - чіткий розподіл функцій, обов'язків і відповідальності між учасниками робіт з ліквідації наслідків НС;

- організаційні - безперервне управління й координація робіт, здійснення систематичного контролю над їхніми строками виконання, якістю й обсягами;

- зв'язковообмінні - здійснення систематичного прямого і зворотнього зв'язку між органами управління й нижчестоящими структурами по всіх виникаючих питаннях [21].

Облік системотворчих факторів при організації функціонування в період НС важливий для виявлення основних аспектів і характеру управлінського впливу на об'єкти управління.

Невизначеність ситуації в надзвичайних умовах, багатофакторність впливу на економіку, висока швидкість розвитку подій, а також необхідність на всіх рівнях управлінської ієрархії в НС прийняття самостійних, оперативних рішень обумовлюють необхідність завдання всім регіональним органам забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків єдиної структури, параметрів та меж управлінського впливу. У цих умовах величезне значення має визначення методології управління й планового регулювання як організацій, що брали участь безпосередньо в роботах в постраждалих районах, так і економіки постраждалого регіону в цілому. Причому дана методологія в цьому випадку буде носити не відвернений теоретичний характер, а цілком прикладне значення [31, с.89].

У класичному розумінні методологія (від гр. Methodos - шлях дослідження, теорія, навчання + logos - навчання, вчення про структуру, логічну організацію, методи в засобах діяльності) - вчення про структуру, логічну організацію, методи в засобах діяльності [45, с.54]. Стосовно до організації й методичного забезпечення функціонування економічного механізму забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків під нею слід розуміти сукупність мети й завдань, підходів, принципів, методів, засобів і процедур управління в НС.

У ході практичного управління економічними об'єктами важливим питанням, що впливає із методології управління, є визначення методик прийняття рішень. Під методиками в даному дослідженні розуміється сукупність способів, прийомів і дій практичного виконання відповідних

процесів, їх процедур і операцій, при послідовному використанні для цього строго послідовних, систематично та точно сформульованих дій.

Іншим важливим з методологічної точки зору питанням є визначення поняття організації розробки й реалізації планів функціонування в умовах НС, а також локалізації й ліквідації наслідків екстремальних явищ. При цьому під організацією розуміється діяльність по впорядкуванню всіх сторін ліквідації і відбудовних робіт, заснована на реалізації сукупності відповідних закономірностей, принципів, прийомів і способів, функцій, технічних засобів управління й іншого методологічного й методичного інструментарію, для досягнення поставлених цілей.

Ключовим питанням з позиції методології планування й реалізації робіт з локалізації й ліквідації НС є питання цілепокладання. В науковій літературі при цьому часто вказується, що повинен бути сформований комплекс цілей, що дозволяють вирішити існуючу проблему [77, с.209]. Існує навіть термін «управління за цілями», який означає постановку відповідних цілей для всіх рівнів управління. Однак, з позицій, зокрема, американського досвіду такий підхід зазнає критики. При цьому концептуально виходять із того, що ціль повинна бути одна, що розбивається на комплекс завдань, розглянутих як етапи або складові досягнення основної, єдиної мети. Вважається, що тільки такий підхід повною мірою відповідає концепції стратегічного управління й дозволяє маневрувати засобами й зосереджувати їх на рішення найбільш важливих поточних проблем . Для цього навіть існує своєрідний девіз «мислити глобально, а діяти локально». Даний підхід у найкращій мірі відповідає сутності управління в НС, тому саме він повинен бути покладений в основу методології планування й здійснення рішень, як у період НС, так і в цілому стосовно до всього комплексу мітігаційних заходів.

Виходячи із цього, в якості основної мети управління в НС можна сформулювати забезпечення зниження вразливості населення з урахуванням створення умов для досягнення їм середнього життєвого рівня на основі нормального функціонування економіки [81, с.32].

На основі даної основної мети розробки й здійснення планів з локалізації й ліквідації наслідків НС можна висунути наступний комплекс завдань, що дозволяють її досягти:

- ефективного здійснення комплексу ліквідації і відбудовних заходів;
- організація матеріально-технічного й фінансового забезпечення всього комплексу відбудовних робіт;
- організація життєзабезпечення населення;
- повне відновлення постраждалих об'єктів;
- відшкодування фінансового й матеріального збитку населення й постраждалих ринкових агентів;
- забезпечення умов для відтворення старих або формування нових економічних зв'язків .

Чітке визначення завдань дає можливість визначити основні етапи відбудовних і інших робіт, а, отже, ефективно розподілити засоби для їхньої реалізації.

Досить важливим методологічним аспектом при розробці й здійсненні планів функціонування в умовах НС є основні принципи. У науковій теорії затверджується, що принципи - це переконання, погляд на речі; вихідне положення якої-небудь теорії, що стосовно до управління в НС дозволяє розуміти під ними основні правила, положення, норми, що визначають напрямки поведінки й процесів функціонування.

Специфіка екстремальних ситуацій, а також значимість і масштабність, що встають у цьому випадку, завдань при цьому обумовлює необхідність дотримуватися наступних основних принципів: централізація управління; оперативність; директивність, терміновість і адресність; забезпеченість; комплексність; науковість [101, с.44].

Основним принципом організації робіт з локалізації й ліквідації наслідків екстремальних явищ є принцип централізації управління. Він має об'єктивно-необхідний характер адже при виникненні великомасштабних НС беруть участь, як правило, формування, що мають різну відомчу

підпорядкованість, тому існування єдиного органа управління є необхідною умовою для координації їх діяльності. Оскільки екстремальні явища в обов'язковому порядку мають певну географічну приуроченість, а в роботах з ліквідації НС беруть участь, насамперед, місцеві організації, управління всім комплексом відбудовних робіт повинні здійснювати територіальні органи управління. Тому при виникненні великомасштабних стихійних лих, аварій або катастроф як основного органа державного управління в НС можуть виступати лише комісії з надзвичайних ситуацій областей, районів, міст, а в локальних випадках - відомств, концернів, асоціацій і об'єктів.

Наступним принципом проведення комплексу ліквідації наслідків екстремальних явищ і особливо, відновних-аварійно-відбудовних робіт є оперативність. Виникаючи при НС умови змушують негайно приступати до робіт з порятунку й надання допомоги постраждалому населенню, локалізації факторів впливу й ліквідації наслідків надзвичайних явищ. Тому всі управлінські рішення, як у період виникнення НС, так і при повсякденному режимі, в остаточному підсумку, повинні передбачати забезпечення негайного реагування на факти виникнення екстремальних явищ у будь-якому районі області. При цьому організація аварійно-рятувальних робіт повинна забезпечувати їхнє закінчення в максимально короткий термін, для чого потрібно виконувати роботи в будь-яких умовах, у будь-який час доби, з максимальним використанням типових конструкцій, ухвалюючи на місці найбільш доцільні технічні рішення. У випадку виникнення НС на великих об'єктах, насамперед, повинне переслідуватися відновлення випуску основної продукції. Від темпів проведення відбудовних заходів найчастіше залежить життя й здоров'я постраждалого населення, а також величина комплексного економічного збитку від екстремального явища [118].

При здійсненні робіт в екстремальних ситуаціях важливе значення надається дотриманню принципу директивності, терміновості й адресності, прийнятих відповідними комісіями з НС рішень. Під цим принципом мається на увазі, насамперед, обов'язковість виконання підприємствами, організаціями

й установами, зайнятими в роботах з подолання НС, всіх рішень і планових завдань управлінських органів в строго встановлений термін. З метою розмежування завдань і обов'язків різних підприємств і спеціальних формувань, дані рішення й плани також повинні мати адресність, тобто повинні бути доручені конкретним виконавцям. Особиста відповідальність кожного виконавця повинна стати надійною гарантією високої виконавчої дисципліни й обов'язковості виконання наказів органів управління в НС. Тільки на подібній основі, можливо добитися скоординованих і збалансованих дій усіх підвідомчих організацій в екстремальних умовах, які, як вище вже вказувалося, по своєму визначенню відрізняються безладдям і порушенням раніше існуючих зв'язків.

Проведення робіт з порятунку й надання допомоги постраждалому населенню й відновленню зруйнованих об'єктів вимагає наявності значної кількості спеціальної техніки, матеріалів, палива, робітників і фахівців. У зв'язку із цим, значиму роль при плановому регулюванні діяльності економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків відіграє забезпеченість планових рішень всіма необхідними ресурсами. Звичайно, при ліквідації наслідків НС, до виконання відбудовних робіт залучаються практично всі наявні засоби підприємств, розташовані, як поблизу місця виникнення НС, так і при необхідності, з інших регіонів. У якості подібного, позитивного, на нашу думку, прикладу можна вказати, що в перші ж дні ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС у м. Прип'ять і прилягаючі райони було спрямовано понад 400 лікарських і 200 лікарсько-дозиметричних бригади, 1800 лікарів і 2500 середніх медичних працівників, 1500 студентів-старшокурсників медичних інститутів [132, с.111], що дозволило обстежити близько півмільйона постраждалого населення, а також провести майже 3 млн.

Проведення аналізів продуктів харчування, води, зовнішнього середовища на радіоактивне забруднення. Для цього у випадку, коли наявних засобів недостатньо для відновлення отриманих руйнувань, з фондів вищих

органів виділяються відсутні ресурси, а також використовується допомога, надавана закордонними країнами. Необхідність забезпечення відбудовних робіт усіма необхідними ресурсами обумовлює, у деяких випадках, навіть створення нових підприємств. Там же в Чорнобилі для проведення робіт з обвалування берегів, що перебувають у зоні підвищеної радіації рік, були спеціально побудовано три бетонні заводи, кожний з яких з потужності міг забезпечити будівництво середньої ГЕС.

Стихійні лиха, аварії й катастрофи, зачіпаючи різні аспекти господарського комплексу, вимагають комплексного підходу до ліквідації негативних наслідків, тому важливим принципом при плануванні відбудовних робіт є принцип комплексності. Його зміст багатогранний і має на увазі охоплення всіх стадій екстремальної ситуації й відповідних їм фаз, рівнів і типів управління, від оперативного (локального), до стратегічного (загальнонаціонального й міжнародного). При цьому повинні дотримуватися вимоги координації дій між різними територіями (по горизонталі), у тому числі міжнародне сприяння подоланню важких наслідків стихійних явищ, аварій і катастроф, і їх інтеграції між ієрархічно супідрядними ланками системи управління (по вертикалі).

Іншою стороною здійснення даного принципу є необхідність урахувати при управлінні й плануванні всі аспекти відбудовних робіт і функціонування господарства в ЕС. Так, поряд зі здійсненням рятувальних і відбудовних робіт об'єктів виробничого й соціального призначення, більшу роль тут повинне відіграти забезпечення вантажоперевезень і подачі електроенергії, відтворення автомобільних і залізниць, ліній електропередачі й зв'язку. Вирішення даних завдань являє собою особливу актуальність внаслідок того, що подача електроенергії й нормальна робота всіх елементів інфраструктури є важливою умовою ефективного проведення відбудовних робіт. Так, розгортання рятувальних і відбудовних робіт після Спітакського землетрусу в перші дні в значній мірі затримувалося внаслідок руйнування залізної дороги. Шосейні дороги не справлялися з обсягом транспорту, що

рухається, і були забиті рятувальною й іншою технікою. Все це зажадало виділити значні сили саме на відновлення залізничного полотна й тільки через 10 днів, із запровадженням у дію залізної дороги, по якій у райони нещастя було перевезено 27 тис. вагонів з технікою, продовольством і медикаментами, положення виправилося [142, с.189].

Наступним аспектом комплексності організації й планування ліквідації наслідків НС є координація дій рятувальних, медичних і будівельних формувань, а також усіх інших формувань і служб, що входять до складу ДСНС. Крім того, планування робіт з ліквідації наслідків НС, як правило, не обмежується тільки усуненням уже заподіяного збитку, але містить у собі планування робіт з попередження, профілактики, локалізації й ліквідації НС на початку їх прояву (ліквідація розмивів у дамбах, зведення додаткових насипів і т.д.).

Ще одним важливим принципом організації й планування при здійсненні робіт в екстремальних умовах є принцип науковості, який полягає в можливо більш ретельному проробленні питань відновлення постраждалих об'єктів і територій з урахуванням рекомендацій учених. Однак, на практиці цим принципом часто зневажають.

Стосовно безпосередньо до території й населенню можна відзначити завзяте прагнення жителів селитися в заплавах землях, що перебувають під постійною високою небезпекою повеней. Залишається загадкою, хто й, виходячи з яких нормативних матеріалів, подібне розселення санкціонує.

На жаль подібних прикладів можна привести безліч.

Сукупність вищерозглянутих принципів обумовлює необхідність обґрунтування методів розробки й здійснення планів локалізації й ліквідації НС. У науковій літературі при цьому приводиться цілий арсенал подібних методів, кожний з яких може знайти застосування на різних стадіях і при вирішенні різних питань у системі управління в НС. В якості комплексу даних методів в методичному забезпеченні управління економічним механізмом державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх

наслідків доцільно використовувати, згрупований, з обліком раніше розроблених [156].

Значну складність при вирішенні економічних питань завжди представляв вибір системи цільових показників. Основна проблема найчастіше виражалася в тому, що якщо в основу ставилося досягнення валових показників, то страждала якість і ефективність, а якщо ефективність - то різко скорочувалися обсяги.

В цьому зв'язку система показників планування управління в НС повинна відповідати наступним вимогам:

- націленість на досягнення основної мети;
- пріоритет забезпечення низького рівня вразливості населення;
- відносна стислість, чіткість і недвозначність;
- комбінація (по можливості) націленості, як на досягнення об'ємних показників, так і на якісне здійснення робіт;
- охоплення всіх основних аспектів функціонування в НС;
- надання можливості прояву творчої й підприємницької ініціативи з боку ринкових агентів.

У теорії й практиці управління виділяють наступні види показників [165]:

- за стадіями реалізації рішення:
- кінцеві результати, що відбивають діяльності об'єкта:
- проміжні, що характеризують продукцію, необхідну для створення кінцевого продукту;
- за характером використовуваних одиниць виміру:
- натуральні, що відображають цілі в натурально-речовинній формі (кг, м, кв. м і тощо.);
- вартісні - у грошовому вираженні;
- по характеру відібраної інформації:
- кількісні прямі, що описують, безпосередні результати;
- якісні, що ілюструють ступінь віддачі використовуваних ресурсів;

- за ступенем деталізації:
- об'ємні відповідні масштаби, що виражають, весь процес або об'єкт;
- мережні комплекси, що визначають, елементи у рамках досягнення загальних цілей;
- за характером порівняння:
- абсолютні, що дають характеристику кількісних даних вимірюваного процесу;
- відносні, спрямовані на відбиття порівняння різних об'єктів;
- за ступенем директивного управління:
- затверджувані,
- обов'язкові для виконання;
- інформаційно-довідкові, що носять аналітичний характер [45].

Слід особливо підкреслити, що дані показники в проекті відновлення постраждалих об'єктів і територій повинні бути взаємопов'язані й використані в єдиному комплексі . Тільки такий підхід дасть ясну картину реалізованих заходів і дозволить ефективно їх здійснити.

Конкретизуючи дані теоретичні положення, слід зазначити, що систему показників управління й планування в НС доцільно будувати по чотирьом основним розділам:

- економічна оцінка наслідків НС;
- планове регулювання рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт ;
- проектування відновлення й нового будівництва постраждалих об'єктів, населених пунктів і територій;
- макроуровневе планове регулювання функціонування економіки в надзвичайній ситуації.

Специфіка організації робіт в НС вимагає зосередження значних матеріальних засобів і людських ресурсів у вогнищі екстремальної ситуації в гранично стислий термін. Це з особливою актуальністю диктує необхідність

включення в систему планових показників кількості транспортних засобів для перевезення людей і необхідних вантажів.

Найбільш масштабною частиною робіт з ліквідації наслідків НС є проведення робіт з відбудови об'єктів виробничого й соціального призначення, будівництву житла, відновленню дорожньої мережі, ліній електропередачі й зв'язку. Для цього в плані відбудовних робіт, насамперед, необхідно передбачити обсяги майбутніх капітальних вкладень і будівельно-монтажних робіт.

Не менш важливе значення при плановому регулюванні відбудовних робіт має також відбиття в плані обсягів будівельних і пально-мастильних матеріалів (за видами, у натуральному вираженні), що направляються на відновлення. Наступним показником, від якого багато в чому залежить здійснення відбудовних робіт, є кількість необхідної будівельної техніки, що необхідно передбачати в планах.

Утворення екстремальної ситуації в результаті стихійних лих, аварій або катастроф може викликати виникнення паніки серед населення, масового безладу і випадків мародерства [177]. Дана небезпека вимагає передбачати при ліквідації наслідків НС наявність у зоні нещастя достатньої кількості формувань МВС, покликаних забезпечити належний порядок, від якого багато в чому залежить успішність проведення рятувальних і відбудовних робіт.

При розробці плану відновлення й нового будівництва постраждалих об'єктів, населених пунктів і територій, який повинен передбачати вирішення не тільки будівельних, але й соціальних питань, основними вхідними показниками повинні бути:

- потреби життєзабезпечення постраждалого населення (продукти харчування, товари першої необхідності, медикаменти);
- потреби будівельно-відбудовних робіт;
- потреби робіт з монтажу встаткування;
- потреби встаткування;
- потреби інструмента й реманенту;

- потреби машин і встаткування не вхідних в кошторис;
- потреби в інших капітальних робіт та витрати;
- потреби валового виробництва галузей.

На основі даних показників при розробці обласного плану або цільової програми функціонування економіки області в НС повинні визначатися наступні розрахункові показники:

- обсяг засобів, що направляються на життєзабезпечення постраждалого населення;
- обсяг виділюваних капітальних вкладень;
- обсяг додаткових ресурсів для життєзабезпечення населення регіону;
- сума допомоги на утриманців і компенсаційних виплат населенню регіону;
- рівень кінцевого продукту (національного доходу);
- сукупний регіональний продукт області;
- обсяги основних товарних потоків галузей [197].

Розрахунки даних показників для планування реалізованих в НС заходів у сучасних умовах повинен здійснюватися на основі спеціалізованих автоматизованих моделей.

Важливо підкреслити, що економічна реабілітація постраждалих районів і регіонів повинна оцінюватися на основі існування спеціальної системи індикаторів [208, с.403]. У якості основних об'єктів подібного моніторингу доцільно виділити:

- грошова маса в обігу;
- рівень оподаткування;
- ставка банківського відсотка;
- валютний курс;
- бюджетний дефіцит;
- обсяг централізованого фінансування робіт з ліквідації наслідків НС;
- обсяг зовнішніх інвестицій .

Систематичний аналіз подібних змін і своєчасне втручання за посередництвом фінансових і податкових органів дозволить створити в зоні НС середовище, що сприяє припливу капіталу, зростання споживання й розвитку підприємницької ініціативи. Саме дані фактори в сучасних умовах реально визначають швидкість і ефективність виходу постраждалих об'єктів і регіонів з НС.

В цілому, роблячи висновок по даному параграфі можна відзначити, що невизначеність НС обумовлює необхідність завдання всім органам забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків єдиної структури, параметрів і границь функціонування. Це припускає наявність чіткої інституціональної бази, що ставить дані організації в рівні умови необхідності здійснення витрат, дисципліни й беззаперечності виконання завдань, що визначаються вищими органами управління. Подібна інституціональна база повинна мати просту й зрозумілу структуру, а також націленість на досягнення результатів, добре усвідомлюваних виконавцями. Основним аспектом подібної інституціональної бази повинна служити методологія планового регулювання в НС. Принципи, завдання й система показників, відбиті в даній методології повинні забезпечувати досягнення головної мети - забезпечення нульового ризику для населення з урахуванням створення умов для досягнення їм середнього життєвого рівня на основі нормального функціонування економіки.

Визначення даної методології дозволяє визначити основні параметри загальної моделі економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків і розібратися в основних напрямках її розвитку.

Висновки до другого розділу.

Таким чином, можна відзначити, що специфіка сучасного соціально-економічного розвитку регіонів України, як самостійних об'єктів управління й

розвитку обумовлює наявність атрибутивної її специфіки забезпечення регіональної економічної стійкості. Її концептуальною особливістю в сучасних умовах служить комбінація наступних особливостей: комплексність; забезпечення сталого розвитку; стратегічний пріоритет безпеки населення. При цьому регіональна економічна стійкість являє собою синтез наступних видів стійкості: державної, суспільної, економічної, техногенної й екологічної.

Тому одиницею забезпечення економічної стійкості є стратегічна зона - окремий сегмент зовнішнього середовища, який виділяється на основі аналізу НС і прогнозу її розвитку. Пріоритети й конкретні інструменти економічної стійкості закріплюються в рамках різних програмних документів. Специфікою забезпечення сучасної регіональної економічної стійкості служить високий ступінь впливу на неї тенденцій і вимог глобального ринку. У цілому регіональна економічна стійкість в НС повинна бути тісно інтегрована в соціально-економічний розвиток регіонів.

Виходячи з цього, реакція державного регулювання соціально-економічних систем на катастрофічні зміни макро-, мезо - і мікроекономічних параметрів може бути класифікована на:

- оперативну, пов'язану із забезпеченням припинення дії вражаючих факторів і проведенням рятувальних і невідкладних аварійно - відбудовних робіт;

- пролонговану економічну реабілітацію, що будується на стратегічній основі, що й забезпечує, постраждалі об'єкти на всіх рівнях регіональної або державної соціально-економічної системи.

Причому пролонгована реакція, у стратегічному характері, також може бути додатково класифікована по наступних видах:

- радикальна реконструкція регіонального господарства на основі нової виробничої бази, передових технологій, створення систем нових економічних відносин і перспективної кон'юнктури ринку;

- модернізований розвиток, шляхом переважного використання існуючої виробничої бази з обліком її часткового вдосконалення й введення нових

окремих ключових елементів, що задають нову якість усієї відновлюваної й реабілітованої соціально - економічної системи;

- стагнаційний розвиток, що означає просте відновлення постраждалих об'єктів і традиційних ринкових позицій;

- ліквідаційний розвиток, спрямований на скорочення числа й масштабів економічних об'єктів, обсягів використання ресурсів і виробництва продукції.

Таким чином, можна визначити що економічний механізм державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків являє собою систему відносин між суб'єктами державних структур, організацій бізнесу й місцевого співтовариства, що вирішує широкий комплекс завдань з забезпечення захисту населення й стійкості економіки регіону на корпоративних принципах централізації ресурсів, консолідації дій, компромісу інтересів, системності, науковості, інституціональної й матеріальної забезпеченості. Функціонування даного механізму засноване на комбінації методів централізованої мобілізації й підприємницької ініціативи до НС. Воно може бути презентовано моделлю багаторівневого циклічного процесу із цільовими блоками: прогнозування, організації, планування, фінансування, моніторингу, діагностики й корекції в процесі субординації й координації, диференціації й інтеграції дій з попередження, відновлення й економічної реабілітації постраждалих суб'єктів і об'єктів господарства на території регіону.

Тому сучасна система попередження НС і подолання їх наслідків формувалася в складний період ринкової трансформації вітчизняної економіки. Вона функціонує в рамках оперативної концепції й достатньо добре реагує на виникаючі загрози й виклики, але її економічна ефективність не відповідає бажаним вимогам, а зростання бюджетних асигнувань не веде до зниження негативного впливу НС на економіку. У цілому їй властивий комплекс проблем: недооцінка економічного механізму державного регулювання; відомчість; слабке використання місцевих ресурсів і інші. Умовою перетворення даних проблем в «крапки вдосконалення» є принципова модернізація всієї системи відносин - перехід до економічної

концепції, заснованої на співвіднесенні інвестицій і ефекту. Він створить умови для зростання взаємодії органів державної, регіональної й муніципальної влади, суспільних і комерційних структур регіонального рівня.

Оперативна концепція попередження НС і подолання їх наслідків свідомо націлює на реалізацію основної діяльності в період нещастя з метою проведення рятувальних і інших невідкладних робіт. Модернізація в цій сфері будується шляхом переносу акценту на заходи щодо попередження нещасть і по економічній реабілітації після їхньої локалізації. Імперативи даної модернізації включають: регіональну інтеграцію діяльності органів адміністративно - територіального управління, бізнесу, суспільно-політичних структур і структур громадянського суспільства; залучення до реалізації проведених заходів усіх організацій регіону; використання місцевих можливостей і ресурсів.

РОЗДІЛ ІІІ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

3.1. Прогнозування розвитку економічного механізму державного регулювання в надзвичайних ситуаціях

Найважливішим аспектом забезпечення ефективного управління практично будь-якими об'єктами є наявність прогнозу на досить більшу перспективу. Відсутність обґрунтованого довгострокового погляду перетворює будь-яку, навіть саму інтенсивну діяльність у безглузду суєту й пошук витрати зусиль. І навпаки наявність обґрунтованого прогнозу привносить в управління стратегічний характер і дозволяє оптимізувати розподіл зусиль у часі й просторі [19, с 96].

Особливо високе значення прогнозування має в такій специфічній сфері як управління в НС, де від нього залежить не тільки оптимальність розподілу ресурсів, та можливість запобігання жертв серед населення й скорочення негативного впливу нещастя. У цьому зв'язку у сфері управління НС, прогнозуванню надавалася висока важливість практично завжди. Питання полягало лише в тому, які завдання при цьому вирішувалися, які методи використовувалися, і на якій базі це проводилося [20, с.123].

Так, особливе місце в системі державного регулювання прогнозування наслідків НС придбало в 60-х роках, коли воно в якості обов'язкового елемента було введено в техніко-економічне обґрунтування проектів капітального будівництва великих об'єктів.

Головним завданням таких прогнозів був прогноз прориву гребель і визначення зони затоплення відповідних територій. При цьому обов'язково готувалася географічна карта, що дозволяло судити про те які саме об'єкти при

цьому можуть постраждати. Технічними особливостями тих прогнозів служило те, що вони розроблялися на паперових носіях і робилися на одноваріантній основі. Що ще важливо, у них давалися тільки фізичні характеристики, а визначення економічних наслідків взагалі не проводилося.

Зрозуміло, що якщо для 60-х рр. ці прогнози були прийнятні, то вже до 80-х років вони, як методично, так і фактологічно безнадійно застаріли. Розвиток обчислювальної техніки висунув необхідність підходу до вирішення даних завдань на новому рівні. Встало питання створення моніторингових систем і математичного моделювання ситуаційних процесів.

Це в тодішньому СРСР наприкінці 80-х обумовився початок другої хвилі робіт із прогнозування можливості виникнення й наслідків НС. Саме тоді вперше була поставлена мета розгляду в першу чергу наслідків економічного характеру. Ці роботи проводилися в централізованому порядку з ініціативи Ради Міністрів СРСР і входили в широкий комплекс робіт із загального вдосконалювання управління в НС. Спільне завдання в цьому випадку ставилось у вигляді необхідності розробки прогнозів по всіх потенційно небезпечних зонах і об'єктах країни під загальним найменуванням «Аларм». Дана програма передбачала прогнозування фізичної обстановки, чисельності жертв, економічного збитку й потреб спеціальних формувань і матеріальних засобів для надання допомоги[28]. Роботи відрізнялися більшим розмахом у високій комплексності. Завдяки підтримці уряду були зосереджені зусилля великої кількості організацій (НДІ, міністерств і відомств, підрозділів Держкомітету по ЦО й НС, служб спостереження Міністерства геології, місцевих органів територіального управління й інших), що дозволило розробити по деяких небезпечних об'єктах не просто прогнози, але різноманітні моделі. В цілому програму внаслідок розпаду СРСР та важкої економічної кризи що пішла за ним завершити не вдалося. Подібні прогнози залишилися одиничними. Фактологічна інформація з них більше не оновлюлася.

Будучи, безумовно, великим кроком вперед у порівнянні із прогнозами 60- рр., дані моделі, проте не були позбавлені вузьких місць. Типовим недоліком подібних прогнозів з'явилося те, що вони були зроблені без визначення карт постраждалих регіонів, хоча до того моменту на ринку програмних продуктів вже були пакети програм з їхнього складання. Справа полягала в нестачі засобів.

Знаковим фактом у розвитку прогнозних робіт, які можуть бути використані в управлінні НС, в оновленій Україні з'явилася розробка моделі функціонування великих міст, проведених в 1996-1997 рр. Дані прогнози будувалися на основі визначення ризиків у різних сферах життя агломерації: економіці; поведінці, соціумі, функціонування мегаполісу; медицині; екології [33, с. 99].

У цілому участь настільки видних наукових установ дозволяє відзначити досить високий науковий рівень усіх проведених робіт. Наступний важливий етап в розвитку прогнозування в нашій країні можна датувати період 2004-2007 рр. Він пов'язаний із проведенням паспортизації потенційно небезпечних зон і об'єктів. Самі наслідки НС у цьому випадку не моделювалися, але була створена інформаційна база, яка дозволяє судити про можливість виникнення нещастя. Важливою позитивною стороною при цьому виявилось те, що дані паспорти мають офіційне значення, що дозволяє на офіційній основі користуватися ними для обґрунтування заходів щодо зниження небезпеки.

Негативною стороною даної паспортизації з'явилася нерозв'язаність проблеми забезпечення доступності (або скоріше закритості) даної паспортної інформації. Вона захищена відповідними грифами й практично недоступна для наукових кадрів. Зрозуміло, можна привести досить вагомі причини того, що доступ до цих даних повинен бути обмеженим, але на практиці подібна обмеженість, на нашу думку, має більше мінусів чим плюсів. Вона перешкоджає не тільки проведенню прогнозних робіт, але й вирішенню багатьох оперативних питань.

В цілому, стосовно сучасного рівня прогнозування наслідків НС в регіонах України можна відзначити цілий ряд як позитивних, так і негативних сторін. До складу позитивних можна віднести те, що в регіонах (як видно із прикладу з паспортизацією) робота з виявлення потенційно небезпечних зон і об'єктів ведеться й використовується, причому систематично.

Згідно існуючих вимог і порядку оформлення планів з НС, які повинні мати кожна організація країни, дані плани зобов'язано починати із прогнозу розвитку ризикової ситуації. Це визначає те, що де-юре всі організації країни систематично подібні прогнози становлять. Однак, фактичний аналіз того як дані прогнози виконуються показує, що картина далека від ідеальної. З позицій сучасних можливостей рівень цих прогнозів може бути охарактеризований як досить примітивний ряд, що має, істотні недоліки:

- виконання прогнозів без використання можливостей обчислювальної техніки;
- низький ступінь агрегування, відсутність деталізації інформації з постраждалих об'єктів;
- одноваріантність прогнозів і неможливість розгляду альтернативних сценаріїв, у тому числі й залежно від зміни масштабів впливу;
- відсутність деталізації видів потерпілих (високої, середньої, низкою ваги);
- визначення суми збитку без розшифрування видів втрат і збитків;
- відсутність карт зон нещастя й прилягаючих територій;
- відсутність прогнозування потреб в медичних, пожежних і інших спеціальних формуваннях централізованого характеру;
- відсутність математичного моделювання впливу НС на економічні процеси;
- відсутня інтеграція в єдиний моніторинг, як, втім, відсутній і сам моніторинг;
- відсутній прогноз виникнення самих нещасть, імовірності настання НС.

Тобто, можна відзначити, що дані прогнози виконані на рівні початку 70-х років. Не використовуються сучасні інформаційні й технічні можливості. Не використовуються можливості наукових угод організацій. Хоча навіть у невеликих містах України такі можливості є.

Таким чином, можна відзначити, що в цей час створилася ситуація потребує кардинальних змін з перекладу питань прогнозування нещастя і їх наслідків на якісно новий рівень [40].

- вибуття сільгоспугідь;
- сукупний економічний збиток (прямі втрати, втрати від недовироблення, непрямі втрати, витрати на відновлення).

У третьому блоці визначення потреб з локалізації й ліквідації НС здійснювалося прогнозування показників:

- кількість рятувальних бригад;
- кількість бригад швидкої медичної допомоги;
- кількість бригад швидкої ветеринарної допомоги;
- кількість медичних койко-місць;
- потреби в медикаментах (укрупненим групам);
- потреби в продуктах харчування (за видами);
- потреби в товарах першої необхідності (за видами);
- обсяг будівельних матеріалів (за видами).

Зміна вступних параметрів (дата, час доби, обсяг хвилі прориву) дозволяло одержувати прогноз на різноманітній основі.

Удосконалення сучасного рівня прогнозування НС є комплексним процесом, який повинен здійснюватися за різними аспектами: організаційним, інформаційним, економічним і іншим. При цьому найбільш важливою ланкою подібного вдосконалення, що дозволяють у найкращій мірі погодити всі дані аспекти, є вдосконалення у сфері алгоритмізації [68]. На практиці саме наявність відповідних алгоритмів обумовлює формування інформаційного забезпечення, взаємодії різних зацікавлених і приваблюваних органів, а також формування системи розрахунків між ними. Тому є сенс розглянути

перспективи вдосконалення всієї комплексної системи прогнозування наслідків НС із позицій алгоритмізації.

Виходячи з подібного підходу, насамперед, слід зазначити наявність широкого арсеналу методів математичного опису самих кризових явищ. Тут слід зазначити можливість застосування наступних чотирьох моделей:

Режими із загостренням - параболічні функції й рівняння [43, с.117]. Їхнє дослідження, і особливо дослідження асимптот, дозволяє значною мірою визначити момент стабілізації криз і спрогнозувати заходу щодо локалізації кризових процесів.

Тверда турбулентність - дослідження рідких катастрофічних подій у системах з складною поведінкою (рівняння Гінзбурга-Ландау) [77, с.207]. Суттю теорії твердої турбулентності є дослідження збурювання, яке не руйнує систему, але на довго залишає свій слід (як приклад можна привести наслідки впливу тайфуну). Дослідження твердої турбулентності являє собою особливий інтерес оскільки дозволяє врахувати ступінь самоналаштування систем. Це змушує приділити даному процесу більш пильну увагу й звернутися до історичних даних, що стосуються вивчення даного питання.

Історія виникнення проблеми твердої турбулентності пов'язана з розвитком авіації. На її початку, при польоті перших аеропланів стали виникати катастрофічні ситуації зриву літаків у штопор (пікірування із прокручуванням літака навколо своєї осі). Довгий час зрив у штопор приводив до катастроф.

Парадоксально, але вихід був знайдений в тому, що льотчик повинен був повністю припинити управління літаком. Збалансованість літального апарата сама по собі дозволяла йому припинити обертання й пікірування. Завдяки цьому модель твердої турбулентності як не можна краще підходить до вводу, ввести до ладу опис самоналаштованих систем, яка і є ринкова економіка. Управлінське втручання при цьому найчастіше лише ускладнює ситуацію.

3) Циклічні ризики й системи з запізнюванням, що дозволяють вивчати взаємовплив процесів з різними темпами розвитку. Прикладом може служити

вивчення чисельності популяції з складною віковою структурою, «модель паразит-хазяїн» [78] і т.д. Стосовно до економіки дані моделі дозволяють досліджувати циклічні кризи, обумовлені розбіжністю строків найвищої купівельної спроможності населення з піками виробничої активності .

4) Самоорганізована критичність - пошук універсальних нелінійних механізмів, що приводять до складної поведінки, що вимагає статистичного опису .

Те, що в складі прогнозування наслідків НС стосується безпосередньо економічних питань, то особливо хотілося б підкреслити, що й тут арсенал методів досить широкий. Методи розроблені, справа в основному зводиться лише до їхнього творчого використання [82]. При цьому залежно від цілей одержання в прогнозах вихідної інформації можна рекомендувати застосування наступних з них:

- вирішення систем матричних рівнянь (для оптимального розподілу наявних ресурсів);
- лінійне моделювання оптимального планування (для визначення найбільших показників результатів виробництва);
- лінійне моделювання завдань із двома змінними;
- дослідження динамічних рядів і меж функцій (для визначення найбільших потенційних обсягів виробництва й продажів);
- диференціальне дослідження граничних величин в економіці (для дослідження приросту результуючих показників залежно від приросту вхідних параметрів);
- функції багатомірних змінних і багатомірні простору (для обліку взаємовпливу великої кількості факторів, причому особливий інтерес представляє дослідження нелінійних залежностей);
- використання моделі «золотого правила», що досліджує приростні показники;
- багатокритеріальні моделі, на основі використання принципу по Парето (для вибору найкращого вирішення з безлічі можливих рішень);

- інтегральні моделі, що дозволяють визначати сукупний ефект
- статистичні методи дослідження випадкових подій, що дозволяють дати цифрове значення можливості настання відповідних подій у варіативних умовах;
 - моделі нормального розподілу випадкових величин (для прогнозування настання випадкових подій);
 - моделі статистичної обробки експертних оцінок (для оцінки ступеня вірогідності думок фахівців) [101].

Особливе значення при цьому в розробці комплексних моделей поведінки регіональних соціально-економічних систем в умовах сучасного ринкового господарства відіграє використання багатокрітеріальних моделей, моделювання на основі вирішення завдань із двома змінними, використання диференціальних методів і статистичних методів дослідження випадкових подій (Монте-Карло).

Вирішення завдань із двома змінними за підсумками прогнозу самого факту виникнення НС дасть можливість на основі класичних макроекономічних моделей проілюструвати стан ринку цілих макрорегіонів. Практичний досвід у розробці подібних моделей є вже давно. Створені в Ташкентському Державному Університеті ще в 1995 р. подібні моделі показали високий ступінь свого практичного використання при вирішенні завдань економічного характеру в період криз кінця 90-х років.

Використання диференціальних методів дозволить аналізувати еластичності зміни результуючих показників у відповідь на відповідний вплив. Моделювання даної проблематики дозволить більш ефективно планувати результати прийнятих заходів залежно від обсягів виділення ресурсів.

Метод статистичних випробувань (Монте-Карло) дасть можливість оцінки випадкових величин і формалізованого опису невизначеності [107]. Це, крім вирішення інших завдань, дасть можливість статистичної оцінки вірогідності прогнозів.

Видною проблемою використання даних методів може служити відсутність обґрунтованих баз даних. Це є реальною перешкодою моделювання багатьох процесів. Вихід з даної ситуації, на нашу думку, лежить у більш широкому використанні експертних методів.

Однак, і від традиційних методів відмовлятися, звичайно не варто. Мова йде про систематичний аналіз стану потенційно небезпечних зон і об'єктів на основі їх реєстрації у кадастрі. Подібний кадастр служить основним документом, на основі якого плануються й застосовуються різні заходи превентивного характеру. Основними показниками кадастру потенційно небезпечних зон і об'єктів є:

- географічне положення потенційно небезпечної зони або об'єкта;
- вид НС;
- потенційно можливий збиток (у тому числі жертви серед населення);
- рекомендовані заходи щодо зниження ступеня небезпеки НС;
- розмір капітальних вкладень на проведення заходів щодо зниження ступеня небезпеки.

Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що в сучасних умовах треба рішучим чином відходити від методів прямого рахунку, які використовувалися 15-20 років тому. Замовники подібних прогнозів для цього із самого початку повинні вимагати досить високого рівня вихідної інформації, що відповідає сучасним науковим досягненням. А розроблювачам же, у свою чергу, слід ширше використовувати вже наявні наробітки з обліком їх корекції під відповідні конкретні умови.

Досвід реалізації робіт із прогнозування можливості виникнення й наслідків НС показує, що будь-які прогнозні роботи, а особливо пов'язані з математичним моделюванням, потребують серйозного наукового забезпечення.

Прикладом подібного наукового забезпечення може служити розроблена під управлінням професора С.М. Флейшмана методика визначення зон затоплення при прориві гідротехнічних споруджень. Ця методика була

розроблена в 70-х роках на основі залучення декількох НДІ, створення імітаційних моделей, великої кількості експериментів і визначення емпіричних формул ширини й довжини зони затоплення залежно від висоти хвиль прориву [122]. Саме ця методика була покладена в основу більшості прогнозів прориву гребель ГЕС колишнього СРСР, і саме вона в цей час прийнята в якості нормативної при розробці прогнозів у сучасній Україні.

Особливо важливе значення наукове забезпечення питань прогнозування повинне мати місце в регіонах країни. Там воно повинне будуватися на попередньому здійсненні великого обсягу наукових праць, які до цього в регіонах взагалі не проводилися або проводилися обмежено. У їхнім числі слід зазначити:

- розробку комплексу документів з організації економічної оцінки наслідків НС, а також здійснення обліку й контролю над витратою засобів, що направляються на проведення заходів щодо запобігання й ліквідації НС;

- організацію служб спостереження за розвитком потенційно небезпечних процесів і станом потенційно небезпечних об'єктів;

- розробку схем розвитку й розміщення продуктивних сил регіонів з урахуванням створення дублюючих виробництв життєзабезпечення населення, а також дублюючих засобів комунікацій (транспортних, енергетичних, зв'язків);

- проведення досліджень з аналізу можливостей автономного функціонування адміністративно-територіальних організацій;

- організацію моніторингу міжрегіональних і зовнішньоторговельних балансів (по видах продукції) з метою забезпечення управління поставками найбільш важливих ресурсів;

- розробка комплексу прогнозів наслідків НС на потенційно небезпечних об'єктах із прогнозуванням потреб у спеціальних формуваннях і обсягів засобів необхідних для ліквідації наслідків НС;

- розробку стратегії імпортозаміщення продукції, особливо тих її видів, які входять у перелік продуктів харчування й товарів першої необхідності, використовуваних для життєзабезпечення постраждалого населення;

- створення геоінформаційних систем адміністративно - територіальних формувань для оперативного картування територій і визначення зон нещастя [158];

- математичне моделювання міжгалузевих балансів з метою забезпечення оцінки комплексного економічного збитку, оптимізації виробництва й розподілу продукції у випадку виникнення НС.

Здійснення даних заходів дозволить уточнити систему відносин, на основі якої дані прогнози будуть будуватися. Воно дасть можливість визначитися з видами небезпек, характером і обсягами втрат, а також із джерелами й обсягами засобів, які можуть бути використані для локалізації й подолання наслідків нещастя.

Таким чином, важливим фактором успішного формування й функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є наявність прогнозів економічних наслідків НС. У країні ще в 80-х - початку 90-х рр. напрацьований досить ефективний комплекс методичних і наукових підходів у цьому аспекті діяльності. Був досвід проведення прогнозних робіт досить високого рівня. Однак, структурна криза 90-х рр. не дала цим починанням одержати достатній розвиток. Це обумовило те, що сучасні прогнози далекі від передового рівня й у цілому відповідають можливостям 70-х рр.[162, с.227]. Сучасний рівень розвитку обчислювальної техніки, розробки математичних алгоритмів і методів моделювання створюють умови для того, щоб підняти питання прогнозування можливості виникнення НС і їх економічних наслідків на принципово новий рівень. Прогнозування при цьому може бути використане як основний елемент удосконалення всієї системи забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Воно спричинить створення інформаційних баз

даних і послужить вирішенню безлічі інших питань наукового, адміністративного, фінансового й організаційного характеру.

Розвиток прогнозування в справі забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків створить реальні можливості стратегічного управління й оптимізації всієї даної системи.

3.2. Комплекс заходів державного регулювання щодо попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків

Ефективне забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків в принципі може бути досягнуте лише в тому випадку, якщо все коло здійснюваних у даному напрямку заходів буде носити комплексний характер. Важливим аспектом такої комплексності служить інтеграція економічних заходів із заходами фізичного характеру: інженерними, будівельними, агротехнічними і т.д. Тільки на цій основі можна добитися найбільшого синергетичного ефекту, тобто коли економічні заходи забезпечують проведення безпосереднє фізичних, а фізичні умови забезпечують можливість здійснення економічних.

В цілому, при цьому величезна роль належить комплексу превентивних заходів, які можна підрозділити на наступні групи:

- профілактичні - періодичні спостереження й оповіщення, спеціальні й детальні дослідження;

- попереджувачі - проведення заходів, що перешкоджають зародженню й розвитку небезпечних процесів (регулювання стоку з території водозбірних басейнів, терасування великих схилів, полосне й куртинне лісонасадження, засипання ярів, дотримання правил землекористування й агротехніки, використання автоматизованих систем попередження й зупинки небезпечних технологічних процесів) [208, с.179];

- захисні - будівництво споруджень, що локалізують поширення вражаючих факторів екстремальних явищ, обладнання облицьовування русла

і закріплення дамбами, будівництво водовідводів і споруджень, що стабілізують русло, відвід поверхневих і дренажних вод від схилів і активних ярів, обладнання споруджень і доріг, сейсмостійке будівництво, обвалування сховищ ;

- радикальні - переселення населення й перенос об'єктів з небезпечних зон (зсуво-обвальних, селевих, яружних, заражених), а також ліквідація процесів, що їх породжують;

- економічні - страхування ризиків, створення економічного механізму державного регулювання здійснення вкладень в економічну стійкість, створення резервів, створення системи компенсаційних виплат тощо;

- соціальні - підвищення культури виробничої й інших видів діяльності, підвищення в прийнятті рішень щодо статусу й значення місцевих співтовариств, розвиток екологічного мислення.

Оскільки, більшу актуальність являють собою всі види екстремальних явищ: природного, техногенного й екологічного характеру, для боротьби з ними необхідно розглянути наступні інженерно-технічні заходи:

- екологічні: очисні спорудження; установки, вловлювачі шкідливі викиди;

- техногенні: обваловані ємності ;

- гідрологічні: противоселеві; берегоукріплювальні;

- протиерозійні: організаційно-господарські; агротехнічні;

- лісомеліоративні; пастбіщемеліоративні; гідротехнічні [209].

В зв'язку з тим, що найбільшу небезпеку для населення й господарства області представляють паводкові явища, головний акцент при створенні обласної системи інженерно-технічного захисту необхідно зробити на будівництві комплексу берегоукріплювальних споруджень:

- водозатримувальних, водопропускних, водо направляючих і стабілізуючих [212, с.167].

Так, у зрошуваній зоні при проведенні організаційно - господарських, агротехнічних і меліоративних заходів основна захисна функція буде

належати гідротехнічним заходам; на богарних і поливних горних угіддях - організаційно-господарським і пасовище меліоративним; на інших - лісомеліоративним.

Основою організаційно-господарських заходів є раціональне розміщення сільгоспугідь, що відповідають вимогам культур, природним умовам району, що забезпечують припинення подальшого розвитку ерозійно-яружних процесів і пов'язаних з ними втрат господарства.

У числі найбільш загальних заходів організаційно-господарського характеру при організації зрошуваних територій доцільні: безвідвальна оранка, дотримання технологій оброблення сільгоспкультур, особливо зерно-люцернових сівозмін, застосування прогресивних методів поливу головним чином за рахунок забезпечення якісного проведення поливів з дотриманням строків, норм, без допущення розвитку ерозії ґрунтів.

Для зрошуваних сільгоспугідь тут можна відзначити: основну оранку ґрунту перпендикулярного напрямку від шкідливих вітрів, зволожувальні поливи, оброблення сидератів на зелене добриво, збільшення доз мінеральних добрив, внесення органічних добрив після протиерозійних планувань, а також - залудіння зарушеної території багаторічними травами.

Наступною, досить значною частиною протиерозійного комплексу повинні стати лісомеліоративні заходи, що полягають у створенні захисних лісових насаджень, які підвищують ефективність агротехнічних, пастбіщемеліоративних і гідротехнічних заходів.

Полезахисні лісосмуги необхідно закласти в районах підданій сильній вітрової ерозії. Закладка захисних насаджень уздовж дамб, на берегах і укосах ярів повинна здійснюватися разом з комплексом гідротехнічних заходів щодо боротьби з яружною ерозією (засипання ярів, виполажування берегів, обладнання дамб і т.д.).

Заходи щодо закріплення пісків у майбутньому повинні проводитися, насамперед, на піщаних масивах районів з активною вітровою діяльністю. Для цього найбільш перспективним заходом є посів чагарників.

Невід'ємною частиною протиерозійних заходів є пастбіщемеліоративні заходи. При цьому для відновлення продуктивності пасовищ необхідно передбачити як поверхневе, так і корінне поліпшення пасовищ.

У тих випадках, коли застосування лісомеліоративних, агротехнічних і організаційно-господарських заходів неможливо або не дає видного ефекту для боротьби із площинною ерозією доцільно використовувати комплекс заходів гідротехнічного характеру. Разом з іншими протиерозійними заходами, гідротехнічні дозволять значно знизити або повністю припинити ерозійні процеси. У їхнє число входять: будівництво споруджень, що сполучають, капітальне планування земель, засипання й виполажування ярів.

Капітальні планування необхідно провести в місцях ліквідації наслідків просадних і, пов'язаних з ними, ерозійних процесів. Вони дозволять поліпшити існуючі зрошувані землі, зменшити більші ухили поверхні, припинити іригаційну ерозію. Крім того, капітальні планування мають побічний ефект, що дозволяє поліпшити використання сільськогосподарської техніки.

У сучасних умовах арсенал засобів суттєво розширений. Є можливість перманентного космічного моніторингу завдяки використанню технологій GPS і ГЛОНАСС вогнищ пожеж. Існують технічні й методичні можливості побудови електронних карт потенційно небезпечних зон, розвитку геоінформаційних систем (ГІС).

Характеризуючи перспективи забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків відносно нещасть екологічного характеру, слід особливо підкреслити ті з них, які намічені діючими програмними документами соціально-економічного розвитку на період до 2021 р. При цьому, насамперед, слід орієнтуватися на проведення раціональної природоохоронної політики, що забезпечує екологічну безпеку регіону.

Необхідно здійснити захід щодо ліквідації несанкціонованого складування й поховання побутових і промислових відходів. Передбачити реалізацію інвестиційних проектів по будівництву заводів з переробки твердо-

побутових відходів за участю іноземних інвесторів . Орієнтуватися на будівництво комплексу з переробки відходів виробництва, відпрацьованих нафтопродуктів, золошлакових і шламових, металомістящих і токсичних відходів.

Значна частина заходів повинна бути спрямована на забезпечення населення якісною питною водою, зниження забруднення поверхневих водних об'єктів шляхом будівництва й реконструкції очисних споруджень [205].

В цілому, більшість даних методів носять для нашої країни традиційний характер і стосуються здебільш оперативного аспекту забезпечення економічної стійкості. Світова ж практика протягом останніх сорока років до забезпечення стійкості значною мірою підходить із кілька інших концептуальних позицій. Вважаються обов'язковими інженерні заходи які треба підкріплювати заходами економічного характеру, переводячи систему економічної стійкості в область фінансових відносин . На Заході вважається, що найкращим видом забезпечення економічної стійкості є формування достатньо великих страхових фінансових фондів, використання яких може з лихвою покрити всі можливі, пов'язані з виникненням НС, витрати [206]. Такий підхід досить ефективно вписується в сучасне розуміння світових фінансових потоків, на основі яких розвинені країни забезпечують власний економічне зростання, та зріст добробуту населення, інноваційність національних економік і т.д., концентруючи дані потоки у вигляді інвестиційних, пенсійних і страхових фондів у системі відповідних фінансових установ. При цьому в рамках світового ринку одночасно вирішується цілий комплекс завдань, кожне з яких вносить істотний вклад у підвищення економічної стійкості країн, що відповідають глобальній економіці. У числі переваг такого підходу можна виділити наступні:

- формування страхових фондів, які можуть бути використані в період виникнення НС;
- забезпечення істотного припливу капіталу й позитивного сальдо - зовнішньоторговельного балансу на макро- рівні;

- формування значних ресурсів, які можуть бути інвестовані в соціально-економічний розвиток, за відповідними проектами;

- в країнах страхувальників формування в страховиків позитивного іміджу і забезпечення собі підтримки національних інтересів з їхнього боку [188].

Подібна особливість - формування й використання страхових фондів повинна використовуватися й для розвитку економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків, при цьому орієнтуючись на розвиток світових тенденцій страхування і використовуючи передовий світовий досвід.

Стосовно до вищесказаного слід особливо підкреслити, що в нашій країні фундамент використання подібного досвіду значною мірою вже закладений. Так, в якості невід'ємної й складеної частини в пакет Документів про створення Всесвітньої торговельної організації з 1 січня 1995 р. ввійшла Угода про регулювання торгівлі послугами, яка в глобальному плані регулює цей процес. У грудні 1997 р. у рамках СОТ була підписана угода про лібералізацію ринку фінансових послуг, учасниками якого стали 102 держави, у тому числі й Україна. Цей світовий ринок охоплює 38,0 трлн. дол. банківських кредитів, 18,0 трлн. дол. цінних паперів і 2,0 трлн. дол. страхових премій [192]. Таким чином, у сфері страхування наша країна одержала доступ практично до необмежених ресурсів .

На цьому загальному тлі страхові ринки переживають бурхливе зростання і стосовно до розвитку економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків слід очікувати нових можливостей.

В цьому зв'язку слід підкреслити, що для сучасних економічних агентів відкривається цілий спектр можливостей у страхуванні своїх ризиків з урахуванням наявності загального глобального світового простору. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що вітчизняні економічні агенти після фінансових пірамід початку 90-х рр. і не мають довіри до вітчизняних

фінансових інститутів і вітчизняному страхуванню, яке в порівнянні зі світовим страховим ринком носить примітивний характер, не дає гарантій і має досить вузький спектр, надаваних послуг. Виходячи з цього, вдосконалення економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків доцільно будувати на основі залучення в регіони країни закордонних учасників страхового ринку, особливо із країн Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР).

Аргументами на користь подібної орієнтації можуть служити:

- можливість значного політичного й економічного впливу з захисту українських економічних інтересів;
- наявність достатніх засобів для покриття самих страхових ризиків;
- відпрацьована система надання страхових послуг;
- вигідні умови страхування, особливо в частині процентної політики страхових компаній (вище інфляційного рівня), доступності страхових виплат і розмірів страхового відшкодування;
- висока надійність страхування [183].

При цьому особливо слід зазначити останній аргумент. В компаніях країн ОЕСР подібна надійність досягається досить ефективною системою перестраховування, яка дозволяє страховикам бути абсолютно впевненими в одержанні страхових виплат, а також досить діючою системою фінансового контролю над діяльністю даних страхових компаній в їхніх країнах.

Побічним ефектом залучення даних страхових компаній на вітчизняному регіональному ринку, безсумнівно, стане підняття рівня вітчизняних страховиків до європейських стандартів. З позицій же держави при цьому слід бути готовим до переорієнтації вітчизняної інституціональної бази на англосакський зразок. Що також позитивно позначиться на загальній економічній стійкості країни і її регіонів.

Підводячи підсумок вищевикладеному, можна конкретизувати наступний висновок: сучасну регіональну систему забезпечення

попередження НС і подолання їх наслідків доцільно будувати на концептуальному створенні умов, які споконвічно перешкоджали б виникненню й розвитку потенційно небезпечних процесів і явищ, а також базувалися на такій системі відносин, яка б автоматично спрацьовувала на відшкодування виникаючого збитку. В цілому, при цьому величезна роль належить комплексу превентивних заходів: профілактичних; попереджуючих; захисних; радикальних; економічних і соціальних. В основу даного комплексу слід закласти сучасний прогресивний світовий досвід, особливо досягнення розвитку страхового ринку. В якості основного підходу для вітчизняних економічних агентів при цьому доцільно здійснювати страхування в закордонних страхових компаніях, для чого в цей час є всі політичні й економічні умови.

Використання даних підходів дасть можливість націлити діючу систему забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків на превентивування ризиків НС, а також дозволить уникнути дублювання пошуку шляхів розвитку моделей регіональної стійкості в НС. Воно значно спростить інтеграцію вітчизняних систем попередження НС і подолання їх наслідків в аналогічну систему міжнародного рівня.

Високий ступінь впливу НС на економіку сучасної України і її регіонів обумовлює ситуацію, коли до функціонування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків пред'являються досить серйозні вимоги по широкому колу завдань, у числі яких можна виділити наступні:

- організація проведення великого комплексу наукових праць з прогнозування наслідків НС для економіки регіонів і країни в цілому;
- вдосконалення структури економіки регіонів і країни цілому, з метою підвищення її стійкості перед НС;
- створення й коректування нормативної бази функціонування економіки в період НС;

- формування значного обсягу фінансових і матеріальних засобів для проведення всього комплексу мітигаційних заходів, у тому числі заходів превентивного характеру;
- забезпечення високої якості зберігання й доставки матеріальних резервів;
- організація життєзабезпечення постраждалого населення;
- ефективне матеріально-технічне забезпечення рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт;
- ефективна організація відбудовних робіт і економічної реабілітації постраждалих районів після НС;
- фінансове й матеріально-технічне забезпечення комплексу превентивних заходів;
- забезпечення міжнародного співробітництва із країнами СНД і країнами далекого зарубіжжя з питань економічної стійкості в НС;
- забезпечення комплексу гуманітарних заходів щодо захисту вразливих верств населення, у тому числі на основі використання засобів вітчизняних і закордонних недержавних гуманітарних громадських організацій [145].

Недостатньо обґрунтовано рішення кожної із цих завдань із високим ступенем негативності може позначитися в період нещастя, та й у цілому при забезпеченні соціально-економічного розвитку України і її регіонів.

Слід особливо підкреслити, що вирішення кожного без винятку даних завдань являє собою складний, комплексний процес, у ході якого виникає безліч суперечливих питань, що найчастіше не мають однозначної відповіді або ресурсів, що впираються в обмеженість.

Треба відразу ж обмовитися, що було б у корені невірним, якби створилося враження, що вітчизняні органи управління в НС на державному й регіональному рівні нічого не роблять для створення ефективного економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків. Тому мова в даному дослідженні йде вже про існуючий і працюючий механізм, про його вдосконалення.

Виходячи саме з такої концепції необхідно відзначити наступні основні проблеми, характерні для сучасного рівня розвитку економічної стійкості в НС:

- відсутність ринкового суб'єкта, що має безпосередні матеріальні інтереси у сфері забезпечення стійкості економіки в НС;
- не досить глибоке розуміння самого поняття про економічний механізм державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків;
- відомчість у вирішенні питань попередження НС і подолання їх наслідків;
- низький ступінь збалансованості лідерства й системності в питаннях формування й функціонування системи попередження НС і подолання їх наслідків;
- відсутність діючого комплексу державних регіональних програм удосконалення економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків;
- низький ступінь залучення регіональних органів управління й місцевих ресурсів у вирішення питань економічної стійкості в НС;
- низький рівень інформаційного забезпечення;
- значне руйнування раніше створеної системи інженерного захисту й підготовки населення;
- відносно низький ступінь інституціонального забезпечення функціонування економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків [208, с.405];
- низький ступінь міжнародного співробітництва на регіональному рівні;
- практично повна відсутність суспільної діяльності у сфері забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків;
- недостатня збалансованість діючого економічного механізму;
- низький рівень креативності здійснюваної діяльності [133].

Успішне реагування суспільства на існуючі небезпеки, насамперед, залежить від системи державного регулювання, що забезпечує адекватні

відповіді на виникаючі загрози. Формування подібної системи в нашій країні проходило в досить складних умовах соціальних і економічних перетворень кінця ХХ століття, і це обумовило ряд проблем, які перешкоджають зробити її ефективно, що відповідає передовому світовому рівню.

Специфіка реагування на НС полягає в тому, що у цій сфері об'єктивно відсутній ринковий суб'єкт, економічні інтереси якого прямо були б пов'язані із забезпеченням економічної стійкості. Це ускладнює безпосереднє використання ринкових механізмів, тому єдиним гарантом тут може виступати тільки держава. У цих умовах базовою причиною всіх наявних недоліків може бути визнане ослаблення вертикалі влади, яке мало місце в 90-х і яке привело в ті роки до практично повного згорання заходів, що здійснювалися тоді.

Надії на поновлення комплексних робіт із забезпечення економічної стійкості в НС стали з'являтися тільки зараз, коли Україна з початком 2000-х років пододала свою системну кризу, зміцнила вертикаль влади й перейшла до нормального соціально-економічного розвитку на основі модернізаційної моделі. При цьому питання про владу є надзвичайно важливим, оскільки завдання стоїть таким чином, щоб охопити заходами всі регіони країни, які у виді відсутності економічного інтересу найчастіше намагаються ухилитися від їхнього здійснення.

Причиною другої проблеми служить недостатньо повне розуміння структури й можливостей економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків з боку органів управління. Дане нерозуміння носить значною мірою відомчий характер і було закладено ще наприкінці 80-х - початку 90-х рр. минулого століття, коли система реагування на НС у нашій країні тільки закладалася. Основним заходом того періоду з'явилося перетворення тодішнього Державного комітету з ЦО й НС у МНС.

Саме на тій стадії перед знову створюваним відомством стало питання про визначення об'єкта діяльності. Тоді в силу закономірностей відомчості був вибраний шлях усіякого його звуження, а також проведений ряд інших

заходів, які багато в чому спотворили розуміння компетенції даного органа, що не вдалося подолати й дотепер.

Найбільше наочно це вилилося у прагнення обмежити число вирішуваних завдань. Лобіювалася участь формувань ДСНС у наданні допомоги тільки у випадку НС мирного часу й відмова від участі в НС воєнного часу. Цей підхід де-юре й взяв гору.

Тобто виникла ситуація, коли на практиці питання так чи інакше вирішувалося, але залишилася установка на більш вузький погляд на характер завдань, які вирішуються системою попередження НС і подолання їх наслідків. І це стосується не тільки й не стільки питання включення НС воєнного часу в компетенцію ДСНС, а в цілому всього кола завдань, які необхідно вирішувати для того, щоб перевести вітчизняний економічний механізм попередження НС і подолання їх наслідків на кардинально більш високий якісний рівень.

Вузьке розуміння питань формування й функціонування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків у комбінації з відомчістю на ділі стають, може бути на перший погляд і непомітними, але фактично дуже серйозною перешкодою для того, щоб залучити до вирішення питань попередження НС і подолання їх наслідків всі управлінські структури країни, її макро- і мезоекономіку. На відміну від цього концептуальною особливістю даної роботи є спроба освітити економічний механізм державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків, як комплексне поняття, що охоплює все суспільство з урахуванням комплексного проведення заходів економічного й наукового характеру більшим колом організацій, що не входять у систему ДСНС із метою досягнення синергетичного ефекту.

По суті, позиція ДСНС є закономірною. Віддаючи всі сили вирішенню питань підготовки до дій у НС і самим цим діям у вигляді проведення невідкладних і оперативних заходів органічно не в змозі вирішувати завдання економічного характеру. Воно і його територіальні структури самі

перебувають у положенні бюджето-отримувачив і, на ділі, не мають ніяких важелів впливу на економіку. А, не маючи даних важелів, змушено по можливості самоусуватися від питань формування економічного механізму державного регулювання [66].

Ще однієї досить важливою проблемою сучасного розвитку економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є дисбаланс у питаннях лідерства й системності даного розвитку.

Даний стан справ у світовій практиці не є рідкістю. Дуже часто харизма лідерів перешкоджала прояву системності й це в остаточному підсумку приводило до негативних результатів. Основними негативними рисами, що впливають із подібного стану справ можуть слугувати:

- поява перекосу в системі державного управління;
- зниження ролі й відповідальності управлінців середньої й нижньої ланки;
- зниження ступеня контролю над реалізованими заходами безпосередньо на місцях [62].

Перенос центру ваги в забезпеченні попередження НС і подолання їх наслідків з оперативних органів на дію економічного механізму стане основою усунення подібних недоліків.

Найважливішою умовою стратегічного розвитку будь-якої великої системи є наявність довгострокової комплексної програми подібного розвитку. Без чіткого усвідомлення цілей розвитку, етапів і механізмів практично будь-яка діяльність втрачає свою усвідомленість і не приводить до кардинального вирішення наявних проблем. Це особливо характерно для вирішення таких складних питань як попередження НС і подолання їх наслідків нещастям, що коли раптово виникають, в оперативному порядку необхідно протиставляти широкий комплекс заходів щодо найрізноманітніших напрямків, залучаючи організації, що мають не тільки різну відомчу приналежність, але й методологію й порядок управління. Без

заздалегідь розробленого документа розрахованого на значний строк, що має директивний характер, створити умови для того, щоб все це організоване й скоординовано діяло практично неможливо.

Іншим аспектом проблеми використання програмно-цільового методу в стратегічному управлінні економічним механізмом державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків є недостатньо високий науковий рівень розробки подібних стратегічних програм. Особливо тих питань, які стосуються ефективності їх реалізації.

Не можна не зупинитися й на певній критиці самого різноманітного підходу в розробці подібних державних цільових програм. Цінність даних програм багато в чому полягає в обов'язковості виконання прописаних у них положень. Такі програми покликані вносити елемент стабільності й протиставляти варіативності НС в системність і обов'язковість виконання завдань усіх ланок системи. Тільки на такій основі стає можливим не йти на приводу подій, а передбачати їх і змінювати в сприятливу сторону. Важливим фактором такого підходу є одноваріантність визначення мети й показників для забезпечення її досягнення. У випадку ж багатоваріантності сам зміст цілепокладання багато в чому губиться. Створюється ситуація, коли не система диктує сценарій розвитку подій, а події кудись ведуть систему.

Наступною надзвичайно важливою проблемою сучасного стану економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків є низький рівень інформаційного забезпечення [53]. Дана проблема була успадкована із часів колишнього СРСР, хоча в той період вживав цілий ряд спроб по її подоланню. Досить згадати, проведену в 60-ті роки в країні паспортизацію адміністративно-територіальних осередків. Тоді по кожному адміністративному району й населеному пункту країни були складені паспорти, у яких була відбита наявність житлового фонду, промислових і будівельних підприємств, їх розміри, перелік об'єктів соціального призначення, площі сільгоспугідь і посівних площ, обсяги виробництва по видах продукції й т.п. Дана паспортна система аж до 70-х рр.

дозволяла розібратися в багатьох виникаючих при НС питаннях і ухвалювати обґрунтовані рішення. Однак, пізніше в силу того, що моніторинг даних за цими паспортами не проводився, вона значною мірою втратила своє значення, хоча відіграла певну роль аж до початку 90-х рр.

Іншим важливим заходом щодо інформаційного забезпечення процесу управління в НС і діяльності економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків служила система моніторингу розвитку й розміщення продуктивних сил у регіонах країни. Схеми розвитку й розміщення продуктивних сил, які були основою для планування соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних систем.

Однак, уже в ті роки даної інформації було недостатньо для ефективного функціонування системи попередження НС і подолання їх наслідків із двох причин: занадто низький рівень сегрегації даних, які склалися в цілому у адміністративних районах; закритість інформації економічного характеру, особливо в абсолютних показниках. І це відбувалося тоді, коли для прийняття рішень потрібні були дані по кожному населеному пункту й по кожному економічному й соціальному об'єкту. Виправданням такого стану справ служило слабе поширення обчислювальної техніки, без якої значний обсяг робіт з систематичного моніторингу всієї необхідної для ефективної діяльності економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків був досить скрутний.

Величезним недоліком у сфері інформаційного забезпечення довгий час служила відсутність системи звітної документації про нещастя. Відомості надавалися у вільній формі, що не дозволяло судити про їхню обґрунтованість і коректність, не було можливості для порівняння з наявними контрольними даними. Навіть проведення незалежних експертиз по оцінці наслідків НС не давало повних і об'єктивних даних, оскільки єдиної визнаної методики визначення комплексного економічного збитку не існувало. Кожна з великої кількості наявних методик мала свою специфіку й одержувані при їхнім

використанні дані у величезній мірі відрізнялися один від одного. Видну роль у подоланні даних недоліків зіграло прийняття для використання в 2004 р. Єдиної міжвідомчої методики оцінки збитку від надзвичайних ситуацій техногенного, природного й терористичного характеру, а також класифікації й обліку надзвичайних ситуацій. Дана методика ухвалювалася в комплекті з формами надання інформації зі НС і є безумовним кроком у порівнянні з існуючим станом справ [61]. Однак і вона, маючи яскраво виражений відомчий характер, не позбавлена недоліків: нечіткий склад показників, можливість повторного рахунку й тощо.

На відміну від цього, у передових закордонних країнах питанню інформаційного забезпечення завжди приділялася першорядна увага [71]. Наприклад, наприкінці 70-х - початку 80-х рр. у США було організовано п'ять інформаційних центрів, що забезпечують управління в НС, як даними про протікання потенційно небезпечних процесів, так і відомостями про наявні ресурси, які можуть бути використані для локалізації й ліквідації НС.

В нашій країні дані питання стали підніматися лише в самому кінці 80-х рр., коли вітчизняна економіка стала насичуватися обчислювальною технікою й одержала старт поширення інформаційних технологій. Саме тоді, у країні почалося створення моніторингових систем, а також програм прогнозування економічних наслідків НС у потенційно небезпечних зонах і на потенційно небезпечних об'єктах.

На цьому етапі проведені роботи виявили ще одну досить специфічну проблему інформаційного забезпечення управління в НС - небажання управлінців адміністративно-територіальних центрів і підприємств надавати необхідну інформацію [72].

Систему, яка б дозволила подолати дані недоліки, встигнути створити так і не вдалося. Крах СРСР обумовив кардинальну трансформацію всього економічного й соціального життя України, яке створило багато в чому зовсім нові умови, у яких зараз потрібно вирішувати, як вищезгадані традиційні проблеми, що так і ті що знову виникли, по-новому.

В цілому виходить ситуація, коли вітчизняна інформаційна обмеженість приводить до негативного ефекту. На відміну від цього в передових країнах адекватне інформаційне забезпечення дозволяє добитися підвищення ефективності практично всіх проведених заходів.

Зрозуміло, що дана проблема не має однозначного дозволу. Дозування інформації потребує ретельного пророблення й офіційної обґрунтованості. Шляхом реалізації даних принципів може стати створення спеціалізованих експертних рад з урахуванням залучення в них найбільш знаючих і авторитетних представників суспільства. Створення таких рад має особливу актуальність у регіонах країни. Будучи наближеними до місць реально існуючих загроз і будучи добре відомі місцевому співтовариству, члени даних структур зможуть щонайкраще визначити ступінь надання інформації забезпечити інформування всіх зацікавлених осіб з питань, що виникають.

Ще одним негативним висновком, який дозволяє виявити неприпустимо високий рівень деградації системи інженерного захисту території країни є лісові пожежі. Історично пожежі завжди були одним з найбільш актуальних нещасть України. Це визначило те, що в країні не могла не народитися система протидії цим нещастям. Особливо активно дана система одержала свій розвиток в 50-ті роки, коли на базі великих сільгосп підприємств стало можливе проведення великих інженерних протипожежних заходів: у населених пунктах будувалися ставки проводилися лісомеліоративні заходи, що перешкоджають росту торф'яників; забезпечувався стік з лісових водозборів, що сприяло наповненню великих водотоків і роботі на них гідротехнічних споруджень. У цей час дана система значною мірою втрачена. Припинення діяльності великих сільгосп підприємств зробило подібну системність практично неможливою. Значною мірою зараз не вдається забезпечити навіть схоронність, інженерних споруджень, що залишилися. Усе в цілому це створює проблеми, що виходять далеко за межі, як проблематики протипожежних споруджень. Наступною досить актуальною проблемою функціонування економічного механізму державного регулювання з

попередження НС і подолання їх наслідків є відносно низький рівень інституціонального забезпечення. Правда, слід обмовитися, що в останні роки для усунення даного недоліку робиться досить багато. Однак, у цілому вирішення даної проблеми ще далеко до рівня близького до передового.

Видною особливістю сучасних управління й економіки служить їхній розвиток під впливом глобалізаційних процесів. Це у великій мірі ставиться й до розвитку економічного механізму в НС. По суті більшість стратегічних напрямків розвитку й основних заходів, які вже здійснені або які має бути здійснити продиктовані світовим досвідом, і тими процесами, які реалізуються в передових країнах. Сучасна українська система попередження НС і подолання їх наслідків формується при активній міжнародній консультативній допомозі з боку, насамперед, американських фахівців. Однак, даний консалтинг реалізується, як правило, на державному рівні й доходить до регіональних структур уже в трансформованому виді, пройшовши через призму державних органів управління в НС [74, с.100]. У той же час, у регіонах країни є значна необхідність ознайомлення з передовим досвідом з безпосередніх джерел, обміну інформацією, а іноді й прямого одержання матеріальної допомоги.

Вирішити дану проблеми можливо завдяки налагодженню прямого співробітництва із профільними організаціями закордонних країн. Як показує практика, велике значення тут має, як ми вже відзначали вище, діяльність неурядових громадських організацій. Дуже часто саме ці структури можуть щонайкраще вирішити ті завдання, які важко вирішувати державним структурам. Організації ООН воліють мати справи з недержавними установами. Шляхом дозволу даної проблеми може служити створення в регіонах комплексу неурядових організацій, які будуть покликано забезпечити одержання міжнародної допомоги.

Ще одним немаловажним аспектом діяльності гуманітарних організацій, який в останні роки здобуває усе більш видного значення служить їхня креативність. Дані організації працюють у режимі розробки й виконання

гуманітарних програм, які в обов'язковому порядку передбачають одночасний рішення комплексу завдань за найрізноманітнішими напрямками соціального життя. Як правило, у подібних програмах комплексно вирішуються наступні їхні види: адресна реалізація матеріальних інтересів; підвищення статусу жінки; соціальна адаптація інвалідів і пенсіонерів; стимулювання цивільних ініціатив; поліпшення якості життя й інші. Використання досвіду реалізації подібних програм дозволяє не просто підвищити ефективність мітігаційних заходів, але стає поштовхом розвитку креативності для всього соціально - економічного розвитку.

І нарешті, ще однією важливою проблемою економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків служить його незбалансованість. Основними аспектами подібної незбалансованості служить: зниження ефективності контрольно-заборонних функцій, що приводить до утилізації встаткування заборонних систем (припинення подачі електроенергії в результаті аварії на одній трансформаторній станції); НС у ряді випадків розглядаються як економічне благо (пожежі).

Дана проблема носить діалектичний характер і в принципі може бути вирішена лише в наближенні до оптимального варіанта. Занадто серйозний комплекс різноманітних інтересів у цьому випадку діє. Це визначає необхідність постійної систематичної роботи, заснованої на пошуку компромісних рішень.

Резюмуючи вищевикладене слід підкреслити, що високий ступінь впливу НС на економіку країни і її регіонів висуває високі вимоги до формування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків. При цьому виконання кожного із цих вимог являє собою складний, комплексний процес, у ході якого виникає безліч суперечливих питань, що найчастіше не мають однозначної відповіді або ресурсів, що впираються в обмеженість. При цьому найбільш актуальними проблемами попередження НС і подолання їх наслідків і формування її

економічного механізму в цей час є: відсутність ринкового суб'єкта, що має безпосередні матеріальні інтереси у сфері попередження НС і подолання їх наслідків; не досить глибоке розуміння самого поняття економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків; відомчість; низький ступінь збалансованості лідерства й системності; відсутність діючої системи державних регіональних програм; і інші.

3.3. Напрями удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій

Виявлення комплексу існуючих проблем є важливим аспектом будь-якої управлінської діяльності. Їхнє усвідомлення є першочерговою умовою подолання. Визначення проблем економічного механізму державного регулювання з попередження НС на основі подолання вищевказаних проблем дозволить додати імпульс розвитку й значно підвищити його ефективність.

Віддаючи належне необхідності введення заходів превентивного характеру, проте, слід підкреслити, що найбільш важливим етапом функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є безпосередньо період НС. Коли в найскладніших умовах дезорганізації слід ухвалювати комплексні рішення в оперативному порядку налагоджувати діяльність різноманітних органів [78, с.302].

В цих умовах першим, найбільш важливим завданням органів управління в НС є організація інформаційного забезпечення процесу управління локалізацією й подоланням наслідків нещасть. У цих цілях передбачається економічна оцінка наслідків екстремального явища, основним елементом якої, як ми вже відзначали вище, служать розрахунки комплексного економічного збитку.

Слід нагадати, що в силу цих причин ми свідомо відходимо від терміну «комплексний економічний збиток», і вводимо власний «сукупний економічний збиток», до складу якого входять:

- прямі втрати;
- втрати від недовипуску продукції;
- непрямий збиток;
- витрати на відновлення.

Важливу роль в процесі економічної оцінки наслідків НС відіграє фактор часу, оскільки розрахунки деяких статей пропонованого нами сукупного економічного збитку не може бути здійснений відразу ж після виникнення НС, а як тільки після повної ліквідації всіх наслідків екстремального явища. Тому при оперативній оцінці розмірів понесеного збитку є можливість визначити тільки прямі втрати, розрахунки ж втрат від недовипуску продукції й непрямого збитку може бути зроблений тільки через якийсь час, після повного відновлення виробництва, а витрати на відновлення визначаються на ще більш пізньому етапі, коли буде закінчений увесь комплекс відбудовних робіт. Тому дана класифікація забезпечує методичку зручності практичного застосування, тому що, залежно від ступеня терміновості одержання економічної оцінки, її цілей і складу вихідної інформації, показники, що характеризують збиток, можна буде розраховувати окремо й комплексно, у складі сукупного економічного збитку.

Прямі втрати в результаті НС включають до свого складу наступні статті:

- повне або часткове вибуття будинків, споруджень і встаткування підприємств, організацій і установ, які зазнали впливу НС;
- повне або часткове вибуття господарських об'єктів з лінійною дислокацією (дороги, лінії електропередачі й зв'язки, іригаційні системи, водопроводи, трубопроводи і т.д.);
- повне або часткове вибуття посівів сільгоспкультур і багаторічних насаджень сільськогосподарських підприємств;

- втрати або псування готової продукції, товарів, напівфабрикатів, що комплектують виробів, сировини, матеріалів і палива, включаючи прибрану продукцію сільського господарства;

- повне або часткове вибуття продуктивної й робочої худоби сільгосп підприємств, які зазнали впливу НС;

- повне або часткове вибуття будинків і споруджень, багаторічних насаджень, продуктивної й робочої худоби населення;

- компенсаційні й страхові виплати населенню й підприємствам [79].

Виходячи із цього, прямі втрати визначаються у окремих підприємствах у розрізі наступних груп об'єктів: промисловість; сільське господарство; будівництво; сфера обслуговування населення.

Важливу роль при оцінці наслідків НС відіграє визначення витрат на ліквідацію їх наслідків. Подібні розрахунки відрізняються великою трудомісткістю й складністю, тому що необхідно враховувати витрати безлічі підприємств різного профілю, задіяних у відбудовних роботах. Тому розрахунки витрат на відновлення доцільно проводити після фактичного закінчення цих робіт.

При більш детальному розгляді структури витрат на відбудову господарства постраждалих регіонів слід зазначити наступні основні статті:

- вартість аварійно-рятувальних робіт;

- вартість відновлення зруйнованих основних фондів підприємств, які зазнали впливу;

- вартість відновлення зруйнованих і завалених доріг, мостів, тунелів, трубопроводів, ліній зв'язку й електропередачі, іригаційних систем, водопроводів і каналізації;

- вартість відновлення багаторічних насаджень сільхоз підприємств;

- вартість відновлення продуктивної й робочої худоби сільськогосподарських підприємств;

- вартість відновлення будинків і споруджень, багаторічних насаджень, продуктивної й робочої худоби населення;

- вартість меліоративних і інших робіт на землях, що утягуються в сільхоз виробництво замість вибулих земель, і земель, що вилучаються під будівництво населених пунктів;

- вартість рекультиваційних, меліоративних і інших робіт по відбудові родючості сільськогосподарських угідь;

- вартість будівництва локальних споруджень і проведення заходів щодо ліквідації наслідків впливу (будівництво водовідвідних каналів, обвалування рік і т.д.);

- транспортні витрати на доставку в зону впливу рятувальної й будівельної техніки, матеріалів, палива, аварійно-рятувальних, медичних і спеціальних формувань, продуктів харчування й товарів першої необхідності, а також витрати на евакуацію й реевакуацію населення;

- витрати на тимчасову облаштуваність і життєзабезпечення постраждалого населення й персоналу спеціальних формувань [95].

Висока ймовірність виникнення неординарних ситуацій, при практичному здійсненні робіт, різнопрофільність приваблюваних до них організацій і велика кількість показників, які необхідно враховувати при визначенні відбудовних витрат, не дозволяють дати їхній детальний перелік.

Поряд з вищерозглянутими показниками в складі сукупного економічного збитку може розраховуватися й ряд інших, такі як збиток від міграції висококваліфікованих працівників, витрати на підготовку кадрів, економічний збиток від підвищення рівня забруднення навколишнього середовища і т.д. Однак, дані види збитку носять нечіткий характер і не завжди мають безпосередній вплив на економіку, їх розрахунки сполучені зі значними методичними труднощами, він повинен охоплювати тривалий період часу й велике коло організацій не тільки на території постраждалих регіонів і області в цілому, але й за її межами.

Слід особливо підкреслити, що використання даного показника принесе більший ефект, якщо він буде прийнятий у якості офіційного й буде

забезпечена єдність його розуміння. Інакше може повторитися ситуація із сучасним показником комплексного економічного збитку [102].

В цілому, виходячи із цього можна відзначити, що першим завданням органів забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є проведення економічної оцінки наслідків нещастя. Основним елементом подібної оцінки на регіональному рівні служить визначення сукупного економічного збитку. З метою забезпечення, як оперативної оцінки наслідків НС, так і витрат пролонгованої дії, їх структура повинна складатися з показників: прямі втрати (сума вибулих засобів); збиток від недовироблення продукції; непрямий збиток (збиток підприємств-суміжників постраждалих підприємств); витрати на відновлення.

Використання даної методики дозволяє сформувати адекватну базу даних визначення масштабів НС і прийняття обґрунтованих управлінських рішень по всьому колу мітігаційних заходів.

Найважливішим аспектом діяльності системи попередження НС і подолання їх наслідків є проведення комплексу робіт з ліквідації наслідків екстремальних явищ. У ході здійснення даного комплексу, насамперед, необхідно забезпечити проведення інженерно-рятувальних і відновних-аварійно-відбудовних робіт. На їхнє здійснення направляються всі наявні в розпорядженні засоби з метою максимальної концентрації сил для найшвидшого здійснення. При цьому органи управління в НС експертним способом повинні встановити строк проведення аварійно-рятувальних робіт, а потім на основі нормативного методу визначити наступні показники:

- кількість аварійно-рятувальних формувань (груп, ланок);
- кількість бригад, санітарних дружин і авто-санітарних загонів (за видами);
- обсяги поставок медичного спорядження для надання першої медичної й лікарської допомоги;
- кількість пасажирських транспортних засобів;
- кількість вантажних транспортних засобів;

- кількість будівельної техніки (за видами);
- обсяги поставок продуктів харчування, товарів першої необхідності й комунально-побутових послуг для життєзабезпечення постраждалого населення (за видах) [106];
- обсяги поставок кормів для забезпечення постраждалих сільськогосподарських тварин (за видами);
- чисельність і кількість загонів МВС;
- обсяги поставок основних видів матеріалів (за видами);
- обсяги поставок основних видів рятувального спорядження (за видами);
- кількість засобів висвітлення зони НС у нічний час доби.

Паралельно із проведенням інженерно-рятувальних і аварійно-відбудовних робіт, повинен здійснюватися комплекс підготовчих робіт зі створення умов для проведення робіт з повного відновлення й ліквідації наслідків НС.

Первісним заходом, пов'язаним з виконанням комплексу підготовчих робіт є організація зовнішніх транспортних зв'язків. Оскільки для проведення відбудовних робіт завжди необхідно завозити велику кількість вантажів із інших регіонів. Найбільшу актуальність в умовах області має автомобільний і залізничний транспорт, який доцільно використовувати для доставки практично будь-яких вантажів. У зв'язку із цим перед органами управління в НС виникає завдання з організації відновлення, насамперед, транспортних комунікацій і забезпечення їх високої пропускної здатності.

Іншим найважливішим аспектом діяльності органів управління в НС є організація енергопостачання відбудовних робіт [108]. Органи управління в НС при цьому повинні визначити потреби в електроенергетичних ресурсах і співвіднести їх з можливостями фізичних поставок електроенергії, що перебувають в ладі з енергосистемами, а також передбачити потреби в пально-мастильних матеріалах, газі й інших видах палива.

У випадку, якщо існуючі енергосистеми виведені з ладу, першочергове значення набуває відновлення ліній електропередачі. Крім того, при необхідності організує будівництво тимчасових стаціонарних теплових електростанцій або гідростанцій, а також використовуються інвентарні пересувні (у вагонах і у фургонках) енергостанції й енергопоїзда. На практиці найбільш доцільно буде використовувати комбіновані схеми енергопостачання для споживачів, які недопускають переривів в електропостачанні навіть протягом короткого часу.

Поряд з організацією забезпечення електроенергією, органи управління в НС покликані організувати доставку в зону НС бензину, дизельного палива й пально-мастильних матеріалів, зі створенням їх запасів не менш 3-х заправлень, для забезпечення безперебійної роботи техніки. Причому їх складування повинне відповідати нормам безпеки й перебувати під охороною.

При ліквідації аварій на господарських об'єктах повинні максимально використовуватися аварійні формування тих відомчих і об'єктових комісій, яким належать ці об'єкти і які найбільшою мірою підготовлені до характерних для них аварій.

Одним з основних завдань органів державного управління в НС є організація матеріального забезпечення всього комплексу відбудовних робіт. Для цього плановими органами комісій з НС розробляються плани матеріально-технічного постачання, які повинні визначити необхідні обсяги матеріально-технічних ресурсів для здійснення аварійних і будівельних робіт з урахуванням застосування найбільш економічних і прогресивних матеріалів, забезпечити найбільш раціональні господарські зв'язки між постачальниками й відбудовними формуваннями, а також повна відповідність між строками запровадження в дію постраждалих об'єктів і строків поставок для них матеріалів і встаткування, необхідної якості й асортимента [121].

Вирішення даного завдання доцільно здійснювати на рівні, який в силу своїх широких повноважень може організувати й забезпечити координацію

матеріально-технічного постачання відбудовних робіт наступними видами ресурсів:

- фондів, що й розподіляються Урядом України;
- що розподіляються відомствами управління торгівлею й матеріально-технічним забезпеченням;
- виготовлених, що й розподіляються будівельними організаціями й відомствами;
- що розподіляються місцевими адміністраціями - децентралізовані заготовки;
- неплановані, поставляються на відбудовні роботи підприємствами недержавних форм власності;
- що зробили у вигляді гуманітарної допомоги.

Важливим аспектом матеріально-технічного постачання є забезпечення проведення робіт цілодобово, в тому числі в нічних умовах. Для цього органи управління в НС покликано в першу чергу з'ясувати можливість використання вуличних світильників, які мають самостійну кабельну мережу, що запитано від трансформаторних кіосків. Якщо світильники не збереглися, доцільно передбачити висвітлення об'єктів, на яких проводиться СНАВР, за допомогою прожекторів і інших освітлювальних приладів. Іноді місця робіт висвітлюють навіть багаттями. По завершенню рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт здійснюється комплекс робіт з підготовки до проведення відбудовних робіт, які включають:

- виявлення складу й обсягів відбудовних робіт;
- вибір схеми й обладнання черговості виробництва відбудовних робіт;
- визначення необхідних трудових і матеріально-технічних ресурсів, а також способів задоволення цих потреб;
- розробку проектної й іншої документації з організації відбудовних робіт, проведення наукової експертизи розроблених проектів;
- охорону місць виробництва відбудовних робіт.

Наступним найбільш значимим розділом діяльності органів управління в НС є організація, участь і контроль над розробкою проектів відновлення постраждалих об'єктів, населених пунктів і територій. При цьому органи управління в НС при розробці проектної документації повинні домагатися вирішення наступних основних завдань:

- першочергове відновлення об'єктів, що забезпечують проведення комплексу відбудовних робіт і життєзабезпечення населення;

- збільшення виробничої потужності відновлюваних і знову споруджуваних господарських об'єктів, головним чином за рахунок їх оснащення передовою технікою й впровадження нових технологій;

- поліпшення житлових і комунальних умов населення;

- економічно обґрунтоване й державно доцільне територіальне розміщення потужностей з обліком найбільш ефективного використання природних багатств, транспортних зв'язків, джерел енергії й трудових ресурсів;

- проектування відновлення мінімальної кількості підприємств і об'єктів, яке дозволило б забезпечити найбільш раціональне використання капітальних вкладень, підвищення їх економічної ефективності й запобігти розпиленню матеріальних і грошових ресурсів і непридатні витрати на проектно - дослідницькі роботи;

- погодженість строків проектування зі строками відновлення, будівництва й запровадження в дію об'єктів і виробничих потужностей, як у складі окремої галузі, так і в інших галузях;

- створення, коли це економічно ефективно, загальних для груп підприємств інженерних мереж, транспортних, енергетичних, ремонтних, складських і інших господарств [117].

Проектування відновлення й нового будівництва постраждалих об'єктів і територій повинне включати до свого складу розробку комплексу документів, що охоплюють усе коло інженерно-технічних питань виникаючих

при проведенні відбудовних робіт і визначальних їхню основну стратегію, пріоритетність і особливості. Даний комплекс документів повинен включати:

- техніко-економічне обґрунтування (ТЕО, бізнес-план, проект);
- технічний проект і робочі креслення;
- проект організації відновлення й будівництва;
- проект провадження робіт;
- відновно-будівельний генеральний план.

Для розробки даного комплексу документів необхідно винести завдання на проведення проектно-дослідницьких робіт, в якому вказується перелік проектних і наукових організацій і визначаються титульні списки проєктованих об'єктів, конкретні завдання й строки для проєктування, у відповідності зі спеціалізацією й основним профілем роботи даних організацій з обліком наявних у них наукових розробок. Основними завданнями при розробці даного завдання є забезпечення своєчасної підготовки необхідної проектно-кошторисної документації й доцільна кооперація робіт проектних і наукових організацій підприємств і організацій області, представництв організацій закордонних країн.

Закладаючи основу проведення відбудовних робіт безпосередньо у вогнищі НС, управління й планування і проєктування відновлення постраждалих об'єктів, населених пунктів і територій, проте, не можуть вирішити всіх завдань, що виникають у процесі ліквідації наслідків екстремальних явищ. Це обумовлює необхідність у період існування НС, здійснення централізованого управління й планування економікою всієї області в цілому. Особливо високе значення даний аспект має для такого порівняно невеликих адміністративно-територіальних об'єктів, де навіть незначне по масштабах екстремальне явище здатне вплинути на весь комплекс, викликати кризову ситуацію в господарстві області й значною мірою позначитися на населенні. Тому основними завданнями державного централізованого управління в умовах НС обласного масштабу, незалежно від характеру їх виникнення слід визначити [120]:

- життєзабезпечення населення області;
- економічне регулювання й координація економіки господарства області для мінімізації збитку;
- забезпечення комплексу заходів щодо ліквідації наслідків екстремальних явищ.

Найбільш важливим завданням державного централізованого управління й планування економіки області в умовах НС є забезпечення життєдіяльності населення [122]. Саме від її вирішення багато в чому залежить соціальна стабільність у житті регіону й країни в цілому. А то є стратегічною основою проведення всього комплексу відбудовних заходів і рішення будь-яких, навіть самих складних завдань, що виникають у період дії в НС.

Вирішення проблеми життєзабезпечення населення повинне здійснюватися на основі гарантованого забезпечення кожного жителя області основними продуктами харчування, товарами першої необхідності й комунальними послугами, виходячи з мінімальних фізіологічних норм.

Слід зазначити, що у зв'язку з тим, що строк виходу з великомасштабних НС затягається найчастіше на кілька років, розробку планів життєзабезпечення населення доцільно здійснювати на основі річного планування з моменту виникнення НС. При цьому планове регулювання життєзабезпечення населення області необхідно починати з визначення мінімальних фізіологічних потреб області в натуральному вираженні, а потім на основі цих даних, виходячи з наявних засобів, визначати обсяг додаткових ресурсів, що вимагаються для повного задоволення потреб населення у відповідних видах продукції.

Розраховані даним способом показники додаткових ресурсів, необхідних для повного задоволення потреб населення в продуктах харчування, товарах першої необхідності й комунально-побутових послугах (за видами) в обов'язковому порядку в гранично стислий термін повинні бути забезпечені матеріальними ресурсами й використані для забезпечення

населення. Найбільшу складність при цьому представляє визначення джерел створення додаткових ресурсів, у числі яких можна виділити:

- нарощування економікою області обсягів виробництва продовольства, товарів першої необхідності й комунально-побутових послуг, на початковому етапі, за рахунок пріоритетного матеріально-технічного забезпечення галузей і виробництв, що випускають дану продукцію й виробляють послуги, а надалі за рахунок розвитку продуктивних сил, удосконалення структури суспільного виробництва й господарського механізму;

- виділення ресурсів із централізованих джерел;

- створення сприятливих умов для залучення капіталу;

- імпорт продовольства, товарів першої необхідності й ресурсів для надання комунально-побутових послуг з інших регіонів, країн близького й далекого зарубіжжя [118].

На практиці для повного виходу області з екстремальних умов, при виникненні великомасштабних НС, необхідно використовувати всі дані джерела, при цьому кінцева стабілізація економічного й соціального життя буде неминуче базуватися на основі першого способу. Однак, слід також зазначити, що механізм дії першого способу розрахований на порівняно тривалу перспективу й не може бути в короткий строк задіяний у період особливо гострих економічних і соціальних криз, загострених бюджетним дефіцитом і нестабільністю фінансової системи регіону інвестиційних програм, що приводять до згортання. Виходячи із цього для забезпечення життєдіяльності населення області, створення передумов зняття соціальної напруженості й тимчасової стабілізації економіки доцільно використовувати інші способи, супроводжуючи їх комплексом законодавчих і управлінських заходів, що дозволяють створити умови для життєзабезпечення населення всіма необхідними товарами й послугами без значного погіршення загального економічного становища постраждалого регіону. До подібних заходів слід віднести:

- створення умов для встановлення цін на продукти харчування, товари першої необхідності й комунально-побутові послуги в торговельній мережі свідомо вище цін цих же товарів у сусідніх регіонах і країнах близького зарубіжжя;

- здійснення компенсаційних виплат населенню постраждалих регіонів;

- створення режиму найбільшого сприяння для доставки в постраждалий регіон продуктів харчування, товарів першої необхідності й ресурсів для комунально-побутових послуг.

Особливо слід зазначити, що в умовах НС, коли є наявність дефіциту товарів народного споживання, кардинальне значення набувають питання розподілу. Тому при нестачі товарів якого-небудь виду, особливо продуктів харчування, щоб довести його до кожного жителя держава повинна побрати на себе роль розподільника. Дана умова в умовах НС має актуальне значення й мотивування того, що карткова система не має право на існування, як екстремальний захід в НС, не витримує критики, оскільки колишня ФРН і інші високорозвинені країни в кризові періоди (особливо при відновленні після Другої світової війни) з успіхом використовували нормований розподіл дефіцитних товарів [132, с.176].

Розглядаючи варіанти можливих рішень питання життєзабезпечення населення на більш тривалу перспективу, слід зазначити, що єдиним діючим засобом для цього є пріоритетне забезпечення матеріальними, фінансовими й трудовими ресурсами галузей і окремих виробництв, що роблять продукти харчування, товари першої необхідності й комунально-побутові послуги, шляхом маневру ресурсами за рахунок галузей, що мають меншу соціальну значимість. У цьому випадку, насамперед, визначається перелік підприємств і відомств, що роблять дану продукцію.

Наступним основним напрямком централізованого державного управління в НС на макро- і мезоекономічному рівні повинне стати економічне прогнозування, планове регулювання й координація функціонування господарства області з метою мінімізації непрямого збитку,

який наноситься внаслідок порушення господарських зв'язків і дезорганізації економічному життю. Виходячи із цього, основними питаннями макро- і мезоекономічного управління економікою в екстремальний період повинне з'явитися забезпечення збалансованості міжгалузевих потоків ресурсів з метою найбільш повного раціонального використання наявних засобів [118].

Крім того, як відзначалося вище, дія економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинне враховувати й використовувати сучасні положення непрямих економічних методів регулювання економікою мезо- і макрорівня. При цьому особливий натиск може бути зроблений на реалізацію стимулюючої економічної політики, зв'язаної з зниженням податкового тягаря на підприємства, розташовані в зоні НС, а також на збільшення грошової маси за рахунок компенсаційних виплат постраждалому населенню й цільових державних фінансових уливань у відновлення й розвиток постраждалих організацій.

З позицій реалізації фіскальної політики при цьому слід орієнтуватися на наступні аспекти: через підняття питань перед державними органами податкової системи лобіювати зниження податкового тягаря за рахунок державних непрямих податків; вживання заходів по скороченню податкового тягаря за рахунок оподаткування регіонального рівня; скорочення податкового тягаря за рахунок місцевого оподаткування.

З позицій використання монетарних методів впливає в оперативному порядку розробляти й просувати на державному рівні Програму відновлення й нового будівництва постраждалих об'єктів. Прийняття даної програми й початок її фінансування стане важливим фактором підвищення грошової маси в постраждалому регіоні, що створить сприятливі умови для проведення відбудовних і реабілітаційних заходів [25].

У якості критеріїв дієвості макро- і мезорівневого регулювання економікою постраждалих регіонів можуть виступати: рівень інфляції в регіоні; ставка кредитного відсотка.

При цьому необхідно забезпечити таке регулювання, яке забезпечило б подібне зростання лише у відносно невеликих розмірах. При проведенні подібних заходів існує загроза зриву в інфляційну спіраль, що може серйозно ускладнити обстановку.

Успішна реалізація даних підходів дозволить створювати сприятливе середовище для припливу капіталу й розвитку підприємницької активності. В сукупності це дасть можливості для формування об'єктивних умов виходу постраждалого регіону із кризових умов.

Підводячи підсумки розгляду методичних питань планового регулювання в НС слід зазначити, що найбільш складним і відповідальним періодом мітігаційних заходів є проведення комплексу робіт з локалізації й ліквідації вогнища нещастя. Сучасний рівень наукової пропрацьованості даної проблематики вимагає створення спеціальної автоматизованої інформаційно-управлінської системи для прийняття й реалізації рішень з управління в НС. Дана система повинна забезпечувати розрахунки потреб сил і засобів для проведення невідкладних робіт, здійснення комплексу відбудовних заходів, регулювання міжгосподарських зв'язків регіонального й міжрегіонального рівня, а також макроекономічних показників стабілізації регіонального ринку. Її функціонування дозволить підняти рівень науковості й обґрунтованості дії практично всіх елементів економічного механізму державного регулювання, а також дасть можливість конкретизувати основні завдання в ході ліквідації наслідків НС. В остаточному підсумку це стане основою підвищення ефективності [40, с. 87].

Проблема вибору найбільш перспективних економічних об'єктів для надання їм допомоги, і навпаки, економія засобів за рахунок відмови від надання економічної допомоги об'єктам, які не мають перспектив для подальшого розвитку.

Все це вимагає приділити особливої увагу розгляду питання методичного забезпечення надання економічної допомоги підприємствам і організаціям потерпілим від НС.

Проблематика надання економічної допомоги постраждалим підприємствам в найбільшій мірі, з добре розроблених аспектів економічної науки, співвідноситься з антикризовим управлінням [41]. А методика вибору економічних об'єктів надання державної допомоги досить тісно перегукується із проблематикою вибору об'єктів надання подібної допомоги в період криз.

Відштовхуючись від цієї бази, у складі методики вибору об'єктів надання централізованої державної допомоги можна виділити три групи питань, які покликана розв'язати подібна методика:

- визначення суб'єктно-об'єктних відносин;
- процедурне оформлення;
- функціональний зміст вибору об'єктів, що підлягають наданню державної підтримки в період економічної реабілітації після НС.

Висвітлюючи коло даних питань, насамперед, необхідно відзначити, що суб'єктом надання державної підтримки повинні виступати Адміністрації суб'єктів держави при активній участі їх комісій з НС.

Поширюватися державна фінансова допомога повинна на підприємства незалежно від форми власності й мати переважно фінансовий характер [48].

Основним критерієм складних економічних наслідків НС для будь-якої організації, як і у випадку банкрутства, служить нездатність даної організації здійснити вимоги кредиторів. Вага наслідків НС для підприємства в цьому випадку оцінюється з позицій припинення їм оплати вступників, а також нездатність забезпечити обов'язкові платежі в позабюджетні фонди й бюджет, у наслідок з перевищенням зобов'язань боржника над обсягом його активів, включаючи майно даної організації й незадовільну структуру балансу боржника.

Розгляд питання про надання державної підтримки постраждалому підприємству доцільно розглядати виходячи з наступного:

- аналізу фінансово-господарчого стану організації після НС. Для підприємств із державною формою власності подібний аналіз після НС повинен проводитися в обов'язковому порядку;

- при обігу постраждалого підприємства недержавної форми власності.

Найважливішою умовою надання державної підтримки й проведення санації є проведення аналізу документації й показників про економічний і фінансовий стан підприємства, а також рекомендацій його оздоровлення.

З метою проведення подібного аналізу й вироблення пропозицій з фінансової підтримки в першу чергу підприємства повинні надати:

- а) свої основні реквізити;
- б) показники, що дозволяють судити про його фінансово-економічний стан;
- в) проект з проведення санації, що включає стратегію репозиціонування на регіональному ринку, техніко-економічне обґрунтування плану повного відновлення й технічної реконструкції.

Високе значення при ранжируванні підприємств на предмет надання державної підтримки мають процедури, які повинні включати наступну послідовність:

- визначення характеристик важкого економічного становища в результаті НС;
- аналіз параметрів фінансово-економічного стану підприємства;
- виявлення причин предбанкрутного стану й проблем неплатоспроможності;
- експертиза санаційних проектів і аналізу параметрів функціонування підприємства в прогностному періоді після надання державної підтримки;
- визначення переліку й ранжирування організацій, що бідують без державної підтримки;
- розподіл з урахуванням оптимізації обмежених фінансових коштів, встановлення процедур їх виділення й повернення у випадку недотримання запланованих параметрів:
 - повернення засобів і строку окупності;
 - ефективності використання засобів державної підтримки;

- відхилень від стратегії санаційних проектів;
- потреби в інвестиціях, у тому числі в капітальних вкладеннях [69];
- визначення значимості підприємства для економіки регіону виходячи із приналежності до пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку регіону, сучасної реструктуризації його господарства;
- інтеграційної ролі об'єкта для економіки регіону;
- соціальної значимості постраждалих об'єктів.

Ключове значення для вибору об'єктів надання державної підтримки має розробка санаційного проекту, що визначає програму проведення заходів щодо повної економічної реабілітації постраждалих об'єктів. Такий проект повинен інтегрувати в собі загальні підходи до проектування й мати наступну структуру:

- вступну частину, що містить формалізацію проблеми;
- характеристику організації, що включає асортименти продукції, що випускається (надаваних послуг), склад виробничих потужностей, їх технічний рівень, склад нематеріальних активів підприємства, структуру сировинної бази й т.п.;
- аналіз ринкових позицій підприємства, з обґрунтуванням потреб у його продукції й визначенням цільової аудиторії;
- матеріально-технічне забезпечення санаційного проекту, із вказівкою ринкової кон'юнктури ресурсів і передбачуваних постачальників;
- основні рішення з технічної реконструкції підприємства, з урахуванням удосконалення його технології, можливостей і доцільності перепрофілювання;
- персонал підприємства з виділенням команди управління, складу і якості кадрів;
- кошторис відновлення понесених руйнувань із урахуванням технічної реконструкції;
- склад і конкурентні переваги продукції, технологія й калькуляція її виробництва;
- аналіз ефективності санаційного проекту;

- моніторинг реалізації санаційного проекту, включаючи склад і методики розрахунків індикативних показників;
- рекомендації й висновки [142].

Сучасна соціальна спрямованість економічного розвитку обумовлює необхідність при відборі організацій для надання державної підтримки їх оцінки з позицій соціальних наслідків подібного надання. При цьому слід звернути увагу на формування ринку праці й регулювання процесів зайнятості особливо в регіонах одмінних:

- високою часткою виробництва важкої й оборонної промисловості в складі внутрішнього регіонального продукту;
- високою інертністю господарського розвитку, відсутністю можливості для диверсифікованості виробництва (слабкі транспортна, соціальна й фінансова інфраструктури, просторова далекість);
- наявністю демографічних проблем.

Особливо ретельно слід підходити до відбору підприємств у великих промислових вузлах, при наявності, що сформувалися виробничі кластери з наявністю взаємозалежних виробництв або в населених пунктах, де великі промислові підприємства мають містоутворююче значення і є єдиним джерелом доходу великої частини населення.

Відбір підприємств гірничодобувної промисловості й підприємств сільськогосподарського призначення доцільно здійснювати виходячи із природно-кліматичних умов виробництва.

Попри все те, незалежно від пріоритетності напрямку діяльності головною підставою відбору підприємств служать фінансові критерії.

Найважливішим етапом роботи з відбору підприємств підлягаючих наданню допомоги з урахуванням оцінки їх майнового-фінансового стану, повинен стати аналіз основних характеристик діяльності даних підприємств, що дозволяє визначити їхні ринкові позиції. Державна підтримка при цьому виявляється підприємствам, які:

- випускають або зможуть випускати після надання їм підтримки продукцію, що відрізняється в цей час підвищеним попитом, який буде залишатися таким у найближчі 1-2 року. Особливу пріоритетність мають об'єкти, здатні наростити обсяги виробництва й привести кумулятивне збільшення споживання продукції підприємств-суміжників. Для цього слід проаналізувати скорочення обсягів виробництва й перспективи розвитку потреб на продукцію підприємства;

- при наданні їм своєчасної фінансової підтримки будуть здатні підняти свої виробничо-економічні, фінансові й соціальні показники [153]. Аналіз фінансового стану при цьому ведеться по показниках переоцінених активів. Особливе значення при цьому надається обліку кредиторської й дебіторської заборгованості, фінансової стійкості, ліквідності продукції й активів підприємства, складу й обсягам обігових коштів, ділової активності підприємства, а також обсягу й структури запасів готової продукції. Пріоритетністю в наданні державної підтримки повинні користуватися підприємства, що не створювали зайві запаси обігових фондів, що не мають затоварення готовою продукцією внаслідок завищення цін, що й не реалізовували заходів штучного банкрутства підприємства;

- роблять продукцію за цінами, адекватним реальної ринковій кон'юнктурі;

- що не вживають заходів для штучного підвищення собівартості продукції, у тому числі за рахунок необґрунтованого підвищення рівня заробітної плати своїх працівників, що приводять до зниження обсягів збуту продукції, що випускається;

- не завищують ціну й рентабельність продукції з метою одержання підвищеного прибутку в умовах скорочення виробничої діяльності. Визначення адекватної ціни й рентабельності можливо на основі аналізу даних показників підприємства з аналогічними показниками середньогалузевого й середньорегіонального характеру, динаміки собівартості й цін на споживану сировину продукцію, що й випускається. При здійсненні державної підтримки

у формі надання кредиту слід провести аналіз фінансового важеля й строків повернення кредиту;

- використовують або після одержання державної підтримки можуть забезпечити впровадження передових технологій [156, с.206].

Вплив вимог міжнародного ринку обумовлює необхідність оцінки підприємств-бенефіціантів з позицій відповідності їх параметрів світовому рівню.

Оцінку економічного стану підприємства доцільно проводити за звітний період на основі наступної інформації:

- форма власності й розподіл статутного капіталу (структура підприємства, паспорт, організаційно-правова форма, частка держави й іноземної участі в капіталі підприємства);

- фінансовий стан підприємства (фінансові результати діяльності (прибутки, збитки), розподіл прибутку, рентабельність, собівартість товарної продукції, дебіторська й кредиторська заборгованості, прострочена заборгованість, невиробничі витрати, стан власних обігових коштів, наявність державного фінансування, запаси товарно-матеріальних цінностей);

- виробничий потенціал підприємства (вартість і ступінь зношування основних виробничих фондів, рівень завантаження виробничих потужностей, забезпеченість матеріальними ресурсами; асортименти й обсяги продукції, що випускається; частка ринку; площа займаної території й наявність площ для розширення виробничої діяльності й нового будівництва, обсяги незавершеного будівництва);

- комерційна й збутова діяльність, наявність каналів збуту, кооперація зі збутовими організаціями, (обсяги продажів, рівень цін основного асортиментів виробленої продукції, характеристика організацій-постачальників сировини, матеріалів і комплектуючих виробів, а також споживачів продукції, у тому числі споживачів у країнах СНД і в далекому зарубіжжі, запаси продукції на складі в натуральному й вартісному вираженнях, цільові споживачі продукції);

- персонал, кадри й управлінська команда підприємства, продуктивність праці, система оплати праці й матеріальних заохочень (штатна чисельність працівників, середня чисельність персоналу (за категоріями), заробітна плата (за видами працівників), кількість працівників, що одержують мінімальну заробітну плату, кількість працівників, зайнятих неповний робочий день);

- соціальна інфраструктура підприємства, обсяг і види фінансування змісту соціальної інфраструктури підприємства, обсяг платних послуг, надаваних об'єктами соціальної інфраструктури підприємства);

- аналіз екстерналії, виробничої діяльності підприємства на стан навколишнього природного середовища в регіоні (штрафи, санкції, екологічні проекти) [167].

Формалізація експертизи санаційних проектів здійснюється на основі підготовки комплексу показників, що зосереджують у наступних основних групах: визнані, обґрунтовані; первинні. У свою чергу ці показники підрозділяються на базисні показники й прогнозні, тобто, що відбивають фактичний стан і показники підприємства, після здійснення санаційних заходів.

До складу визнаних показників санаційного проекту головним чином відносять параметри ефективності проекту:

- базисні й прогнозовані обсяги прибутки й рентабельність (як відношення обсягу прибутки до витрат підприємства за рік), що розраховуються з обліком приведення до порівнянних цін шляхом використання коефіцієнта дисконтування;

- строк окупності, прогнозований період часу протягом якого інвестиції в реалізацію проекту окупляться за рахунок одержуваного прибутку;

- "крапка беззбитковості", як відношення суми інвестицій у проект до величини мінімального середньорічного прибутку в його реалізацію.

До показників, що обґрунтовують, доцільно відносити такі показники: витрати виробництва й обігу, обсяги продажу зробленої продукції,

прибутки/збитки виробництва, дисконтування вартості основних фондів і обігових коштів у базисному й прогнозованому періодах.

До первинних оціночних показників ставляться: загальний обсяг інвестицій (за видами санаційних засобів і напрямків їх використання) з урахуванням характеру їх розподілу в часі (одноразові, траншеві); за тих самих умов оцінки: середньорічний обсяг балансовому прибутку підприємства; обсяг виплат за дивідендами (у випадку, якщо підприємство акціоноване), обсяги платежів за податками і орендними відрахуваннями, платежі в бюджетні й позабюджетні фонди, кредитні платежі; експлуатаційні витрати підприємства виробничого й оборотного характеру; процедури й строки повернення кредитів за санаційними інвестиціями; середньорічна чисельність персоналу; середній вік і коефіцієнти зношування основних фондів (за видами); коефіцієнт використання основних виробничих фондів; напрямки реалізації й середньорічні розміри капітальних вкладень у розвиток підприємства (не менш чим за 5 років) [167].

Таким чином, важливим елементом економічного механізму державного регулювання забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є інструмент надання державної підтримки постраждалим підприємствам. Подібна підтримка повинна поширюватися на підприємства незалежно від форми власності. Питання про надання державної підтримки постраждалому підприємству повинен розглядатися на основі даних про поточне фінансово - економічне становище підприємства й проекту його санації. Вибір об'єктів надання державної допомоги повинен здійснюватися на основі ваги економічного становища, економічної значимості підприємства для соціально-економічного розвитку регіону, наявності власних резервів підприємства, відповідності технології підприємства і його продукції світовому рівню, затребуваності продукції підприємства, ефективності інвестицій у санаційні заходи, наявності недержавних джерел фінансування [209].

В цілому використання даних методичних підходів для визначення централізованої підтримки постраждалим підприємствам може стати важливим елементом економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. Причому воно буде реалізовувати не тільки регулюючі, але й стимулюючі функції, даючи напрямки сталого розвитку для кожного підприємства.

Висновки до третього розділу

Таким чином, проведене дослідження у третьому розділі дає можливість констатувати, що недооцінка економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків призводить до тяжких проблем. Його аналіз та формування методичних підходів до вдосконалення надає можливість:

- варіативності НС, що обумовлює необхідність завдання всім органам забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків єдиної структури, параметрів та меж функціонування. Це припускає наявність чіткої інституціональної бази, що ставить дані організації в рівні умови необхідності здійснення витрат, дисципліни й беззаперечності виконання завдань, що визначаються вищими органами управління. Подібна інституціональна база повинна мати просту й зрозумілу структуру, а також націленість на досягнення результатів, добре усвідомлюваних виконавцями. Основним аспектом подібної інституціональної бази повинна служити методологія планового державного регулювання. Принципи, завдання й система показників, відбиті в даній методології повинні забезпечувати досягнення головної мети: зниження вразливості населення з урахуванням створення умов для досягнення їм середнього життєвого рівня на основі нормального функціонування економіки;

- сучасна регіональна система попередження НС і подолання їх наслідків доцільно будувати на концептуальному створенні умов, які споконвічно

перешкождали б виникненню й розвитку потенційно небезпечних процесів і явищ, а також базувалися на такій системі відносин, яка б автоматично спрацьовувала на відшкодування виникаючого збитку. Провідна роль тут належить комплексу превентивних заходів: профілактичних; попереджуючих; захисних; радикальних; економічних і соціальних. Крім того, система заходів удосконалення економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків повинна будуватися на основі сучасного прогресивного світового досвіду, при цьому особливо слід урахувувати досягнення розвитку страхового ринку. У якості основного підходу до розвитку страхування ризиків НС для вітчизняних економічних агентів доцільно здійснювати страхування в закордонних страхових компаніях, для чого в цей час є всі політичні й економічні умови;

-важливим фактором успішного формування й функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є наявність прогнозів економічних наслідків НС. У країні ще в 80-х - початку 90-х рр. напрацьований досить ефективний комплекс методичних і наукових підходів у цьому аспекті діяльності. Був досвід проведення прогнозних робіт досить високого рівня. Однак, структурна криза 90-х рр. не дала цим починанням одержати достатній розвиток. Це обумовило те, що сучасні прогнози далекі від передового рівня й у цілому відповідають можливостям 70-х рр.

Успішність ліквідації економічних наслідків НС для регіональної економіки може бути значною мірою підвищена за рахунок використання централізованої державної підтримки постраждалих підприємств. Однак, вибір складу подібних підприємств потребує відповідного методичного забезпечення. Розгляд питання про надання державної підтримки постраждалому підприємству повинен розглядатися на основі даних про поточне фінансово- економічне становище підприємства й проекту його санації. Даний проект повинен бути розроблений з урахуванням основних положень бізнес-планування, обґрунтувати необхідні вкладення й

розкривати основні виробничо-фінансові перспективи подальшого функціонування постраждалих підприємств після економічної реабілітації.

Вибір об'єктів надання державної допомоги з позицій органів державного управління (регіонального рівня) повинен здійснюватися на основі наступних груп критеріїв: вага економічного становища; економічна значимість підприємства для соціально-економічного розвитку регіону; наявність власних резервів підприємства; відповідність технології підприємства і його продукції світовому рівню; затребуваність продукції підприємства; ефективність інвестицій у санацію постраждалого підприємства; наявність недержавних джерел фінансування санації постраждалого підприємства.

Слід особливо підкреслити, що проведення рекомендованих у даному дисертаційному дослідженні заходів принесе найбільший ефект, якщо вони будуть проведені в єдиному комплексі. Це дасть можливість значною мірою переломити існуючі тенденції зростання негативного впливу НС на регіональну й національну економіку, серйозно підвищити безпеку населення й загальну стійкість соціально- економічного розвитку країни і її регіонів, їх економічну й національну безпеку.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуального для науки державного управління завдання щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість дійти в дисертації таких висновків:

1. Окреслено, на основі проведеного аналізу, систему державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій та визначено комплекс заходів державного регулювання відносно попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків що забезпечує концептуальне обґрунтування регіонального економічного механізму попередження НС і подолання їх наслідків, та дозволяє забезпечувати моніторинг, превентивне планування заходів, прогнозування надзвичайних ситуацій, економічну оцінку сукупного збитку на основі інструментів регулювання процесів локалізації стихії, відновлення і повної реабілітації територій після катастроф.

Тому висока ступінь впливу НС на економіку країни і її регіонів пред'являє високі вимоги до формування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків. При цьому виконання кожного з цих вимог є складним, комплексним процесом, в ході якого виникає безліч суперечливих питань, що частенько не мають однозначної відповіді або ресурсів. Найбільш актуальними проблемами забезпечення стійкості в НС і формуванні економічного механізму нині є:

відсутність ринкового суб'єкта, що має безпосередні матеріальні інтереси у сфері попередження НС і подолання їх наслідків;

2. Визначено сучасні перспективи економічного механізму державного регулювання в умовах надзвичайних ситуаціях. Обґрунтовано методику визначення сукупного економічного збитку, що дозволяє забезпечити оцінку наслідків НС у комплексу підсистем регіональної економіки, на всіх стадіях функціонування економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків, та включає проведення невідкладних робіт і повне відновлення постраждалих локальних господарських суб'єктів, а також повну реабілітацію після виникнення НЗ, адаптована для створення інформаційно-довідкової системи з управління в НС. Тому важливим чинником успішного формування і функціонування економічного механізму державного регулювання з забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків є наявність прогнозів економічних наслідків .

3. Проведено аналіз економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків. Основним елементом подібної оцінки на регіональному рівні служить визначення сукупного економічного збитку. В цілях забезпечення оперативної оцінки наслідків ЧС, а також витрат пролонгованої дії його структура повинна складатися з показників: прямі втрати (сума вибулих коштів); збиток від недовироблення продукції; непрямий збиток (збиток підприємств- суміжників постраждалих підприємств). Найважливішим аспектом діяльності органів управління в ЧС є проведення комплексу робіт по ліквідації наслідків екстремальних явищ. Проте, його організація носить дуже конфліктний характер і не може бути ефективно здійснена без відповідного

планування, яке, у свою чергу, здійснюватиметься в умовах високої міри ентропії і лобіювання різних інтересів

4. Здійснено оцінку державного регулювання при взаємодії органів влади, бізнесу й громадських організацій в системі захисту від надзвичайних ситуацій. Визначено, що найважливішим аспектом діяльності органів управління в НС є проведення комплексу робіт по ліквідації наслідків екстремальних явищ. Проте, така організація носить дуже конфліктний характер і не може бути ефективно здійснена без відповідного планування, яке, у свою чергу, здійснюватиметься в умовах високої міри ентропії і лобіювання різних інтересів. Тому вибір об'єктів надання державної допомоги з позицій органів державного управління (регіонального рівня) повинен здійснюватися на основі наступних груп критеріїв: вага економічного становища; економічна значимість підприємства для соціально-економічного розвитку регіону, наявність власних резервів підприємства; відповідність технології підприємства і його продукції світовому рівню; затребуваність продукції підприємства; ефективність інвестицій у санацію постраждалого підприємства; наявність недержавних джерел фінансування санації постраждалого підприємства.

5. Запропоновано заходи прогнозування розвитку економічного механізму державного регулювання в надзвичайних ситуаціях. Визначено напрями інтеграції прогнозування і оцінки на регіональному рівні потенційно небезпечних господарських об'єктів і суб'єктів, проектів і процесів, економічних наслідків надзвичайних ситуацій в системі моніторингу для інтерпретації параметрів і дій з їх запобігання або подолання та сукупного економічного збитку, що дозволяє забезпечити оцінку наслідків НС по комплексу підсистем регіональної економіки, на всіх стадіях функціонування

економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків

6. Обґрунтовано комплекс заходів державного регулювання щодо попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків на основі оцінки тенденції зростання негативного впливу НС на економіку України і її регіонів, та імперативи і пріоритети модернізації регіональної системи попередження і подолання наслідків надзвичайних ситуацій, що забезпечують зростання її ефективності на основі розвитку інтеграційних процесів, а також активізації діяльності структур бізнесу і місцевого співтовариства.

7. Виокреслено напрями удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій. Сформована модель економічного механізму державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків, що заснована на компромісі інтересів учасників циклу забезпечення безпеки населення і стійкості регіональної економіки, включаючи його суб'єкти і об'єкти, функції і структуру, безліч рівнів і аспектів, характер субординації і координації, цільові установки і критерії їх реалізації, багаторівневого циклічного процесу з цільовими блоками: прогнозування, організації, планування, фінансування, моніторингу, діагностики і корекції в процесі субординації і координації, диференціації і інтеграції дій з попередження, відновлення і економічної реабілітації постраждалих суб'єктів і об'єктів господарства на території регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – 413 с.
2. Авдийский В.И. Теневая экономика и экономическая безопасность государства : учеб. пособ. / В.И. Авдийский, В. А. Дадалко. – М. : Альфа-М : Инфра-М, 2012. – 496 с.
3. Андрущенко, В. П. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «Українського прориву» / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – № 2. – С. 10–17.
4. Андрущук, А. Г. Освіта у країнах європейської спільноти : структура і управління / А. Г. Андрущук // Проблеми науки. – 2000. – № 8. – С. 54–60 ; № 9. – С. 54–59.
5. Аникин А.В. Шотландский мудрец: Адам Смит // Исследование о природе и причинах богатства народов. – М. : Эксмо. – С. 879-901.
6. Антоненко В.М. Основи державного управління у сфері цивільного захисту / В.М. Антоненко // Надзвичайна ситуація. – 2006. – № 12. – С. 10–17.
7. Арін О. Двадцять перше століття: світ без Росії / О. Арін. – М. : Альянс, 2001. – 110 с.
8. Бабашкина А.М. Государственное регулирование национальной экономики / А.М. Бабашкина. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 480 с.
9. Бандура І. С. Формування державної соціальної політики в Україні: дис.... д-ра держ. упр. за спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Іван Степанович Бандура ; Нац. ун-тет цив. зах. України, Х., 2017. – 219 с.
10. Бакуменко, В. Д. Методологія державного управління проблеми встановлення та подальшого розвитку // Вісник УАДУ. – 2003. –

№ 2. – С. 11–27.

11. Бакуменко, В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики : монографія / В. Д. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.

12. Бакуменко, В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : [навч. посіб] / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. – 256 с.

13. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії/В.П. Беглиця/Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 252. Т. 263. Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 17-24.

14. Беглиця В. П. Місце публічних консультацій у прийнятті політичних рішень / В. П. Беглиця, В. М. Ярошенко // Наукові праці. – 2014. – Вип. 236. Т. 248. Політологія. – С. 64-70.

15. Беглиця В. П. Проблеми розуміння дефініції «корупція» та причини розповсюдження цього явища в Україні / В. П. Беглиця // Наукові праці. – 2014. – Вип. 237. Т. 249. Державне управління. – С. 21-26.

16. Белов П. Дезинформация и национальная безопасность[Електронний ресурс] / П. Белов. – М., 1997.– Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/486354/>.

17. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О. А. Бельков // Безопасность. Информационный сборник. – 1994. – № 3. – С. 34–37.

18. Беляев В.П. Национальна безпека: доктринальні підходи до визначення поняття/ В. П. Беляев, С. Ю. Чапчиков // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление, 2017. – № 3. – Режим доступа:<http://azbook.net/book/508-politologiya-bazovuj-kurs/87->

3-nacionalnaya-bezopasnost-gosudarstva-sushhnost-i-soderzhanie.html.

19. Бережницька У. Б. Соціально-економічна безпека : навч. посіб. / У. Б. Бережницька, О. Я. Савко, М. О. Данилюк. – Івано-Франківськ : Симфонія, 2016. – 264 с.

20. Бєлай С. В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика : монографія / С. В. Бєлай. – 2015. – 249 с.

21. Бикова О. Система підготовки до дій в надзвичайних ситуаціях / О. Бикова. – К. : ІДУЦЗ, 2007. – 24 с.

22. Бжезінський З. Україна і світ: виступ у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» 14 травня 2004 р. / З. Бжезінський // Україна у геостратегічному контексті. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2006. – С. 69–79.

23. Богомоллов В. А. Экономическая безопасность / В. А. Богомоллов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 295 с.

24. Бодров В.Г. Державне реулювання інвестиційного процесу в умовах кризи світових фінансових ринків: ризики і можливості для України / В.Г. Бодров // Вісник НАДУ – К. : Вид-во НАДУ, 2008. – № 4. – С. 61–67.

25. Бондаренко А. І. Оцінка ефективності механізмів державного фінансового контролю / А. І. Бондаренко // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління), 2017. – № 1 (6). – С. 88–93.

26. Бондаренко М. Безопасность как социальная категория: формирование категориально-понятийного аппарата. Наука и практика [Електронний ресурс] / М. Бондаренко. – Орел: Орловский юридический институт МВД России, 2010. – Режим доступа: https://орюи.мвд.рф/upload/site137/document_journal/CrTSJbK7QD.pdf.

27. Бублій М. П. Методологічні засади формування міграційної політики в Україні / М. П. Бублій //Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 2. – С. 131–139. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_17.

28. Булавин В. Национальная безопасность современной России. [Електронний ресурс] / В. Булавин. – Н. Новгород, 1999. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/teoria-prava/nacionalnaja-bezopasnost-sovremennoj-rossii.html>.

29. Валевський О.Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства: моногр. / О.Л. Валевський. – К.: вид-во НАДУ, 2007. – 217 с.

30. Васильев С. Новые подходы к понятию безопасности России[Електронний ресурс] / С. Васильев. – М., 1999.– Режим доступа: <http://www.fsb.ru/fsb/smi/interview/single.html?id=10342780%40fsbSmi.html>.

31. Возженников А. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия : монография / А. Возженников. – М. : Модуль, 2000. – 234 с.

32. Глазьев С. О стратегии развития международной экономики. Научный доклад / С. Глазьев. – М.: ЦЕМИ РАН, 2001. – 32 с.

33. Горбулін В.П. Стратегічне планування : вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

34. Гордиенко Д.В. Основы экономической безопасности государства : монография [Электронный ресурс] / Д. В. Гордиенко. – М., 2007. – Режим доступа: <http://csef.ru/media/articles/963/963.pdf>.

35. Гордиенко Д.В. Указ соч. / Д. В. Гордиенко. – С. 7; 12.

36. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / [состав.: Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и

др.]. – К. : НАДУ, 2012. – 496 с.

37. Грицяк І.Європейська інтеграція / І. Грицяк, Д. Дзвінчук. – Івано-Франківськ: Видавництво «Місто НВ», 2013. – 344 с.

38. Данія [Електронний ресурс] // Вільна енциклопедія. Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F>.

39. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (Офіційний сайт) / Рамкова конвенція щодо надання допомоги у сфері цивільного захисту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/content/conv_russia.html

40. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : [навч. посіб.] / Кол. авт.; за заг. ред. В.А. Ребкала, В.В. Тертички. – К. : УАДУ, 2000. – 232 с.

41. Дегтяр А. Державне та регіональне управління в соціальній сфері : монографія / О. Дегтяр, В. Ковальчук, В. Степанов та ін. ; за заг. ред. А. Дегтяра. – Х. : С.А.М., 2015. – 552 с.

42. Дегтяр О. А. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком / О. А. Дегтяр, О. М. Непомнящий // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія. Державне управління. – 2017. – Вип. 1 (6). – С. 1–9.

43. Державне управління в Україні : наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. – Л. : Львів. політехніка, 2002. – 352 с.

44. Державне управління: навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О. Ю.Оболенський, А.Ю. Васіна , Л.Ю. Гордієнко. За ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 343 с.

45. Державне управління: слов.-довід. / [за заг. ред. В.М. Князева,

В.Д. Бакуменка]. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.

46. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

47. Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / Наук.-редкол. : І.А. Грицяк (співголова), Ю.П. Сурмін (співголова), О.М. Руденко [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – 761 с.

48. Дмитрук П.М. Особливості зарубіжної практики забезпечення безпеки в соціально-економічній сфері / П. М. Дмитрук. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10dpmses.pdf>.

49. Домбровська С. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія / С. М. Домбровська, В. В. Коврегін, А. Л. Помаза-Пономаренко, О. М. Колєнов, – Х. : НУЦЗУ, 2017. – 244 с.

50. Домбровська С. М. Механізми формування безпеки держави [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська, С. Т. Полторак // Теорія та практика державного управління і місцевогосамоврядування. – 2015. – № 1. – Режим доступу: <http://el-zbirn-du.at.ua/>.

51. Домбровська С. М. Напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні/ С. М. Домбровська // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державнеуправління), 2017. – № 1 (6). – С. 114–119.

52. Дідківська, Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – [5-те вид., стер.]. – К. : Знання, 2006. – 213 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

53. Древаль Ю. Д. Безпека особистості як фактор сучасних державно-управлінських відносин [Електронний ресурс] / Ю. Д. Древаль // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – С. 123–127. –

Режим

доступу:

<http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=72940>.

54. Збірка договорів Ради Європи. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – 656 с.

55. Збірка договорів Ради Європи: Українська версія/ Під ред. Є.М. Вишневського . – К.: Парламентське видавництво, 2000. – 654 с.

56. Євсюков О. П. Ключові проблеми й особливості розробки організаційного механізму державного управління у сфері соціально-економічної безпеки в Україні / О. П. Євсюков // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління, 2018. – Том 30 (1). – № . – С. –65-69.

57. Євсюков О. П. Концептуальні засади формування механізмів державного управління у сфері соціально-економічної безпеки України / О. П. Євсюков // Публічне управління та митне адміністрування. – 2017. – № 2 (17). – С. 59–63.

58. Євсюков О. П. Концепція уніфікації державних механізмів щодо забезпечення соціально-економічної безпеки України / О. П. Євсюков // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). – 2018. – № 1 (8). – С. 124–130 (У 2016 р. Вісник НУЦЗУ включено до міжнародної бібліографічної бази даних RePEc (США) і міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus (Польща)).

59. Євсюков О. П. Корупція та інші виклики соціально-економічній безпеці України / О. П. Євсюков // Публічне управління і адміністрування в Україні (Одеса), 2018. – № 5. – С. 30-37 .

60. Євсюков О. П. Методологія формування механізмів державного управління у сфері соціально-економічної безпеки / О. П. Євсюков // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Серія: Державне управління, 2018. – Том 29 (68). – № 1. – С. 75–79.

61. Євсюков О. П. Модель забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів як феномен формування відносин у ній / О. П. Євсюков // Публічне управління і адміністрування в Україні (Одеса), 2018. – № 4. – С. 113-117.

62. Євсюков О. П. Науково-теоретичні визначення сутності та змісту безпеки держави / О. П. Євсюков // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). – 2017. – № 2 (7). – С. 22–28 (У 2016 р. Вісник НУЦЗУ включено до міжнародної бібліографічної бази даних RePEc (США) і міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus (Польща)).

63. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.

64. Єлагін В.П. Моделювання процесів синергитичної взаємодії головних інститутів / В.П. Єлагін // Державне будівництво. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2011_2_56.

65. Ємельянов В. М. Розвиток партнерських відносин бізнесу і влади в системі державного управління сталим розвитком України: теорія, методологія, практика : монографія / В. М. Ємельянов. – Миколаїв : ПП Ємельянова Т. В., 2012. – 420 с.

66. Жукова Л.А. Основні стратегічні напрямки державного управління ризиками // Зб. наук. пр. УАДУ. / За заг.ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. —Вип. 2. — С. 120—129

67. Жукова Л.А. Профілактика травматизму невиробничого

характеру — одна з важливіших проблем держави // Безпека життя і діяльності людини — освіта, наука, практика: Матеріали IV наук.-метод. конф. (14-15 берез. 2005 р., м. Київ). — К.: Вид-во НАУ, — 2005. — С. 3—587.

68. Жукова Л.А. Стан травматизму невиробничого характеру // Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2006 році. — К.: Вид-во “Чорнобиль інформ”, 2007. — С. 222—226.

69. Жукова Л.А. Стратегічні напрямки забезпечення безпеки життєдіяльності населення // Безпека життєдіяльності людини як умова сталого розвитку сучасного суспільства: Матеріали Перш. Міжнар. наук.-практ. конф. (20-22 квіт. 2005 р., м. Львів). — К.: Вид-во Основа, 2005. — С. 59—64.

70. Жукова Л.А. Удосконалення термінологічної системи державного управління у сфері цивільного захисту // Вісн. НАДУ. — 2005. — № 1. — С. 50—56.

71. Жукова Л.А. Шляхи удосконалення системи державного управління у сфері цивільного захисту в контексті інтеграції України в Європейський Союз // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (29 трав. 2003 р., м. Київ). / За заг. ред. Илларионов А. Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. — 1998. — № 10. — С. 35—58.

72. Ипполитов К. Особенности реализации национальной безопасности [Электронный ресурс] / К. Ипполитов. — М., 2003. — Режим доступа: <http://daily.sec.ru/2003/03/28/KIppolitov-VLepskiy-Podhodi-k-formirovaniu-kontseptsii-i-doktrini-natsionalnoy-bezopasnosti-Rossii.html>.

73. Израиль [Электронный ресурс] // Вільна енциклопедія. Вікіпедія. — Режим

доступу:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BB%D1%8C>.

74. Іляш О. І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір : монографія / О.І. Іляш; Львівська комерційна академія, 2012. – 592 с.

75. Каламанов В.А. Национальная безопасность Российской Федерации и межнациональные конфликты (теоретико-правовой анализ) [Электронный ресурс] : дис ... докт. юрид. наук. СПб., 1999. – Режим доступа: <http://lawbook.org.ua/aa/12.00.01/2016/01/01/030354012.doc.html>.

76. Карпенко О. В. Механізми формування та реалізації сервісно-орієнтованої державної політики в Україні : автореф. дис... д-ра н. з держ. упр. : спец.: 25.00.02 / О. В. Карпенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2016. – 37 с.

77. Карташов Є. Г. Державне управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем: теорія, методологія, практика : монографія / Є. Г. Карташов. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2015. – 378 с.

78. Качинський, А. Б. Безпека, загрози і ризик : Наукові концепції та математичні методи / А. Б. Качинський. – К. : Ін-т пробл. нац. безпеки, 2004. – 472 с.

79. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір : наук. доп. / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2016. – 34 с.

80. Ковбасюк Ю. Наука державного управління в умовах системних державно-управлінських реформ і суспільних трансформацій / Ю. Ковбасюк // [Вісн. НАДУ](#). – 2012. – Вип. 1. – С. 5-20.

81. Коврегін В. В. Формування ефективної системи державного регулювання економічної безпеки вищих навчальних закладів України: монографія / В. В. Коврегін. – 2016. – 320 с.

82. Коврегін В.В. Розвиток кадрового та інноваційного потенціалу ВНЗ як об'єктивна передумова забезпечення його економічної безпеки і складова системи управління / В.В. Коврегін // Публічне управління та митне адміністрування. – 2016. – № 1 (14). – С. 60 - 64. – (Серія «Державне управління»).

83. Коврегін В.В. Державно-управлінські аспекти й основні проблеми стабілізації кадрового корпусу ВНЗ / В.В. Коврегін // Держава та регіони. – Запоріжжя, 2016. – № 2. – С. 58 – 62. – (Серія: «Державне управління»).

84. Коврегін В.В. Державні механізми економічної підтримки інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України/ В.В. Коврегін // Інвестиції: практика та досвід . – 2015. – № 24.– С. 139-141.

85. Коврегін В.В. Науково-методичні засади формування та реалізації системи управління економічною безпекою ВНЗ / В.В. Коврегін // Публічне управління та митне адміністрування .- 2015.- №2 (13).- С. 188 – 194. – (Серія «Державне управління»).

86. Коврегін В.В. Механізми забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів / В.В. Коврегін // Теорія та практика державного управління. Х. : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр»- 2015.- № 4 (51).-С. 51-57.

87. Коврегін В.В. Інноваційний механізм забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу / В.В. Коврегін // Інвестиції: практика та досвід . – 2016. – № 10.– С. 58 – 60.

88. Коврегін В.В. Створення та функціонування молодіжних бізнес-інкубаторів: основні принципи, роль держави і ВНЗ / В.В. Коврегін // Вісник Національного університету цивільного захисту України: [зб. наук. прац]. – Вип. 2 (5).- Х.: НУЦЗУ, 2016.- С. 19 -24.- (Серія «Державне управління»)(включено до міжнародної бази RePec та до міжнародної

наукометричної бази даних IndexCopernicusInternational) .

89. Коврегін В.В. Державно-управлінські засади економічного розвитку вищої освіти України/ В.В. Коврегін // Інвестиції: практика та досвід . – 2017. – № 3.– С. 78 – 82.

90. Коврегін В.В. Механізми забезпечення національних економічних інтересів в системі вищої освіти України / В.В. Коврегін /Науковий вісник Академії муніципального управління Серія «Управління» .- 2016.- №4.- С.78-84.

91. Коврегін В.В. Обґрунтування типологізаціївнз і показників їх економічної безпеки[Електронний ресурс]/ В.В. Коврегін /Державне управління: удосконалення та розвиток - №10, - 2016.- Режим доступу до журн.:<http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1013>.

92. Коврегін В.В.Фінансова безпека внз і корупція в ньому як загроза якості освіти в Україні/ В.В. Коврегін // Інвестиції: практика та досвід . – 2016. – № 22.– С.91-95.

93. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

94. Кодекс цивільного захисту України від 01.01.2015 № 5403-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

95. Колокольцев В. Обеспечение государственных интересов в контексте концепции национальной безопасности [Электронный ресурс] : дис. ... докт. юрид. наук. СПб., 2005. – Режим доступа: <http://lawbook.org.ua/aa/12.00.01/2016/01/18/060050028.doc.html>.

96. Колокольцев В. Проблемы обеспечения национальной безопасности[Электронный ресурс] / В. Колокольцев. – СПб, 2005. – Режим доступа: http://printed.e-notabene.ru/nb/article_21573.html.

97. Косолапов Н. Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей. Очерки теории и политического анализа международных отношений [Электронный ресурс] / Н. Косолапов, А. Богатуров, М. Хрусталева. – М., 2002. <http://www.twirpx.com/file/211557/>.

98. Криштанович М. Ф. Реалізація механізмів публічного управління у сфері цивільного захисту України щодо національної безпеки / М. Ф. Криштанович // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія. Державне управління. – 2017. – Вип. 1 (6). – С. 341–347.

99. Куковский А. Национальная безопасность: теоретико-правовое исследование [Электронный ресурс] : автореф. дис. .. канд. юрид. наук. – М., 2011. – Режим доступа: <http://diss.seluk.ru/av-istoriya/1258712-1-nacionalnaya-bezopasnost-rossiyskoj-federacii-teoretiko-pravovoe-issledovanie.php>.

100. Кулакова Е. Национальная безопасность: исторический анализ [Электронный ресурс] / Е. Кулакова. – М., 2004. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/natsionalnaya-bezopasnost-v-rossiiskoi-federatsii-teoretiko-pravovoe-issledovanie>.

101. Кульман А. Экономические механизмы : [пер. с франц.] / под общ. ред. Н.И. Хрустальной. – М. : Прогресс ; Универс, 1993. – 192 с.

102. Луман Н. Власть [Электронный ресурс] / Пер. с нем. А. Антоновского. – М. : Праксис, 2001. – 256 с. – (Серия «Образ общества»). – Режим доступа: <http://iphras.ru/uplfile/socsep/macht.pdf>.

103. Малик Я. Національна безпека: навч. посіб. / Я. Малик, О. Береза, М. Криштанович ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 280 с.

104. Мамонов В. Конституционные основы национальной безопасности [Электронный ресурс] / В. Мамонов. – С., 2002. – Режим доступа: <http://lawtheses.com/konstitutsionnye-osnovy-natsionalnoy-bezopasnosti>.

rossiyskoy-federatsii.

105. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В. О. Мандибура. – К. Парламентське вид-во, 1998. – 256 с.

106. Манилов В. Л. Безопасность в эпоху партнерства / В. Л. Манилов. – М. : Терра, 1999. – 368 с.

107. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки / О. А. Мельниченко // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 1230–1233.

108. Мерзляк А. В. Державна політика у сфері управління соціальними ризиками: сутність, формування та реалізація [Електронний ресурс] / А. В. Мерзляк, Т. В. Кравченко // Наук.-виробн. журнал «Держава та регіони». Серія «Державне управління». – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2010_4/files/DU410_40.pdf. – Назва з екрану.

109. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.

110. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під загальною редакцією М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. – Ч. 2. – К. : Форум, 2001. – С. 16.

111. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., перероб. та доп. / Редактор Яценко С. С. — К. : А. С. К., 2003. – С. 111.

112. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., перероблене та доповнене / За редакцією М. І. Мельника,

М. І. Хавронюка. – К. : Атака, 2004. – С. 229.

113. Нижник Н. Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика [Электронный ресурс] / Н. Нижник. – СПб, 1991. – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/162/59162/files/ass_part_1.pdf.

114. Нижник Н. Правоохранительная система как субъект обеспечения безопасности личности, общества и государства / Н. Нижник, Ч. Ахмедов. – СПб, 2001. – 158 с.

115. Нідерланди [Електронний ресурс] // Вільна енциклопедія. Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8>.

116. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова (4-е изд., доп.). – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/ozhegov/Bezopasnost-1370/>.

117. Олейников Е. Экономическая и национальная безопасность / Е. Олейников. – М., 2005. – 253 с.

118. Опалев А. О некоторых базовых категориях теории обеспечения национальной безопасности / А. Опалев // Вестник Российской академии естественных наук. – 2004. – № 3. – С. 4. – С. 3–7.

119. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

120. Павлусива С. Соціальна безпека [Електронний ресурс] / С. Павлусива. – Режим доступу: <http://fb.ru/article/46303/sotsialnaya-bezopasnost>.

121. Поздняков А. Система основных понятий теории национальной безопасности с позиций ценностного (аксиологического) подхода / А. Поздняков // Безопасность России в XXI веке. М., 2006.

122. Помаза-пономаренко А.Л. Державне управління територією та регіоном у сучасних умовах: особливості диференціації. Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління». – 2015. – № 1 (12). – С. 102–107.

123. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150156.html.

124. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

125. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

126. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

127. Пилипчук В.Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття “державна безпека” / В.Г. Пилипчук // Стратегічна панорама. – 2006. – № 2. – С.17-21.

128. Пирожков, С. І. Національна та регіональна безпека : погляд України/ С. І. Пирожков // Нова безпека. – 2003.– №2. – С. 9–16.

129. Радченко О. Україна в пошуках аксіологічного підґрунтя національної ідеї / О. Радченко // Актуальні проблеми державного управління :

36. ОРІНАДУ, 2008. – Вип. 3 (35). – С. 48–54.

130. Ромін А.В. Організаційно – правові засади державного управління системою цивільного захисту в Україні / С.О. Склярів, А.В. Ромін // Журнал експертно-аналітичних матеріалів і наукових праць інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування «Аналітика і влада». – К.: Вид-во «НАДУ», 2013. – Вип. 7.– С. 223–232.

131. Ромін А.В. Напрями міжнародного співробітництва у сфері державного управління запобіганням і ліквідацією надзвичайних ситуацій / А.В. Ромін // Вісник Національного університету цивільного захисту України. (Серія «Державне управління»). – Харків: НУЦЗУ, 2015. – Вип. 2. – С.156-166.

132. Савицкий А. Национальная безопасность : учеб. / А. Савицкий. – М. : Юнити-Дана, 2012. – 463 с.

133. Садковий В.П Державне управління у сфері цивільного захисту в Україні: нормативно-правовий аспект : [монографія] / В.П. Садковий, А.В. Ромін, О.О. Островерх, С.М. Домбровська. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2013. – 190 с.

134. Садковий В.П. Організація управління в надзвичайних ситуаціях / В.П. Садковой / Організація управління в надзвичайних ситуаціях: матеріали 10-ї Всеукр. наук.-практ. конф – К. : ІДУЦЗ УЦЗУ, 2008. – С. 19-20.

135. Садковой В.П. Особенности работы МЧС в очаге чрезвычайных ситуаций / В.П. Садковой // Управленческие технологии в экстремальных видах деятельности: матер. 5-й междунар. науч.-практ. конф. – Донецк : Донецкий юридический институт ЛГУВД им. Е.О. Дидоренка, 2009. – С. 66-70.

136. Садковий В. П. Механізми управління та вдосконалення професійної освіти в сучасному українському суспільстві [Електронний ресурс] / В. П. Садковий //Теорія та практика державного управління. – 2013. –

Вип. 3. – С. 190–194. – Режим

доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_3_28.

137. Світ у 2015 році // The Economist. – 2015. – № 1. – С. 32.
138. Свістович О.М. Особливості діяльності рятувних служб України / О.М. Свістович. – Х. : Прогрес, 2007. – 265 с.
139. Серебряков В.В. Социальная безопасность России: концептуальный поход / В. В. Серебряков. – М., 1995.– С. 6.
140. Селінков С. Л. Економічний і валютний союз як форма загальноєвропейської економічної інтеграції : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Сергій Львович Селінков ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2000. — 16 с.
141. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика : автореф. дис.... д-ра держ. упр. за спец. 25.00.01 – теорія та історія державного управління / Григорій Петрович Ситник ; НАДУ при ПрезидентівіУкраїни, К., 2004. – 30 с.
142. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: моногр./ Г.П. Ситник. – К.: вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
143. Ситник Г.П. Державний суверенітет та державні інтереси в контексті забезпечення національної безпеки / Г.П. Ситник // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – 2004. – № 1. – С. 95-102.
144. Ситник Г.П. Методологічні аспекти формування понятійно-категорійного апарату національної безпеки / Г.П. Ситник // Вісн. УАДУ. – 2000. – № 2. – С. 19-27.
145. Скакунов Э. И. Всеобъемлющая безопасность: модель перестройки международных отношений / Э. И. Скакунов // Советское государство и право. – 1987. – № 5.– С. 28–33.
146. Словаччина [Електронний ресурс] // Вільна енциклопедія.

Вікіпедія. – Режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.

147. Снігова О. Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою : автореф. дис... канд. екон. н.: 08.02.03 / О. Ю. Снігова ; НАН України; Ін-т екон. промислов. – Донецьк, 2006. – 20 с.

148. Солових В. Синергетична модель державного управління / В. Солових // Теорія та практика державного управління. 2015. – Вип. 1. – С. 3–8.

149. Старостенко Н. Бюджетна підтримка ЄС в Україні / Н. Старостенко, О. Саєнко, В. Колосова, Н. Слинько. – 2014, К. : Вид-во ФОП Москаленко О.М., .

150. Статівка Н. В. Причини та наслідки зниження рівня життя населення в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Статівка // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 1. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-1/doc/7/01.pdf.

151. Стратегія державної кадрової політики на 2012-2020 роки: схвалена Указом Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

152. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mig.com.ua/.../6021-poroshenko-utverdil-strategiyu-natsionalnoj-bez

Султанов Ш. Региональные конфликты и глобальная безопасность / Ш. Султанов. – М., 1990. – 64 с.

153. Степаненко С. В. Фактори економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції / С. В. Степаненко // Теорія та практика

державного управління: зб. наук. пр. – 2007. – № 4 (19). – С. 47–53.

154. Столяров В. Ф. Основи формування фінансового механізму державного регулювання регіонального розвитку [Електронний ресурс] / В. Ф. Столяров, І. П. Москалюк // Збірник наукових праць. Економічні науки. – Вип. 5. – 2009. – – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/ZnpEn/2009_5/9.Osnovy%20formuvannia%20finansovogo%20mehanizmu.pdf. – Назва з екрану.

155. Сунгуровський М.В. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України / М.В. Сунгуровський // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3-4. – С. 43–53.

156. Теоретичні основи національної безпеки України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. Дзьобань, О. Соснін. – К. : Освіта України, 2009. – 384 с.

157. Тоцький С. В. Теоретичні засади державного регулювання економічної безпеки / С. В. Тоцький // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 22. – С. 130–133.

158. Тоцький С. В. Функції державного регулювання економічної безпеки / С. В. Тоцький // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 18. – С. 157–160.

159. Труды Высшей школы КГБ СССР. – 1987. – № 39. – С. 153.

160. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – 06.07.2013 р.

161. Указ Президента України “Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та

природного характеру” від 09.02.2001 р. № 80 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80/2001>.

162. Україна [Електронний ресурс] // Вільна енциклопедія. Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0>.

163. Управление риском. Риск. Устойчивое развитие. Синергетика. - М.: Наука, 2000-431 с.

164. Управление рыночными рисками: Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Ред. Лобанов А.А., Чугунов А.В. М.: Альпина Паблишер, 2003. - с. 628 с.

165. Хачатурян Х. В. Переорієнтація державного управління на потреби громадян: нова європейська модель та Україна [Електронний ресурс] / Х. В. Хачатурян // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: міжнародні відносини, 2009. – № 8. – Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/08/khachaturian.htm>.

166. Хамел Г., Конкуренция за будущее. / Г. Хамел, К. К. Прахалад // М., 2002.

167. Хачатурян Х. Державне управління в контексті соціальної модернізації українського суспільства / Х. Хачатурян // Вісник НАДУ. – 2005. – № 2. – С. 73–79.

168. Хачатурян Х. Структурні компоненти інноваційного потенціалу державного управління / Х. Хачатурян // Вісник НАДУ. – 2006. – № 1. – С. 104–110.

169. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління / О.В. Федорчак // Демократичне врядування. – 2008. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/0>

[Fedorchak.pdf](#)

170. Федунь Ю. Б. Політика сталого еколого-економічного розвитку України в умовах інтеграції до ЄС: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Юрій Богударович Федунь ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2011. — 20 с.

171. Федорчак В. В. Розвиток механізмів державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні : монографія / В. В. Федорчак. — Х. : НУЦЗУ, 2018. — 312 с.

172. Федорчак В. В. Аналіз й оцінка особливостей функціонування організаційного механізму державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні / В. В. Федорчак // Інвестиції: практика та досвід. — 2018. — № 6. — С. 49–51.

173. Федорчак В. В. Аутсорсинг як дієвий державноуправлінський інструментарій із попередження ризиків виникнення НС / В. В. Федорчак // Право та державне управління, 2018. — Вип. 1 (30). — Т. 2. — С. 142–146.

174. Федорчак В. В. Методологічні засади формування механізмів державного управління ризиками виникнення НС / В. В. Федорчак // Інвестиції: практика та досвід. — 2018. — № 2. — С. 107–111.

175. Федорчак В. В. Міжнародний досвід державного управління ризиками виникнення НС / В. В. Федорчак // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). — 2018. — Вип. 1 (8). — С. 413–417. (У 2016 р. Вісник НУЦЗУ включено до міжнародної бібліографічної бази даних RePEc (США) і міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus (Польща)).

176. Федорчак В. В. Моделювання розвитку систем державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій / В. В. Федорчак // Інвестиції: практика та досвід. — 2018. — № 9. — С. 113–115.

177. Федорчак В. В. Наукові засади визначення ризику виникнення НС у системі державного управління / В. В. Федорчак // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). – 2017. – Вип. 2 (7). – С. 379–386. (У 2016 р. Вісник НУЦЗУ включено до міжнародної бібліографічної бази даних RePEc (США) і міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus (Польща)).

178. Федорчак В. В. Новітні організаційно-економічні засоби державного управління щодо забезпечення цивільної безпеки: Україна та світ [Електронний ресурс] / В. В. Федорчак // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електр. зб. наук. пр. Херсонського нац. тех. ун-ту. – 2018. – № 1. – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_1/25.pdf.

179. Федорчак В. В. Ризик виникнення надзвичайних ситуацій як об'єкт державного управління та прогнозування / В. В. Федорчак // Право та державне управління. – 2017. – Вип. 4 (29). – Том 2. – С. 27–30.

180. Федорчак В. В. Розвиток економічних механізмів державного управління ризиками виникнення НС як складовий чинник безпеки / В. В. Федорчак // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2018. – № 1 (61). – С. 183–187.

181. Федорчак В. В. Структурно-функціональний синтез державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій / В. В. Федорчак // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 10. – С. 93–95.

182. Федорчак В. В. Упровадження механізму контракування в системі державного управління ризиками виникнення НС / В. В. Федорчак // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. – Т. 29 (68). – № 2. – С. 120–123.

183. Федорчак В. В. Шляхи вдосконалення нормативно-правового механізму державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні / В. В. Федорчак // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 5. – С. 90–93.

184. Федорчак В.В. Удосконалення державної політики у сфері захисту населення і територій від ризиків виникнення надзвичайних ситуацій) / В. В. Федорчак // Публічне управління та митне адміністрування. – 2017. – № 2 (17). – С. 121–125.

185. Федорчак В. В. Особливості розробки та реалізації системи моніторингу та прогнозування ризиків виникнення надзвичайних ситуацій у контексті підтримки економічної безпеки / В. В. Федорчак // Шляхи забезпечення якості підготовки фахівців з економіки та підприємництва в умовах інтеграції вітчизняної освіти у міжнародний простір : матеріали Всеукр. наук.-методичної інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки (м. Харків, 16.11.2017 р.). – Х. : ХДАК, 2017. – С. 180–184.

186. Федорчак В. В. Перспективи впровадження інформаційних технологій в процесі державного управління ризиками надзвичайних ситуацій / В. В. Федорчак // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали V Міжнар. заоч. наук.-прак. конф. (м. Запоріжжя 24.11.2017 р.), 2017. – Запоріжжя : КПУ. – С. 899–900.

187. Федорчак В. В. Обґрунтування інтеграційного механізму державного управління ризиками виникнення НС / В. В. Федорчак // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.прак. Інтернет-конф. (м. Харків, 19–20.04.2018 р.). – Х., 2018. – С. 208–210.

188. Федорчак В. В. Складові механізму Єдиної державної системи

попередження і ліквідації НС України / В. В. Федорчак // Актуальні питання публічного управління та адміністрування в контексті реалізації адміністративної реформи : матеріали Всеукр. наук.-прак. інтернет-конф. (м. Умань, 19.06.2018 р.). – Умань, 2018. – С. 238–240.

189. Цветков, В. Державне управління: теорія, методологія, практика / В. Цветков // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 254–272.

190. Цегольник, П. А. Актуальні напрями використання науково-практичних здобутків менеджменту в інституціях державного управління / П. А. Цегольник // Вісник УАДУ. – 2000. – № 3. – С. 86.

191. Цілі сталого розвитку 2016-2030[Електронний ресурс] // Представництво ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

192. Червінська Н.В. Ефективність законодавства: сутнісні характеристики та напрями підвищення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н.В. Червінська ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2015. – 19 с.

193. Чихарев И. А. Национальная безопасность интересы России и современная цивилизация / И. А. Чихарев// Вестник Московского университета. Сер.: Полит, науки. – 1999. – № 4. – С. 88–96.

194. Шевчук Р.Б. Економічний механізм запобігання надзвичайним ситуаціям: державно управлінський аспект. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2018. Вип. 1 (8). С.418-423. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Res та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International,. OpeAuer).

195. Шевчук Р.Б. Державне управління формуванням дієвих механізмів запобігання надзвичайних ситуацій. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України:

зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С.366-371. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Pec та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International, . OpeAuer).

196. Шевчук Р.Б. Державне регулювання попередження надзвичайних ситуацій на регіональному рівні. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С.418-423. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Pec та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International, . OpeAuer).

197. Шевчук Р.Б. Формування економічного механізму державного регулювання з виникнення надзвичайних ситуацій на регіональному рівні. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : елек. фах. видан., 2019. № 1. URL: http://el-zbirndu.at.ua/2018_2/6.pdf

198. Шевчук Р.Б. Механизм государственного управления предупреждения чрезвычайных ситуаций East Journal of Security Studies. Слупськ (Польша). 2018. – № 3. – С.1-10. Режим доступу : <http://nuczu.edu.ua/ukr/nauka/zbirky-naukovykh-prats/east-journal-of-security-studies>.

199. Шевчук Р. Б. Правовий механізм забезпечення безпеки під час надзвичайних ситуацій Актуальні проблеми розвитку системи публічного управління в Україні : матеріали науково-комунікативного заходу (формат круглого столу). – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2018. – С. 56-58.

200. Шевчук Р. Б. Функціонування економічного механізму державного управління при забезпеченні попередження надзвичайних ситуацій матеріали. I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» присвяченої 95-

річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. – Харків.-2018. –С. 355-357.

201. Шевчук Р. Б. Економічний механізм державного управління попередженням й подоланням наслідків надзвичайних ситуацій. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 212-215.

202. Шевчук Р. Б. Сучасний стан економічного механізму державного управління попередження надзвичайних ситуацій в Україні. Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–22.03, 2018 р. С. 101-104.

203. Шевчук Р. Б. Державне регулювання протидії надзвичайним ситуаціям на регіональному рівні. Матеріали науково-практичного семінару «Запобігання надзвичайним ситуаціям і їх ліквідація». – Харків , НУЦЗУ.- 2019.- С. 194-195.

204. Шевчук Р. Б. Економічний механізм державного регулювання забезпечення безпеки при надзвичайних ситуаціях. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 156-158.

205. Шевчук Р. Б. Механизм предотвращения чрезвычайных ситуаций: государственно-управленческий аспект. სამეცნიერო ჟურნალი „ხელისუფლება და საზოგადოება (ისტორია, თეორია, პრაქტიკა)“ Scientific magazine“ AUTHORITY AND SOCIETY(History, Theory,

Practice)» Научный журнал «ВЛАСТЬ И ОБЩЕСТВО(История, Теория, Практика)»- Грузия.- «Власть и общество - 2018» С.134-135.

206. Шнирков О. О. Наслідки розширення ЄС для України у торговельно-економічній сфері / О. О. Шнирков // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – Вип. 32: У 2 ч. – К. : Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка. – 2002. – Ч. II. – С. 271–273.

207. Шнирков О. О. Інтеграційні фактори структурних зрушень в економіках країн – нових членів Європейського Союзу : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.02 / Олександр Олександрович Шнирков ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2007. — 20 с.

208. Шульгин В.Н. Инженерная защита населения и территорий в чрезвычайных ситуациях мирного и военного времени. Серия: Gaudeamus. Фундаментальный учебник. М.: Академический проект. Деловая книга, 2010. - 688 с.

209. Шульга В. А. Європейський досвід формування моделей і систем державного регулювання регіональної економічної політики / В. А. Шульга // Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління». – 2014. – Випуск 1. – С. 194–206.

210. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, процента и цикла конъюнктуры). - М.: Прогресс. 1982. - 283 с.

211. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://abc.informbureau.com/html/yeiiiiexaneass_aaciiianiinou.html.

212. Экономические механизмы управления рисками чрезвычайных ситуаций /В.А. Акимов, В.Я. Богачев, В.К. Владимировский, В.Д. Новиков,

В.В . Лесных, В.А. Макеев, В.И. Сорокин, А.В. Шевченко/. - ИПП «Куна», 2004-312 с.

213. Экономическая безопасность [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://abc.informbureau.com/html/yeiiiixaneass_aaciiianiinou.html (дата обращения: 26.03 2011)

214. Экономическая безопасность региона [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://exsolver.narod.ru/Books/Goveth/Utkin2/cl4.html> (дата обращения: 26.03 2011)

215. Яковлева Ю. Розвиток людського потенціалу як база для соціально-економічного розвитку / Ю.Яковлева // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 220. – С. 122–126.

216. Ishcheikin K. Factors of effective implementation of the direct democracy`s instruments / K. Ishcheikin // European political and discourse. – 2017. – Vol. 4. – Issue 3. – pp. 124–131.

217. Minimum wage statistics published by Eurostat refer to monthly national minimum wages [Electronic resource]. – Access to: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=...=en&pcode=tps00155>.

218. OECD Factbook 2016: Economic, Environmental and Social Statistics, 2016, OECD, Paris, http://www.iberglobal.com/files/2016/oecd_factbook_15_16.pdf [31.03.2017].

219. Recommendation 1402 (1999): Control of internal security services in Council of Europe member states. – Official Gazette of the Council of Europe. – 1999. – April.

220. Hodgson P. Concessional project finance. Barclays de Zoete Wedd Limited. Amsterdam, 1994. - 274 p.

221. Hogarth, R.M., and Makridakis, S. «Forecasting and Planning: An Evaluation.» Management Science. 27, 2 (February). 1981. - p. 115-138

222. Insurance Market Reports. November. AXGO Ltd. 2009. - 467 p.
223. Keeney R.L. Mortality Risks Induced by Economic Expenditures. // Risk Analysis. - 1990.-Vol. 10, № 1. - p. 147. 159
224. Kuramoto Y., Tsuzuki T. Reductive perturbation approach to chemical instabilities // Prog. Theor. Phys. 1975. V. 52. - 1433 p.
225. Kuramoto Y., Tsuzuki T. On the formation of dissipative structures in reaction- diffusion systems // Prog. Theor. Phys. 1975. V. 54. - 728 p.
226. Kuzmin, Igor I., Menshi, Valery V. Environmental Party Concept: Bringing the Cup between Western and Eastern Practice // Abstracts of the Annual Meeting of the Society for Risk Analysis (SRA - Europe): «Risk Analysis and Management in a Global Economy: Repercussions for Industry, Academia Insurance, and the Public», th > May 21th - 25 , 1995 Stuttgart, Germany, Editor: Center of Technology Assessment In Baden - Wurttemberg. 1995. - p. 33-34
227. Lind, N., Nathwani, J., and Siddall, E. Managing Risks in the Public Interest // Institute for Risk Research, University of Waterloo, Waterloo, Ontario, 1991. - 186 p.
228. Mayer C. Financial systems, corporate finance and economic development // Assymmetric information, corporate finance and investment. Chicago, 1990. - p. 17-26
229. Meadows H.L., Meadows D.L., Randere, J.J., Behrens, W.W. The Limits to Growth. - New York: Univers Books Potomac Associated. Book, 1972. - 287 p.
230. Montgomery, C.A. ed. Resources in Evolutionary Perspective: A Synthesis of Evolutionary and Resource-based Approaches to Strategy. Kluwer Academic; Norwell, MA and Dordrecht, 1995. - 265 p.
231. Porter, M.E. «What Is Strategy ?». Harvard Business Review. November- December. 1996. - p. 61-78

232. Tarun K., Palepu K.G. 1997. Why Focused strategies may be wrong for emerging markets // Harvard Business Review, July/August.- p. 41-51.

ДОДАТКИ

ДСНС України
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
(ГУ ДСНС України у Хмельницькій області)

вул. Героїв Чорнобиля, 1/2, м. Хмельницький, 29000, тел.: (0382) 65-65-53, факс (0382) 66-45-23
www.km.dsns.gov.ua код ЄДРПОУ 38662200 E-mail: odsokc@km.dsns.gov.ua

22.10.2019 № 234

На № _____ від _____

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта Національного університету цивільного захисту України Шевчука Руслана Богдановича на тему: «Удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Пануюча нині у сфері протидії надзвичайних ситуацій оперативна концепція, націлена на заходи технічного і рятувального характеру, а також на ліквідацію надзвичайних ситуацій, не дає належного ефекту. Необхідно, реалізувати превентивний підхід, що дозволяє ефективно виконувати, передусім, функції запобігання надзвичайних ситуацій. Превентивний підхід заснований на поєднанні централізованих, відомчих і тактичних елементів з ініціативними, територіальними і стратегічними подоланнями надзвичайних ситуацій, де основною системоутвірною одиницею здійснюваних заходів повинен стати регіон.

З огляду на зазначене, заслуговує на увагу здійснена Шевчуком Р.Б. оцінка державного регулювання при взаємодії органів влади, бізнесу й громадських організацій в системі захисту від надзвичайних ситуацій, та як продовження

цього розроблений комплекс заходів державного регулювання щодо попередження надзвичайних ситуацій і подоланню їх наслідків.

Тому пропозиції автора дисертаційного дослідження Шевчука Руслана Богдановича є своєчасними та змістовними, а їх використання перспективним.

Начальник
генерал-майор служби цивільного захисту

Едуард БРАТКО

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ДЕПАРТАМЕНТ ПЕРСОНАЛУ
01601, м. Київ, вул. О. Гончара, 55а

від 23.10.2019 № ДР-430/01

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта Національного університету цивільного захисту України Шевчука Руслана Богдановича на тему: «Удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Однією з особливостей сучасного соціально-економічного розвитку служить перехід від концепції зростання виробництва й споживання до концепції сталого розвитку. В економічній теорії й практиці міцно закріпились і стали визначальними категорії небезпеки й загрози. Саме тому з особливою актуальністю постає створення концепції, забезпечення попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків. Така концепція нещодавно одержала комплексний теоретичний розвиток і своє втілення в практичній діяльності.

Основним способом забезпечення безпеки і стійкого розвитку регіону має стати економічний механізм державного регулювання з попередження і подолання наслідків надзвичайних ситуацій із специфічними функціями і структурами, методами і інструментами досягнення цілей його суб'єктів. Необхідним є розширення соціальної бази для підвищення ефективності дії цього механізму за рахунок консолідації органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств усіх секторів і галузей, громадських організацій та інститутів.

З огляду на зазначене, заслуговує на увагу сформований Шевчуком Р.Б. комплекс заходів державного регулювання щодо попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків, що забезпечує концептуальне обґрунтування регіонального економічного механізму попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків, та дозволяє забезпечувати моніторинг, превентивне планування заходів, прогнозування надзвичайних ситуацій.

Тому являються своєчасними та змістовними пропозиції автора дисертаційного дослідження Шевчука Руслана Богдановича, а їх використання є перспективним.

Директор

Олександр ДОЦЕНКО

УКРАЇНА

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. Соборна, 70, м. Вінниця, 21050, тел. (0432) 50-42-00, факс (0432) 59-21-10, 61-13-94

<http://www.vin.gov.ua>, e-mail: oda@vin.gov.ua, код ЄДРПОУ 20089290

21.10.2019 № 01.01-18/6108

на № _____ від _____

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'ютанта Національного університету цивільного захисту України Шевчука Руслана Богдановича на тему: «Удосконалення економічного механізму державного регулювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Сучасний розвиток економіки регіонів України супроводжується посиленням негативних дій специфічних чинників екстремального характеру, що генерують в надзвичайні ситуації різної класифікації. Це обумовлює пріоритет модернізації діючих в них систем економічних стосунків і механізмів реакції на надзвичайні ситуації (далі НС). Пануюча нині у сфері протидії НС оперативна концепція, націлена на заходи технічного і рятувального характеру, а також на ліквідацію НС, не дає належного ефекту. Тому, на основі проведеного аналізу автором дисертаційного дослідження визначено, що попередження НС і подолання їх наслідків будується на основі запобігання причин їх виникнення, запобігання самих нещасних випадків максимального ослаблення й подолання наслідків НС.

З огляду на зазначене, заслуговує на увагу сформована модель економічного механізму державного регулювання з попередження надзвичайних ситуацій і подолання їх наслідків, що заснована на компромісі

інтересів учасників циклу забезпечення безпеки населення і стійкості регіональної економіки.

Тому пропозиції автора дисертаційного дослідження Шевчука Руслана Богдановича являються своєчасними та змістовними, їх використання є перспективним при формуванні програм попередження надзвичайних ситуацій у Вінницькій області.

Голова обласної державної
адміністрації

Владислав СКАЛЬСЬКИЙ